

**Die behandeling van zero-ekwivalensie in tweetalige
woordeboeke**

deur

Linda Rademeyer

Tesis
ingelewer ter gedeeltelike voldoening
aan die vereistes van die graad van
Magister in die Lettere en Wysbegeerte

aan die

Universiteit van Stellenbosch

Studieleier: Professor R.H. Gouws

Maart 2010

VERKLARING

Deur hierdie tesis elektronies in te lewer, verklaar ek dat die geheel van die werk hierin vervat, my eie, oorspronklike werk is, dat ek die outeursregeienaar daarvan is (behalwe tot die mate uitdruklik anders aangedui) en dat ek dit nie vantevore, in die geheel of gedeeltelik, ter verkryging van enige kwalifikasie aangebied het nie.

Handtekening .....

Datum .....

OPSOMMING

In die leksikografie word daar tussen verskillende ekwivalentverhoudinge wat in tweetalige woordeboeke voorkom, onderskei, naamlik absolute ekwivalensie, gedeeltelike ekwivalensie en zero-ekwivalensie. Zero-ekwivalensie ontstaan wanneer die doeltaal nie 'n item het wat as 'n vertaalekwivalent gekoördineer kan word met 'n lemma van die brontaal nie. Leksikale gapings kom voor wanneer 'n taal nie 'n woord vir 'n spesifieke konsep het nie. Dagut (1981) identifiseer verskillende semantiese gapings na aanleiding van linguistiese en ekstra-linguistiese faktore. Hierdie twee kategorieë staan afsonderlik as linguistiese en referensiële gapings bekend. 'n Oplossing vir dié leksikografiese probleem is surrogaatekwivalente, wat in die bestaande teorie van zero-ekwivalensie aanbeveel word.

Hierdie tesis brei uit op die bestaande teorie van zero-ekwivalensie in die leksikografie deur onder andere spesifiek na die hantering daarvan in *Pharos* (2005) te verwys. Daar word aandag geskenk aan die verskillende faktore wat aanleiding tot die verskynsel van zero-ekwivalensie gee. Op grond van hierdie faktore word verskillende tipes zero-ekwivalensie geïdentifiseer; naamlik zero-ekwivalensie wat as gevolg van linguistiese of referensiële gapings ontstaan asook grammatiese zero-ekwivalensie en gedeeltelike zero-ekwivalensie.

In 'n meertalige gemeenskap soos Suid-Afrika waar daar verskeie kultuurgroepe voorkom en mense aangemoedig word om 'n addisionele taal aan te leer, word verskeie soorte tweetalige woordeboeke benodig. Wanneer enige twee tale vergelyk word, word die leksikograaf met zero-ekwivalensie gekonfronteer veral wanneer die taalpaar wat in die tweetalige woordeboek aan bod kom wat kultuur betref uitermate van mekaar verskil. Dit is dus nodig om binne die Suid-Afrikaanse konteks die teorie van zero-ekwivalensie uit te brei.

Daar word in die laaste afdeling van hierdie tesis aandag geskenk aan die verskillende opsies wat die leksikograaf tot sy beskikking het om die verskillende tipes zero-ekwivalensie te hanteer. Nog 'n aspek wat deurgaans aandag geniet, is die gebruikers van spesifieke woordeboeke, byvoorbeeld *Pharos* (2005), en die behoeftes van dié gebruikers.

ABSTRACT

In lexicography different types of equivalent relations can be identified regarding bilingual dictionaries namely full equivalence, partial equivalence and zero equivalence. Zero equivalence prevails where the target language has no item to be co-coordinated as a translation equivalent with a lemma representing a source language item. Lexical gaps occur where a language lacks a word for a given concept. Dagut (1981) identifies different types of semantic gaps in the transfer of a text from one language to another. He distinguishes between gaps due to linguistic and extra-linguistic factors. These two categories are called linguistic and referential gaps respectively. A solution for the above mentioned lexicographic problem is given in the present theory of zero equivalence namely surrogate equivalents.

The present theory of zero equivalence is expanded in this thesis by making specific reference to its occurrence in *Pharos* (2005). Different factors that lead to zero-equivalence are discussed and these factors are used to identify different types of zero equivalence. These types of zero equivalence are the following: zero equivalence caused by linguistic and referential gaps as well as grammatical zero equivalence and partial zero equivalence.

In a multilingual society like South Africa where many different culture groups exist and people are encouraged to learn an additional language many different types of bilingual dictionaries are needed. When two languages are compared with each other during the compilation of a bilingual dictionary the lexicographer will always be confronted with zero equivalence, especially when the users of the two languages have vastly different cultures. Thus it is necessary to expand on the present theory of zero equivalence within the South African context.

In the last section of the thesis the different options at the lexicographer's disposal in dealing with the different types of zero equivalence are discussed.

Another aspect that gets attention throughout this thesis is the dictionary users of certain dictionaries, among others *Pharos* (2005), and their specific needs.

BEDANKINGS

- aan my Hemelse Vader sonder wie niks vir my moontlik sou wees nie
- aan prof. Rufus Gouws vir sy uitstekende leiding en sonder wie se hulp hierdie tesis nie afgehandel sou kon word nie
- aan my ouers, Rey en Evelina Rademeyer, my broer De la Rey Rademeyer en my susters Annelie Kritzinger en Elmien Pelser vir al hulle ondersteuning
- aan Suzanne Bezuidenhout en al die personeel van die Departement Afrikaans en Nederlands

INHOUDSOPGAWE

Hoofstuk 1

Inleiding

1

Hoofstuk 2

Die funksie van tweetalige woordeboeke en die verskillende ekwivalentverhoudinge in tweetalige woordeboeke

4

2.1 Die rol van tweetalige woordeboeke

4

2.1.1 Tweetalige woordeboeke: 'n Tipologiese perspektief

6

2.2 Verskillende ekwivalentverhoudinge

9

2.2.1 Absolute ekwivalensie

9

2.2.1.1 Skynkongruensie

10

2.2.2 Gedeeltelike ekwivalensie

10

2.2.2.1 Divergensie

12

2.2.2.1.1 Leksikale divergensie

12

2.2.2.1.2 Semantiese divergensie

14

2.2.2.2 Polidivergensie

16

Hoofstuk 3

Zero-ekwivalensie

18

3.1 Wat is zero-ekwivalensie?

18

3.2 Kultuurgebonde items as verskynsel wat aanleiding gee tot zero-ekwivalensie

21

3.2.1 Kulturele faktore en suksesvolle kommunikasie

22

3.2.2 Die seleksie van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke

26

3.2.3 Die hantering van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke

34

3.2.3.1 Ensiklopedie versus woordeboek

35

3.3 Grammatiese zero-ekwivalensie

39

3.4 Gedeeltelike zero-ekwivalensie

42

Hoofstuk 4

Voorstelle wat in bepaalde gevalle die kwaliteit van tweetalige woordeboeke kan verbeter

46

4.1 Kromann se kriteria wat toepasbaar is op tweetalige woordeboeke

46

4.2 Die raamstruktuur	49
4.2.1 Buitetekste	52
4.3 Die toegangstruktuur van tweetalige woordeboeke	61
4.3.1 Verbetering van die eksterne toegangstruktuur	63
4.3.1.1 Die eksterne toegangstruktuur: makrostrukturele prosedures	65
4.3.1.2 Nisting en nesting	66
4.3.2 Verbetering van die interne toegangstruktuur	68
 <u>Hoofstuk 5</u>	
Die hantering van zero-ekwivalensie in tweetalige woordeboeke	72
 5.1 Die hantering van zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan	72
5.1.1 Die kwessie van leenwoorde versus die skep van nuwe woorde	72
5.1.2 Die leksikografiese definisie as hulpmiddel by die hantering van zero-ekwivalensie	77
5.1.2.1 Tipes definisies	80
5.1.2.1.1 Die genus differentia definisie	80
5.1.2.1.2 Die sinoniemdefinisie	81
5.1.2.1.3 Die sirkeldefinisie	82
5.1.2.1.4 Die ostensiewe of beeldillustrasie definisie	83
5.1.2.2 Definisiekeuse	86
5.1.2.3 Definisiecriteria	88
5.1.3 Die aanwending van buitetekste, toegangstrukture en ingevoegde binnetekste by die hantering van kultuurgebonde items	89
5.2 Die hantering van zero-ekwivalensie wat as gevolg van linguistiese gapings ontstaan	99
5.3 Die hantering van grammatiese zero-ekwivalensie	101
5.4 Die hantering van gedeeltelike zero-ekwivalensie	103
Gevolgtrekkings	105
 <u>Hoofstuk 6</u>	
Slot	107
 <u>Bibliografie</u>	110

Hoofstuk 1

Inleiding

In die leksikografie word daar 'n onderskeid getref tussen praktiese leksikografie en metaleksikografie. Metaleksikografie verwys na die teoretiese bestudering van woordeboeke. In die metaleksikografie word verskillende tipologiese klassifikasies van woordeboeke geïdentifiseer en een van dié tipologiese klassifikasies maak voorsiening vir tweetalige woordeboeke.

Zgusta (1971:294) skryf dat dit die doel van die tweetalige woordeboek is om die leksikale eenhede van een taal te koördineer met daardie leksikale eenhede van 'n ander taal wat ekwivalent is betreffende hul betekenis. Dit het tot gevolg dat daar tussen verskillende ekwivalentverhoudinge in tweetalige woordeboeke onderskei kan word, naamlik absolute ekwivalensie, gedeeltelike ekwivalensie, divergensie en polidivergensie.

Een van die probleme waarmee die leksikograaf gekonfronteer word tydens die skep van 'n tweetalige woordeboek is dat daar nie vir elke woord in die brontaal 'n vertaalekwivalent in die doeltaal gevind kan word nie. Hierdie tekort aan ekwivalente het leksikale gapings tot gevolg wat aanleiding gee tot nog 'n ekwivalentverhouding in tweetalige woordeboeke naamlik zero-ekwivalensie. Hierdie verskynsel is reeds in die metaleksikografie geklassifiseer en 'n oplossing daarvoor in die vorm van surrogaatekwivalente word verskaf. Hierdie teorie oor zero-ekwivalensie en surrogaatekwivalente word later volledig bespreek.

Die hipotese van hierdie studie is dat daar nie altyd genoeg aandag geskenk word aan die verskynsel en behandeling van zero-ekwivalensie in tweetalige woordeboeke nie. Dit is veral die geval in die konteks van Suid-Afrika waar daar verskeie kultuurgroepe aangetref word en die meeste mense meertalig is. Daar sal dus baie tweetalige woordeboeke in Suid-Afrika wees wat met die probleem

van zero-ekwivalensie te kampe het en dit is om hierdie rede noodsaaklik om aandag aan dié verskynsel te gee.

Die navorsing is 'n kwalitatiewe en empiriese studie deurdat daar aandag geskenk word aan hoe bestaande tweetalige woordeboeke die verskynsel van zero-ekwivalensie hanteer. Die bestaande teorie van zero-ekwivalensie word gebruik om te kyk of die behandeling wat die verskynsel in tweetalige woordeboeke geniet, voldoende is. Daar word veral gefokus op die behandeling van zero-ekwivalensie in *Pharos Afrikaans-Engels/English-Afrikaans woordeboek* (2005), hierna afgekort as *Pharos* (2005).

In hoofstuk 2 van hierdie tesis word die rol van tweetalige woordeboeke bespreek waarna 'n tipologiese perspektief van hierdie woordeboeke gegee word. Vêrder word die verskillende ekwivalentverhoudinge wat in tweetalige woordeboeke aangetref word, bespreek aan die hand van voorbeelde uit *Pharos* (2005).

Die studie gaan dan voort deur in hoofstuk 3 te verduidelik wat zero-ekwivalensie is, en watter faktore aanleiding tot hierdie ekwivalentverhouding gee. Op grond daarvan word daar dan verskillende tipes zero-ekwivalensie geklassifiseer.

Kriteria wat in bepaalde gevalle die kwaliteit van die tweetalige woordeboek kan verbeter, word in hoofstuk 4 bespreek. Eerstens word Kromann et al. (1991:2713) se drie kriteria naamlik die gebruikersaspek, die linguistiese aspek en die empiriese aspek bespreek waarna aspekte wat die raamstruktuur en toegangstruktuur kan verbeter onder die vergrootglas geplaas word.

In hoofstuk 5 word maniere bespreek waarop die verskillende tipes zero-ekwivalensie, wat in hoofstuk 3 geïdentifiseer is, in tweetalige woordeboeke hanteer kan word. Daar word ook uitgewys hoe die leksikograaf die

raamstruktuur en toegangstruktuur wat in hoofstuk 4 bespreek is, kan gebruik in die hantering van zero-ekwivalensie.

Die tesis sluit af deur te wys dat tweetalige woordeboeke meer aandag aan die klassifikasie van zero-ekwivalensie moet gee en voorstelle word gemaak rakende verskillende maniere waarop dit in tweetalige woordeboeke soos *Pharos* (2005) hanteer kan word.

Hoofstuk 2

Die funksie van tweetalige woordeboeke en die verskillende ekwivalentverhoudinge in tweetalige woordeboeke

2.1 Die rol van tweetalige woordeboeke

Woordeboeke word beskou as die draers van kennis en meer spesifiek omvattende bronne van kennis. Dit het die definitiewe gevolg vir die artikelstruktuur van tweetalige woordeboeke. Dit beteken dat 'n verskeidenheid datatipes as mikrostrukturele inskrywings benodig word. Die meeste gebruikers sien woordeboeke steeds as naslaanwerke om inligting te verkry aangaande veral die betekenis van woorde, en dit het tot gevolg dat tweetalige woordeboeke, ten regte of ten onregte, veral ook fokus op die semantiek van woorde.

Gebruikers fokus hul leksikografiese navrae op die semantiese aspekte van woorde in hul soektog na die “doeltaalbetekenis” van 'n bepaalde brontaalvorm. Wanneer hierdie doeltaalinligting gevind is, word daar dikwels geen vêrdere aandag gegee aan ander inskrywings nie. Dié inskrywings is egter dikwels noodsaaklik om die korrekte begrip en gebruik van die leksikale item te verseker.

Volgens Gouws (1996:15) is die status van 'n tweetalige woordeboek as 'n bron van semantiese data veral opvallend in 'n meertalige gemeenskap en die meeste mense in so 'n gemeenskap besit 'n tweetalige woordeboek. Hulle gebruik nie net tweetalige woordeboeke by teksproduksie en teksresepsie tydens vertaling nie, maar die woordeboek funksioneer ook as die enigste bron van semantiese data vir sowel die moedertaal as tweede of vreemde taal wat behandel word.

Leksikograwe mag nie op die intuïsie van hul gebruikers staatmaak nie. Hulle moet die data so duidelik moontlik verskaf om die optimale oordrag van inligting

te verseker. Dit impliseer volgens Gouws (1996:16) die insluiting van addisionele inskrywings wat nie direk gemik is op die oordrag van die betekenis van die lemma nie, maar eerder ter ondersteuning is van die vertaalekwivalente in die artikel.

Alhoewel tweetalige woordeboeke as multifunksionele bronne van onder andere semantiese data gebruik word, is hul hoofdoel nie om betekenis oor te dra nie. Tweetalige woordeboeke word as hulpmiddels gebruik by vertaling en moet dus fokus op inligting wat die gebruiker in staat sal stel om 'n goeie en korrekte vertaling te maak.

In die artikels van tweetalige woordeboeke word daar dikwels 'n lys vertaalekwivalente verskaf wat in sekere kontekste gebruik kan word om die brontaalvorm te vervang. Wanneer die konteks waarin die vertaalekwivalente gebruik kan word om die lemma te vervang, nie verskaf word nie, is dit nie moontlik dat semantiese ekwivalensie altyd lei tot kommunikatiewe ekwivalensie nie.

Semantiese ekwivalensie verwys na die semantiese gelykstelling tussen die brontaalvorm en die totale paradigma doeltaalvorm. Wanneer daar nie leiding aan die gebruiker verskaf word in 'n woordeboekartikel nie, kan die gebruiker nie die korrekte vertaalekwivalent vir 'n gegewe situasie kies nie. Kommunikatiewe ekwivalensie kan slegs deurgaans bewerkstellig word indien die behandeling van die brontaalitem nie beperk is tot 'n lys vertaalekwivalente van die lemma nie. Die leksikograaf moet dus konteks- en kontekstinskrywings maak ten einde kommunikatiewe ekwivalensie te bewerkstellig. Kommunikatiewe ekwivalensie verwys dus na die doeltaalvorm wat in 'n spesifieke konteks in die plek van die brontaalvorm gebruik kan word.

Die bestaan van verskillende tipes ekwivalentverhoudinge dra by tot die probleme van die woordeboekgebruiker in sy pogings om die tweetalige woordeboek as 'n funksionele linguistiese instrument te gebruik.

2.1.1 Tweetalige woordeboeke: 'n tipologiese perspektief

Wanneer die verskillende behoeftes en naslaanvaardighede van gebruikers by die raadpleging van 'n tweetalige woordeboek in ag geneem word, moet daar 'n differensiasie binne hierdie tipologiese kategorie gemaak word. Een tweetalige woordeboek kan volgens Gouws (1996:18) nie alles vir almal wees nie.

Die versameling Afrikaanse tweetalige woordeboeke, met ander woorde woordeboeke met Afrikaans as een van die twee tale wat in die woordeboek behandel word, het 'n tekort aan tipologiese differensiasie.

Bogenoemde is volgens Gouws (1996:19) die simptoom van 'n meer algemene probleem wat 'n hele aantal woordeboeke op baie verskillende maniere beïnvloed. Hy is van mening dat 'n ondoeltreffende linguistiese en metaleksikografiese basis die kern van die probleem is.

Alhoewel daar 'n onderskeid gemaak word tussen verskillende tipes tweetalige woordeboeke in Afrikaans, is die metaleksikografiese motivering vir hierdie onderskeiding onvoldoende. Gouws (1996:19) is van mening dat te veel Afrikaanse tweetalige woordeboeke nie korrek saamgestel word vir leerders op skoolvlak nie.

Wanneer die woordeboek wat vir skoolleerders saamgestel is, geëvalueer word, blyk dit dat die mikrostrukturele behandeling van die lemmas nie gemik is op die behoeftes van die spesifieke woordeboekgebruikers of skoolleerders nie. Gouws (1996:19) noem dat skoolwoordeboeke dikwels uit algemene woordeboeke saamgestel word. Daar word dus bloot 'n seleksie van lemmas aan die

algemene woordeboek onttrek en die mikrostrukturele behandelings word dikwels verskraal. Daar word dus nie aandag gegee aan die behoeftes van die woordeboekgebruiker, naamlik die skoolleerder nie.

Uit bogenoemde kan daar dus afgelei word dat die makro- en mikrostrukturele kenmerke van die woordeboek veronderstel is om aan die gebruiker se verwagtinge te voldoen. *Pharos* (2005) is uit 'n aantal elektroniese bronne saamgestel wat myns insiens voldoende is. 'n Woordeboek soos *Pharos* (2005) maak wel 'n seleksie uit die korpus met die gevolg dat sommige woorde, byvoorbeeld vaktaal wat nie algemeen gebruik word nie, nie in die woordeboek gevind sal word nie. Daar kan myns insiens egter nie kritiek gelewer word op laasgenoemde nie, omdat die woordeboek nie 'n vakwoordeboek is nie.

Zöfgen (1994:16) skryf dat die konseptualisasie van toekomstige woordeboeke op ten minste drie parameters moet berus en 'n leksikografiese – pragmatiese benadering sal moet volg. Die drie parameters is die gebruiker, die situasie waarbinne die woordeboek gebruik sal word en die aard en hoeveelheid inligting wat in die woordeboek behandel word.

Bogenoemde benadering wyk af van die leksikografiese tradisie wat slegs fokus op die oordrag van inligting, en dit beklemtoon die belangrikheid van die gebruiker in hedendaagse leksikografie. Die uitgewers van woordeboeke en die leksikograwe wat die woordeboeke skryf, beweer dikwels dat 'n woordeboek 'n uiters effektiewe gebruiksartikel sal wees, maar dit is dikwels nie die geval nie. Bogenoemde kan toegeskryf word aan die feit dat daar nie aandag gegee is aan die spesifieke woordeboekgebruikers se behoeftes nie.

Zöfgen (1994:245) noem dan ook dat die gebruikswaarde van 'n woordeboek dikwels nie so hoog is soos wat die uitgewers van die woordeboek belowe nie. Die sukses van 'n tweetalige woordeboek in 'n meertalige gemeenskap soos Suid-Afrika waar daar elf amptelike tale is, hang grotendeels af van die

leksikograaf se kennis aangaande die werklike behoeftes van die woordeboek se gebruikers.

Pharos (2005) is saamgestel vir 'n verskeidenheid gebruikers wie se kennis aangaande die twee tale wat in die woordeboek behandel word, verskil. Die gebruikers het myns insiens een doel in gemeen en dit is om doeltreffend te kommunikeer in een van die twee tale, en soms verskaf die woordeboek nie genoeg konteks- en koteksleiding aan die gebruikers om bogenoemde te bereik nie. In 'n later afdeling word die gebruikersgedrewe benadering in besonderhede ondersoek. Vervolgens word na voorbeelde in *Pharos* (2005) verwys.

Vgl. (1a) **sta-tig** = *tige* stately, solemn, dignified; statuesque, poised, junoesque (*woman*); matronly; (*mus.*) maestoso (*It.*), majestic. **sta-tig-heid** stateliness, dignity.

(1b) **om-ge-krul(d)** = *krulde*, (*bot*) crispate, revolute (*a leaf etc.*).

In die woordeboekartikel van (1a) word by sommige vertaalekwivalente konteksleiding verskaf en by ander nie. Daar word nie aangedui in watter kontekste die woorde *stately*, *solemn* en *dignified* gebruik moet word nie. Die gebruiker kan dus in 'n konteks waar die woord *majestic* gebruik moet word die woord *stately* gebruik. Daar word egter na my mening genoeg konteksleiding by (1b) verskaf. Bogenoemde illustreer 'n probleem in *Pharos* (2005) naamlik dat sommige artikels genoeg konteksleiding verskaf en ander nie. Die woordeboek is dus nie konstant wat konteks- en koteksleiding betref nie met die gevolg dat die gebruiker nie sal weet wat om te verwag nie. Sommige artikels steun myns insiens dus te veel op die gebruiker se intuïsie.

2.2 Verskillende ekwivalentverhoudinge

2.2.1 Absolute ekwivalensie

Wanneer 'n brontaalitem wat deur 'n lemma voorgestel word 'n enkele doeltaalitem as vertaalekwivalent besit en die een-tot-een verhouding op beide leksikale en semantiese vlak geld, is dit 'n vorm van absolute ekwivalensie. Dié tipe absolute ekwivalensie staan ook bekend as kongruensie. Die brontaalitem en die doeltaalitem het presies dieselfde betekenis, funksie, stilistiese vlak en stylwaarde. Dit impliseer dat die doeltaalitem sonder enige beperkings as die vertaalekwivalent van die brontaalitem gebruik kan word.

Volgens Gouws en Prinsloo (2005:154-155) is kongruensie 'n beperkte tipe absolute ekwivalensie omdat daar in eersgenoemde geval 'n beperking op leksikale vlak geld. Vir die bestaan van kongruensie mag die bron- en die doeltaalitem nie sinonieme hê nie, terwyl dit nie noodwendig die geval is by alle voorbeelde van absolute ekwivalensie nie. Die volgende artikels wat afkomstig is uit *Pharos* (2005) is voorbeelde waar absolute ekwivalensie kongruensie impliseer.

Vgl. (2a) **akkordeon** = ons accordion

(2b) **aksiniet** (min.) axinite

(2c) **helium** (chem..., symb.; He) helium

(2d) **heliks** = *likes* helix

(2e) **doksologie** = *gieë* (relig.) doxology

(2f) **desibel** = *bels* decibel

(2g) **Edinburg** (geog.) Edinburgh (*in Scotland*); - se fees *Edinburgh festival*

Uit bogenoemde kan dus afgelei word dat kongruensie die bestaan van absolute ekwivalensie voorveronderstel, terwyl absolute ekwivalensie nie noodwendig

kongruensie impliseer nie. Die volgende is 'n voorbeeld van absolute ekwivalensie, maar nie kongruensie nie.

Vgl. (3a) **helofiet** = helophyte, marsh plant

(3b) **dendrology** dendrologie, boomkunde

2.2.1.1 Skynkongruensie

Daar kom soms woordeboekartikels voor wat op leksikale vlak deur 'n een-tot-een verhouding tussen die lemma en die vertaalekwivalent gekenmerk word, maar wat egter slegs 'n voorbeeld van skynkongruensie is, aangesien die vertaalekwivalent polisemies van aard is.

Vgl. (4a) **dandruff** skilfers

(4b) **skilfer** = *fers*, n. scale; flake; scab; (anat., bot., zool.) squama; (also, in the pl.) dandruff; scurf.

(4c) **assertories** = *riese* (*jur.*) assertive

(4d) **assertive** beslis, seker, stellig; selfversekerd; positief, dogmaties, eiewys, beterweterig, aanmatigend, dominerend; bevestigend *be* – jou laat geld, selfversekerd wees.

In bogenoemde artikels is die woorde *skilfers* en *assertive* polisemies. Alhoewel daar 'n een-tot-een verhouding tussen die brontaalitems en die vertaalekwivalente is, is die artikels voorbeelde van skynkongruensie aangesien die vertaalekwivalente polisemies is.

2.2.2 Gedeeltelike ekwivalensie

Gedeeltelike ekwivalensie kom voor wanneer die brontaal- en doeltaalitems van 'n woordeboekartikel nie in 'n een-tot-een verhouding met mekaar verkeer nie. Dit kan op die leksikale of semantiese vlak of op beide leksikale en semantiese

vlakke wees. Dié tipe ekwivalensie skep 'n uitdaging vir die leksikograaf deurdat hy moet poog om woordeboekgebruikers van addisionele inligting te voorsien, sodat woordeboekgebruikers die korrekte vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks kan kies.

Gedeeltelike ekwivalensie kan egter ook voorkom wanneer daar 'n een-tot-een verhouding tussen die brontaal en doeltaal bestaan, maar dit net van toepassing is op die leksikale vlak, en nie op die semantiese vlak nie. Daar kan op leksikale vlak 'n een-tot-een verhouding voorkom wanneer 'n doeltaalitem die enigste moontlike vertaalekwivalent vir die brontaalitem is, maar die twee items nie presies dieselfde betekenis het nie. Dit het dan tot gevolg dat daar nie 'n een-tot-een verhouding op semantiese vlak is nie, wat weer gedeeltelike ekwivalensie tot gevolg het. Bogenoemde kan die resultaat wees wanneer die brontaalitem monosemies is, maar die doeltaalitem polisemies is, en as 'n vertaalekwivalent funksioneer omdat een van sy betekenisonderskeidings ooreenstem met die van die brontaalitem. Uit dié bespreking kan daar dus ook afgelei word dat hierdie tipe gedeeltelike ekwivalensie ooreenstem met skynkongruensie.

Vgl. (5a) **ontstop** het – unblock (*a drain etc.*)

(5b) **unblock** ww. ontstop, die verstopping in (*'n afvoerpyp ens.*)

verwyder; (*med.*) die hindernis/versperring/obstruksie in ...

verwyder; (*samesprekings ens.*) weer op koers kry; (*alkohol ens.*)

afbreek (*inhibisies ens.*).

Volgens bogenoemde kan die Afrikaanse woord *ontstop* in alle kontekste deur die Engelse woord *unblock* vervang word. Die Afrikaanse woord is monosemies van aard, maar die Engelse woord *unblock* is nie. Dit is duidelik dat die tweede woordeboekartikel 'n voorbeeld van gedeeltelike ekwivalensie is, en nie kongruensie nie. Die leksikograaf verskaf in bogenoemde artikel konteks-inligting wat die gebruiker sal help om die korrekte vertaalekwivalent vir 'n spesifieke situasie te kies.

Gedeeltelike ekwivalensie kom ook voor waar 'n een-tot-een verhouding op leksikale vlak nie 'n parallel het op die semantiese vlak nie, omdat die bron- en doeltaalitems dieselfde betekenis het, maar nie binne dieselfde stylvlak val nie.

Vgl. (6a) **andersgeit** (*infml.*) crankiness.

(6b) **bekwaald** = *kwaalde* sickly

In die artikel van (6a) is die woord *crankiness* op leksikale vlak in 'n een-tot-een verhouding met die brontaalitem *andersgeit*, maar hulle is nie gelyk op semantiese vlak nie. Die vertaalekwivalent val nie binne dieselfde stylvlak as die brontaalitem nie, en kan dus nie in dieselfde kontekste gebruik word nie. Ook artikel (6b) se vertaalekwivalent is nie gelyk op semantiese vlak aan die brontaalitem nie, aangesien hulle nie binne dieselfde styl val nie.

2.2.2.1 Divergensie

'n Ander tipe gedeeltelike ekwivalensie wat gereeld voorkom, is waar 'n een-tot-meer-as-een verhouding voorkom tussen die bron- en doeltaal. Bogenoemde tipe ekwivalensie staan ook bekend as divergensie.

Daar kan tussen twee soorte divergensie onderskei word in 'n artikel wat 'n ekwivalentverhouding van divergensie voorstel, naamlik leksikale en semantiese divergensie.

2.2.2.1.1 Leksikale divergensie

Leksikale divergensie kom voor wanneer 'n monosemiese leksikale item wat as 'n lemmateken funksioneer meer-as-een vertaalekwivalent besit. Hierdie ekwivalente is gewoonlik gedeeltelike sinonieme in die doeltaal en is om dié rede 'n voorbeeld van gedeeltelike ekwivalensie. Wanneer bogenoemde ekwivalente absolute sinonieme is, verteenwoordig hulle absolute ekwivalensie wat reeds in

'n vroeër afdeling bespreek is. Leksikale divergensie word gewoonlik in 'n woordeboek aangedui deur 'n komma tussen vertaalekwivalente te plaas, wat as 'n nie tipografiese strukturele merker gebruik word.

Vgl. (7a) **churchianity** kerksheid, kerkisme

(7b) **democracy** demokrasie, volksregering

(7c) **jellieagtig** =tipe jellylike, gelatinous

(7d) **lateness** laatheid, laatte.

(7e) **lascivious** wellustig, wulps, ontugtig, onkuis, **lasciviousness**
wellustigheid, wulpsheid, ontugtigheid, onkuisheid.

(7f) **malaise** (*Fr*) depression, malaise, slump, stagnancy

(7g) **namaaksel** = sels imitation, counterfeit, fake, copy.

(7h) **organel** = nelle, (zool.) organelle, organella

Die kommas wat die vertaalekwivalente in die artikels hierbo skei, dui op 'n verhouding van leksikale divergensie of anders gestel, dit dui daarop dat die vertaalekwivalente doeltaalsinonieme is.

Op 'n semantiese vlak is daar 'n een-tot-een verhouding tussen die bron- en doeltaal, maar op leksikale vlak is daar 'n een-tot-meer-as-een verhouding. Dit is dus 'n verhouding van divergensie. Volgens Gouws en Prinsloo (2005:156) moet 'n leksikograaf vasstel of dié vertaalekwivalente volle of gedeeltelike sinonieme van mekaar is. Wanneer daar 'n verhouding van absolute sinonimie bestaan wat selde die geval is, kan die leksikograaf dit op dieselfde manier as kongruensie behandel. Indien daar nie koteks- en konteksinskrywings in die artikel is nie, behoort dit dus daarop te dui dat die lemma en al die vertaalekwivalente dieselfde semantiese waarde het. Daar word egter in baie woordeboekartikels geen koteks- of konteksleiding verskaf waar dit eintlik benodig word nie.

Dit gebeur egter dikwels dat die ekwivalente by 'n verhouding van leksikale divergensie slegs gedeeltelike sinonieme is. Die gebruiker moet in só 'n geval

daarvan bewus gemaak word van die feit dat hierdie gedeeltelike sinonieme slegs in sekere kontekste die brontaalitem kan vervang.

Wanneer daar byvoorbeeld na (7b) gekyk word, sal daar in formele politieke omstandighede eerder van *demokrasie* gepraat word, en slegs in informele omstandighede na 'n *volksregering* verwys word. In bogenoemde geval behoort die leksikograaf dus van addisionele inskrywings gebruik te maak sodat die gebruiker die korrekte vertaalekwivalent vir 'n spesifieke register sal kies.

Die leksikograaf kan ook daaraan dink om van 'n strukturele merker gebruik te maak om aan te dui dat die vertaalekwivalente slegs gedeeltelike sinonieme van mekaar is. Daar hoef nie 'n gesofistikeerde sisteem in plek te wees nie, maar inskrywings moet op 'n konstante manier hanteer word sodat die gebruiker kan weet wat om te verwag.

2.2.2.1.2 Semantiese divergensie

Semantiese divergensie is die tipe gedeeltelike ekwivalensie wat meestal voorkom. Dit kom voor waar die lemmateken 'n polisemiese leksikale item voorstel. Polisemie is 'n taalspesifieke fenomeen en die kans dat 'n doeltaalitem dieselfde semantiese waarde as die polisemiese brontaalitem sal hê, is minimaal. Om bogenoemde probleem op te los, moet 'n vertaalekwivalent vir elke polisemiese waarde van die brontaalitem verskaf word.

In die vorige afdeling is daar aangedui dat die komma tussen twee vertaalekwivalente op 'n verhouding van leksikale divergensie dui. In die vertaalekwivalentparadigma van 'n tweetalige woordeboek word 'n kommapunt dikwels gebruik om die verskillende vertaalekwivalente te skei, wat die verskillende polisemiese waardes van die leksikale item wat deur die lemmateken verteenwoordig word.

- Vgl. (8a) **oorent** reinoculate; revaccinate; (*bot.*) implant; graft.
(8b) **pommade** =des pomade; skin cream.
(8c) **rudementêr** =têre rudimentary; vestigial
(8d) **uitverf** uitge= paint out; paint (a room)
(8e) **vereng** (...) narrow; constrict (a road); limit.
(8f) **verwer** =wers painter; decorator (of a house); dyer; -VERF 'n & vb.
(8g) **calash, calèche** (hist) kales; spa (a) ider; hoepelkap.
(8h) **cellarage** kelderruimte; kelderhuur

Bogenoemde lemmas is almal polisemies en het elk afsonderlike vertaalekwivalente vir die verskillende polisemiese waardes. Elke vertaalekwivalent verteenwoordig 'n polisemiese waarde van die brontaalitem.

Wanneer dit by die beplanning van 'n woordeboek kom, moet die leksikograaf poog om 'n sisteem toe te pas wat die doeltreffendste sal wees vir die spesifieke gebruikers van die woordeboek. Vanaf 'n gebruikersperspektief kan daar geargumenteer word dat die gebruik van nommers in plaas van kommapunte om die verskillende polisemiese waardes van die brontaalitem aan te dui, meer doeltreffend is. Die rede hiervoor is dat gebruikers bekend sal wees met die sisteem, aangesien dit in eentalige woordeboeke gebruik word.

Die waarde van strukturele merkers soos nommers of kommapunte kan verhoog word deur 'n goeie artikelstruktuur en mikrostruktuur. Soos reeds genoem, mag 'n leksikograaf nie op die intuïsie van woordeboekgebruikers steun om die korrekte vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks te kies nie. Gevolglik moet die leksikograaf addisionele strategieë toepas om die optimale oordrag van inligting te verseker deur byvoorbeeld konteks- en koteksinligting te verskaf aan die gebruiker.

2.2.2.2 Polidivergensie

Divergensie is 'n een-tot-meer-as-een verhouding tussen die lemma en die vertaalekwivalentparadigma. Ekwivalentverhoudings in tweetalige woordeboeke word gevorm deur die verhoudings tussen 'n gegewe lemma en die ekwivalente in die vertaalekwivalentparadigma. 'n Woordeboekartikel kan 'n enkel ekwivalentverhouding hê. Dit is die geval by artikels waar eksklusiewe verhoudings soos kongruensie, leksikale divergensie en semantiese divergensie voorkom. Hierdie verhoudings van eksklusiewe ekwivalensie word geïllustreer in die volgende voorbeelde.

Kongruensie

(9a) **rutenaat** = *nate* ruthenate

Leksikale divergensie

(9b) **ruif** *ruwe*, (*obs.*) hayrack, stable rack

Semantiese divergensie

(9c) **souting** salting; immunization; immunity

Nog 'n voorbeeld van eksklusiewe ekwivalensie is zero-ekwivalensie. Zero-ekwivalensie kom voor wanneer die doeltaal geen item het wat as 'n vertaalekwivalent kan funksioneer met betrekking tot die brontaalitem nie. Hierdie verskynsel word in later hoofstukke volledig ondersoek.

In bogenoemde voorbeelde van eksklusiewe ekwivalensie bestaan daar 'n verhouding van mono-ekwivalensie. Dit beteken daar is net een tipe vertaalekwivalensie wat geld in die verhouding tussen die lemma en die

vertaalekwivalentparadigma. Woordeboekartikels van dié aard kom egter nie dikwels voor nie. 'n Gebruiker sal dikwels meer as een tipe ekwivalentverhouding in 'n enkele woordeboekartikel vind. Byvoorbeeld:

Leksikale en semantiese divergensie

(10a) **uitwater** *uitge*= drain into; flow into, discharge into, debouch, disembogue

(10b) **openness** openheid, oopheid, oopte; openhartigheid, rondborstigheid.

(10c) **proser** prosaïs, prosaskrywer; langdradige spreker/skrywer

Bogenoemde woordeboekartikels is almal voorbeelde van inklusiewe ekwivalensie, dit wil sê die ekwivalent sluit meer-as-een sub tipe ekwivalensie in. Hierdie voorbeelde het 'n een-tot-meer-as-een verhouding tussen die bron- en doeltaal en val om dié rede binne die breër kategorie van divergensie. Wanneer die verhouding van divergensie inklusiewe ekwivalensie voorstel, staan dit bekend as polidivergensie. Polidivergensie is die ekwivalentverhouding wat in die meeste woordeboekartikels geld. Die woordeboekgebruiker word dus weereens gekonfronteer met probleme met betrekking tot die keuse van die korrekte vertaalekwivalent vir 'n spesifieke konteks. Die leksikograaf moet dus addisionele inskrywings maak om te verseker dat die gebruiker die korrekte vertaalekwivalent sal kies vir 'n spesifieke situasie.

Hoofstuk 3

Zero-ekwivalensie

3.1 Wat is zero-ekwivalensie?

Zero-ekwivalensie ontstaan wanneer die doeltaal nie 'n item het wat as vertaalekwivalent kan dien vir 'n lemma van die brontaal nie. Gouws en Prinsloo (2005:158) skryf dat die leksikon van 'n taal nie noodwendig parallel ontwikkel met die leksikon van 'n ander taal nie. Wanneer een taal 'n woord vir 'n gegewe konsep het, beteken dit nie noodwendig dat die ander taal ook 'n woord vir die konsep sal hê nie.

Zgusta (1971:294) skryf dat dit die doel van die tweetalige woordeboek is om die leksikale eenhede van een taal te koördineer met daardie leksikale eenhede van 'n ander taal wat ekwivalent is betreffende hul betekenis. Die probleem met só 'n koördinasie van leksikale eenhede word volgens hom bemoeilik deur die anisomorfisme van tale, byvoorbeeld verskille in die organisasie van benamings in die individuele tale asook ander verskille tussen tale.

Taal weerspieël volgens Gouws en Prinsloo (2005:158) die kommunikasiebehoeftes van die sprekers van die taal en bied woorde om gebruikers te help om hulself doeltreffend mee uit te druk. Alhoewel die meeste tale leksikale items het vir die kern van basiese konsepte, sal daar altyd sigbare verskille wees tussen verskillende tale. Wanneer twee tale met mekaar vergelyk word, word dit gou duidelik dat in 'n gegewe taal woorde vir sommige begrippe afwesig is. In die linguistiek staan hierdié fenomeen bekend as leksikale gapings.

Leksikale gapings ontstaan wanneer 'n taal nie 'n woord het vir 'n sekere konsep nie. Dagut (1981) identifiseer verskillende semantiese gapings in die oordrag van teks uit een taal in 'n ander taal. Hy onderskei tussen gapings op grond van linguistiek asook gapings op grond van ekstra-linguistiese faktore. Hierdie twee kategorieë word onderskeidelik linguistiese en referensiële gapings genoem (Dagut, 1981). Wanneer twee tale met mekaar vergelyk word, byvoorbeeld tydens die samestelling van 'n tweetalige woordeboek soos *Pharos* (2005), word 'n linguistiese gaping geïdentifiseer, waar die sprekers van beide tale bekend is met 'n spesifieke konsep, maar die een taal nie 'n woord het vir die konsep nie, terwyl die ander taal dit wel het. Die woord *onderdeur* is 'n homonimiese leksikale item en beteken onder meer dat mens *onderdeur* iets kan beweeg of dit kan verwys na die onderste helfte van 'n deur. In Suid-Afrika is Afrikaans- sowel as Engelssprekende mense bekend met die konsep van die onderste helfte van 'n deur en dat mens *onderdeur* iets kan beweeg. Laasgenoemde beteken jy loop onderdeur (van die een kant na die ander kant) van byvoorbeeld 'n brug. In Engels is daar nie 'n enkele woord vir die homoniem *onderdeur* nie en daar is nie 'n enkele woord wat een van dié twee homonieme verteenwoordig nie. Bogenoemde verskynsel word 'n linguistiese gaping genoem.

'n Referensiële gaping aan die ander kant kom voor wanneer 'n leksikale item van taal A nie 'n vertaalekwivalent in taal B het nie, omdat die sprekers van taal B nie bekend is met die konsep waarna die leksikale item van taal A verwys nie. In Afrikaans is daar byvoorbeeld die woord *sokkie* wat na 'n informele dans verwys waar mense meestal langarm dans. Dit is 'n kulturele konsep eie aan die Afrikaanse kultuur en 'n Engelssprekende persoon van 'n ander land en moontlik selfs Suid-Afrika sal nie bekend wees met die konsep nie, en deur dit bloot as *informele dans* te vertaal, sal myns insiens nie volkome korrek wees nie. Referensiële gapings kom tipies voor wanneer 'n brontaalitem 'n kultuurgebonde item is en die sprekers van die doeltaal nie deel is van daardie kultuur nie. Die verskynsel van kultuurgebonde items wat referensiële gapings tot gevolg het, word later meer volledig ondersoek.

Die afwesigheid van vertaalekwivalente wat leksikale gapings tot gevolg het, bring 'n verhouding van zero-ekwivalensie tot stand. Gouws en Prinsloo (2005:159) skryf dat die bestaan van zero-ekwivalensie bydra tot die uitdagings wat die leksikograaf in die gesig staar, omdat hierdie items nie in die woordeboek ten toon gestel mag word sonder 'n behandeling wat die gebruiker daartoe in staat stel om die brontaalitem behoorlik te verstaan nie. Volgens Gouws en Prinsloo (2005:159) lei zero-ekwivalensie dikwels tot die insluiting van surrogaatekwivalente waar laasgenoemde verwys na 'n doeltaalinskrywing wat 'n vertaalekwivalent vervang. In 'n Afrikaans/Engels tweetalige woordeboek sal die woord *onderdeur* as 'n Afrikaanse lemma opgeteken word. Daar bestaan nie 'n volkome korrekte vertaalekwivalent in Engels vir dié homoniem wat beteken dat mens *onderdeur* iets kan beweeg nie, en die leksikograaf sal 'n surrogaat moet gebruik, byvoorbeeld 'n kort verduideliking soos “walk underneath (from one side and out at the other side)”.

Gouws en Prinsloo (2005:159), noem vêrder dat gedeeltelike ekwivalente soms aangebied word in die behandeling van zero-ekwivalensie, maar dat daar nie 'n behoorlike semantiese koördinasie tussen die bron- en doeltaal bestaan nie en daarom moet addisionele inskrywings saam met surrogaatekwivalente ingesluit word.

In 'n tweetalige woordeboek soos *Pharos* (2005) met Engels en Afrikaans as die taalpaar wat behandel word, behoort die woord *sokkie* as lemma ingesluit te word. Engels het 'n leksikale gaping in dié opsig en die leksikograaf sal 'n surrogaatekwivalent in die behandeling van die lemma *sokkie* moet gebruik. Engels het wel 'n gedeeltelike ekwivalent wat gebruik kan word in die behandeling van die lemma soos die ekwivalent “informal dance”. Die Engelse vertaalekwivalent dra egter nie dieselfde kulturele waarde as die woord *sokkie* oor nie en die leksikograaf behoort dus addisionele inskrywings as surrogaatekwivalente in te voeg om te verseker dat 'n gepaste verduideliking van die woord *sokkie* verskaf word.

Die verskynsel van zero-ekwivalensie kom algemeen tussen enige twee tale wat in tweetalige woordeboeke behandel word voor en leksikograwe moet om dié rede aandag aan dié verskynsel gee tydens die samestelling van tweetalige woordeboeke. Vervolgens word die faktore wat aanleiding tot hierdie verskynsel gee bespreek.

3.2 Kultuurgebonde items as verskynsel wat aanleiding gee tot zero-ekwivalensie

Zgusta (1971:294) skryf dat wanneer gepoog word om die leksikale eenhede van een taal te koördineer met die leksikale eenhede van 'n ander taal, die anisomorfisme van tale asook verskille in die organisasie van benamings, 'n fundamentele struikelblok is.

Wat vinnig duidelik word wanneer twee tale met mekaar vergelyk word, soos by die samestelling van 'n tweetalige woordeboek, is dat dit moeilik is om gepaste vertaalekwivalente vir kultuurgebonde woorde te vind.

Kavanagh (2000:99) neem die standpunt in dat suksesvolle kommunikasie berus op 'n voldoende vlak van kulturele sowel as taalkundige begrip. Vir die doeleindes van my studie moet aan 'n aantal vraagstellings aandag gegee word betreffende kultuurgebonde items:

- Hoekom moet kulturele faktore in ag geneem word om suksesvolle kommunikasie tussen sprekers van verskillende tale te verseker?
- Hoeveel kultuurgebonde items behoort in tweetalige woordeboeke te verskyn en hoe word die seleksie gemaak?
- Hoeveel inligting behoort 'n tweetalige woordeboek te verskaf wanneer dit by die behandeling van die gekose kultuurgebonde items kom?

- Hoe verskil die behandeling van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke van die behandeling wat die items in ensiklopedieë of 'n verklarende woordeboek of 'n aanleerderwoordeboek kry?
- Hoe behoort 'n tweetalige woordeboek soos *Pharos* (2005) sulke kultuurgebonde items te hanteer?
- Watter rol speel die gebruiker en wie is die gebruiker?

3.2.1 Kulturele faktore en suksesvolle kommunikasie

Kavanagh (2000:99) skryf dat mense hoofsaaklik met woorde kommunikeer en om suksesvol met ander te kommunikeer, is dit nodig dat ons die algemeen aanvaarde betekenis van woorde in ons taal ken en daartoe in staat is om hulle koherent in 'n frase of sin te plaas. Dit is nodig vir mense om dieselfde kennis te hê wat die betekenis van woorde betref asook 'n gedeelde kennis van dieselfde basiese grammatikale reëls.¹ Volgens Kavanagh (2000:100) is dit ook nodig om ander faktore in ag te neem wanneer dit by suksesvolle kommunikasie kom soos byvoorbeeld die styl van woorde en stemtoon sodat ons kan weet wanneer om formele of informele taal, of sleng te gebruik. Ons moet dus die taalvlak en toon van ander in gedagte hou wanneer ons kommunikeer en ons leer om hierdie faktore in gedagte te hou in ons moedertaal tydens ons grootwordjare. In woordeboeke kan sommige sosiale inligting gemerk word met styletikette by die inskrywings van individuele woorde. Kavanagh (2000:100) is egter van mening dat daar dikwels te min inligting oor goeie maniere en sosiale norme in woordeboekartikels verskaf word.

Kavanagh (2000:100) is ook van mening dat linguistiese interaksie dikwels deur kulturele faktore soos ouderdom, senioriteit of geslag beperk word. Dit laat die vraag ontstaan – Wat is alles kultuurgebonde woorde of konsepte? “Kultuur” is volgens Kavanagh (2000:102) 'n woord wat na verskillende aspekte kan verwys.

---

¹ 'n Gedeelte rakende kultuurgebonde items van hierdie hoofstuk is gebaseer op 'n artikel deur Kathryn Kavanagh (2000).

Aan die een kant verwys dit na die kunste – die teater, literatuur, musiek en skilderkuns, wat alles produkte van menslike intellektuele prestasie is. Sy noem dat bogenoemde as “prestasiékultuur” of “kultuur met ’n hoofletter K” beskryf kan word. Aan die ander kant verwys “kultuur” waarskynlik ook na ’n versameling tradisionele gelowe, praktyke, aktiwiteite en die bepaalde leefwyse van ’n spesifieke groep mense. Hierdie kultuur kan as “gedragskultuur” of “kleinkultuur” bekend staan en hier gaan dit oor gewone mense en hul daaglikse lewens - hoe hulle leef, die plekke waarheen hulle gaan, die instellings waarmee hulle kontak het, hulle sosiale interaksies, hulle houdings teenoor probleme en situasies wat hulle in die gesig staar, hulle gelowe, sienings en prioriteite. “Kleinkultuur” sluit ook aspekte soos geloofspraktyke, opvoeding, werk, ontspanningsaktiwiteite en sport in. In dié kultuur gaan dit oor mense, hul gedrag en waardes en dit kan spesifiek na ’n groep mense of nasionaliteit verwys. Hierdie kultuur is volgens Kavanagh (2000:103) meer relevant vir die gebruikers van taal in terme van kommunikasie, maar dit is ook moeiliker om neer te pen. Zgusta (1971:204) skryf dat kultuurgebonde woorde soms as gevolg van geografiese redes ontstaan, byvoorbeeld wanneer sommige plante of “dinge” slegs bestaan in die area waar die brontaal gepraat word, maar nie in die area van die doeltaal teenwoordig is nie. In só ’n geval sal die doeltaal nie oor vertaalekwivalente vir die konsepte beskik nie. In die geval van *Pharos* (2005), waar die twee tale wat behandel word Afrikaans en Engels is, en die sprekers van beide tale in Suid-Afrika woon, sal daar dus nie sulke kultuurgebonde woorde wees nie. Zgusta (1971:204) noem egter vêrder dat dit ’n fout sou wees om te dink dat kultuurgebonde woorde slegs ontstaan waar die twee kultuurgroepe in verskillende areas woon en baie verskillend is. Hy is van mening dat die situasie van sigbare kulturele verskille asook ander grammatikale verskille tussen enige twee paar tale ontstaan. Dit beteken dat daar selfs tussen die twee taalgroepe vir wie *Pharos* (2005) saamgestel is, kulturele verskille sal wees. Myns insiens sal dié verskille egter redelik gering wees, aangesien die mense met twee kulture al vir ’n geruime tyd in dieselfde geografiese gebied woon en dus nie vreeslik

baie in dié opsig verskil nie. Daar sal na my mening meer linguistiese gapings as referensiële gapings tussen die twee tale wees.

Kavanagh (2000:100) skryf dat ons bewus moet wees van die sosiale konvensies van die sprekers van 'n bepaalde taal, byvoorbeeld wanneer om te praat, hoe om met mense wat ouer as ons is, te praat en hoe om hoflik te wees. In die Afrikaanse kultuur is daar die konvensie om persone wat ongeveer 10 jaar ouer as ons is *oom* of *tannie* te noem. As Piet byvoorbeeld 10 jaar oud is en vir 'n vrou wat 35 is 'n glas lemoensap vra, sal hy dit as volg doen: "Tannie, kan ek asseblief 'n glas lemoensap kry?" 'n Engelse seun sou waarskynlik die vrou op haar naam noem of bloot vra: "May I please have a glass of orange juice?" Die rede hiervoor is dat die Engelse kultuur slegs van *oom* of *tannie* gebruik maak wanneer hulle na familie verwys. *Pharos* (2005) behoort dus 'n aantekening van bogenoemde kulturele verskil te maak sodat sprekers van beide tale suksesvol kan kommunikeer sonder om 'n sosiale flater te begaan.

Kavanagh (2000:100) skryf ook dat sprekers bewus moet wees van wat as goeie maniere beskou word in 'n ander taal of kultuur. In die Afrikaanse kultuur is dit byvoorbeeld hoflik om wanneer jy mense groet altyd te vra hoe dit met hulle gaan, terwyl dit in sommige kulture, byvoorbeeld die Nederlandse kultuur 'n minder sterk tradisie is. Kavanagh (2000:100) noem ook dat meertalige gemeenskappe soos Suid-Afrika 'n wye reeks gedragspatrone en verskillende raamwerke van wat aanvaarbaar is, verteenwoordig.

Daar moet ook aandag geskenk word aan hoe die sprekers van verskillende kulture oor sensitiewe onderwerpe soos siekte, dood en seksuele verhoudings praat. Kavanagh (2000:100) noem dat die onderwerp van die dood deur middeljarige mense van sekere kulture, byvoorbeeld die Britse kultuur vermy word en dat wanneer hulle wel daaroor praat hulle dikwels eufemismes soos "sterf" en "heengaan" gebruik. In sommige kulture bestaan daar selfs die bygeloof dat wanneer jy oor die dood praat, jy jou eie dood daardeur vinniger

gaan bewerkstellig. Daar bestaan die gevoel dat dit die noodlot teen jou sal laat draai. In só 'n geval is Kavanagh (2000:101) van mening dat daar kulturele sowel as leksikale sensitiwiteit moet wees.

Wanneer dit by menslike verhoudings kom, praat sommige kultuurgroepe baie openlik oor persoonlike kwessies, terwyl ander kulture van mening is dat dit heeltemal onvanpas is om oor persoonlike aangeleenthede te praat. 'n Onvanpaste vraag kan as ongeskik ervaar word en 'n struikelblok wees vir vêrdere kommunikasie in sulke kulture. Dit is dus belangrik om bewus te wees van woorde en hul betekenis wanneer 'n tweetalige woordeboek saamgestel word, maar dit is ewe belangrik om die kultuurgroepe van die twee tale wat in die woordeboek behandel word se houdings en sosiale norme in ag te neem.

Die keuse van woorde, die maniere waarop sekere onderwerpe benader word en 'n bewustheid van watter onderwerpe sensitief is, is soms moeilik om te verstaan vir die buitelanders van 'n spesifieke kultuur. Bogenoemde is egter noodsaaklik ten einde suksesvolle kommunikasie te bewerkstellig. Intelligensie en korrektheid mag dalk afhang van linguistiese faktore, maar suksesvolle kommunikasie vereis 'n sekere vlak van kennis aangaande taal asook wat toepaslike taalgebruik in verskillende kontekste is.

Kavanagh (2000:101) skryf dat kommunikasie 'n sekere vlak van leksikale en sintaktiese vaardigheid asook kulturele kennis vereis. In Suid-Afrika, waar mense aangemoedig word om nog 'n taal aan te leer en oor kultuurgrense te kommunikeer, behoort kulturele sowel as linguistiese inligting verskaf te word. Suksesvolle kommunikasie berus op agtergrondkennis, kennis oor watter woorde in spesifieke kontekste gebruik moet word, tradisies en die houdings wat mense oor sekere onderwerpe het. Wanneer sprekers van verskillende kultuurgroepe kommunikeer, ontstaan kommunikasieprobleme dikwels omdat sprekers nie die konsepte waarna woorde verwys, ken nie. Gebruikers wat 'n sekere taal wil aanleer, gebruik dikwels tweetalige woordeboeke om inligting aangaande die taal

wat hulle aanleer, te vind. Net soos Zgusta (1971:204) is Kavanagh (2000:101) van mening dat selfs wanneer twee kulture nie baie verskillend is nie, dit problematies vir leksikograwe kan wees om semantiese ekwivalente vir sekere woorde te vind.

Woordeboekgebruikers benodig dus inligting wat kulturele verskille betref, sowel as redes hoekom 'n bepaalde vertaalekwivalent in 'n sekere konteks gebruik moet word. Suksesvolle kommunikasie berus dus op meer as net kennis van die semantiek en sintaksis. Kavanagh (2000:101) is van mening dat woordeboeke die verantwoordelikheid het om die gebruiker se kennis van 'n taal uit te brei. Woordeboeke verskaf immers lyste woorde met definisies en ander spesifieke inligtingkategorieë. Net soos Kavanagh (2000:102) is ek van mening dat die verhouding tussen kultuur en taal nie onderskat moet word nie.

3.2.2 Die seleksie van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke

Zgusta (1971:309) is van mening dat wanneer daar bepaal word watter lemmas in die tweetalige woordeboek ingesluit moet word die soort tweetalige woordeboek die bepalende faktor behoort te wees. Wanneer 'n woordeboek byvoorbeeld saamgestel word met die doel om die gebruiker te help om tekste in die vreemde taal te verstaan, sal 'n seleksie van woorde uit daardie tekste onttrek word en as lemmas in die woordeboek opgeneem word.

Daar kan ook sekere opmerkings gemaak word betreffende 'n tweetalige woordeboek wat die doel het om die gebruiker te help om tekste in die vreemde taal te skep. Zgusta (1971:309) noem dat die leksikon van die brontaal die basiese lys van moontlike lemmas van so 'n woordeboek sal vorm, maar hy noem dat daar ook verskeie afwykings van hierdie algemene beginsel voorkom. Indien die beplande woordeboek nie baie groot gaan wees nie is dit byvoorbeeld moontlik om die minder bekende sinonieme van die doeltaal uit te laat en met die meer bekende woorde te vervang. 'n Kleiner Afrikaans/Engels tweetalige

woordeboek soos *Klein Woordeboek/Little Dictionary* (2007) wat die inskrywing *demokrasie* bevat, hoef byvoorbeeld nie die sinoniem *volksregering* te bevat nie.

Zgusta (1971:309) is ook van mening dat só 'n woordeboek versigtig moet wees wanneer dit by die insluiting van kollokasies, slenguitdrukkings of vulgêre taal kom. Selfs tweetalige woordeboeke wat 'n groter omvang dek, moet versigtig wees wanneer dit by bogenoemde taalgebruik kom. Daar kan volgens Zgusta (1971:309) etikette gebruik word om sulke woorde vir die gebruiker aan te dui in groter woordeboeke, terwyl die woorde in kleiner woordeboeke uitgelaat kan word.

Indien die kultuurgroepe wat die twee tale in die woordeboek verteenwoordig baie verskillend is, moet die doeltaal volgens Zgusta (1971:309) ook in ag geneem word wanneer die seleksie van lemmas uit die brontaal plaasvind. Verskillende sosiale institusies, plante en diere wat onbelangrik of selfs afwesig is in die milieu van die brontaal, kan belangrik wees in die milieu van die doeltaal. Die taalpaar wat in *Pharos* (2005) behandel word se kultuurgroepe verskil egter nie só uitermatig nie en hulle deel dieselfde milieu al vir 'n hele paar eeue.

Zgusta (1971:310) wys vêrder daarop dat indien 'n leksikograaf 'n baie klein woordeboek van twee nou verwante tale saamstel, hy leksikale eenhede wat 'n identiese vorm het of wat slegs geringe verskille in vorm toon en dieselfde betekenis het, kan uitlaat. Daar kan egter in sulke gevalle wel verskille wees betreffende hoe die woorde in sinne geplaas word en daarom moet die leksikograaf uiters versigtig wees wanneer hy woorde as gevolg van beperkte ruimte uitlaat (Zgusta, 1971:310).

Net soos Zgusta (1971:309) is Yong en Peng (2007:24) van mening dat die lemmaseleksie van 'n tweetalige woordeboek deur faktore soos die doel, gebruiker en grootte van die woordeboek bepaal word. *Pharos* (2005) moet dus

bogenoemde faktore in ag neem wanneer daar bepaal word watter woorde, en by uitstek kultuurgebonde woorde in dié woordeboek opgeneem moet word.

Eerstens moet die doel van *Pharos* (2005) onder die vergrootglas geplaas word. In die voorwoord van *Pharos* (2005) word genoem dat die woordeboek 'n verskeidenheid bronne gebruik het om lemmas te selekteer wat 'n bydertydse dekking van al die terreine van die mens se denke en leefwêreld bied. Daar word ook genoem dat die woordeboek dit ten doel het om 'n gesaghebbende en onontbeerlike naslaanwerk vir skrywers, redakteurs, vertalers, onderwysers, studente, sakelui en tolke, kortom almal wat doeltreffend wil kommunikeer en hulle skriftelik idiomaties korrek wil uitdruk, te wees. Die woordeboek het dus 'n teksproduksie- sowel as 'n teksresepsiefunksie. Myns insiens kan die woordeboek gekritiseer word vir die feit dat dit so 'n wye verskeidenheid funksies probeer verrig. Die rede hiervoor is dat indien daar so baie funksies is nie een van die funksies na my mening werklik suksesvol uitgevoer sal kan word nie.

Tweedens kan daar na die gebruiker verwys word. Hierbo word dit gestel dat die woordeboek vir almal wat doeltreffend wil kommunikeer, saamgestel is. Dit is net soos in die geval van die doel van die woordeboek baie uiteenlopend. Derdens is die woordeboek groot en 'n groot deel van die leksikon van beide Afrikaans en Engels kom in die woordeboek aan bod.

Gouws en Prinsloo (2005:53) skryf dat daar dikwels in die verlede nie genoeg aandag geskenk is aan die subtipologiese kategorieë binne die breër kategorie van tweetalige woordeboeke nie. Hulle is van mening dat die meertalige en multikulturele samelewing van Suid-Afrika 'n perfekte platvorm is om 'n wye reeks tweetalige woordeboeke bekend te stel. Wanneer die verskillende soorte tweetalige woordeboeke ondersoek word, is Ščerba 'n belangrike figuur aangesien hy een van die eerste teoretici was wat uitgewys het dat daar vir enige gegewe taalpaar 'n verskeidenheid tweetalige woordeboeke tot stand gebring moet word. Ščerba (1995:342) skryf dat vir enige gegewe taalpaar vier

woordeboeke benodig word. Twee vreemdetaal-verklarende woordeboeke met verduidelikings in die moedertaal van die gebruiker en twee vertalende woordeboeke met die doel om van die moedertaal na die vreemde taal te vertaal. Hy het dus voorgestel dat 'n tweetalige woordeboek die betekenis van die vreemdetaalwoorde in die gebruiker se moedertaal verskaf sonder om noodwendig vertaalekwivalente te verskaf.

Volgens Ščerba (1995:338) is die kernfout wat vertalende woordeboeke, of eerder tweetalige woordeboeke, maak die feit dat hulle aanneem dat die konsepsisteme van enige paar tale voldoende is. Hy noem verder dat gewone tweetalige woordeboeke nie die werklike betekenis van woorde in die doeltaal verskaf nie, aangesien dit slegs vertaalekwivalente verskaf. Die gebruiker kan dus slegs raai watter vertaalekwivalent in 'n sekere konteks gebruik behoort te word. Tweetalige woordeboeke sal dikwels 'n doeltaalitem met 'n brontaalitem vertaal sonder om die polisemiese waardes van laasgenoemde in ag te neem. Dit is egter nodig om uit te wys dat Ščerba se kritiek gelewer is in 'n tydperk toe daar nog nie 'n kategorie vir aanleerderwoordeboeke bestaan het nie. Hy was onder andere van mening dat tweetalige woordeboeke slegs bruikbaar sou wees vir 'n gebruiker wat 'n vreemde taal wil aanleer. Vandag word aanleerderwoordeboeke egter vir dié doel gebruik. Van sy kritiek is egter vandag nog van toepassing op tweetalige woordeboeke aangesien tweetalige woordeboeke wat nie konteks- en kontekstleiding aan gebruikers verskaf nie steeds van gebruikers verwag om op grond van hul eie intuïsie die korrekte vertaalekwivalent vir 'n sekere konteks te kies.

Vervolgens word aandag geskenk aan meer hedendaagse teoretici se menings aangaande verskillende soorte tweetalige woordeboeke op grond van die verskillende funksies wat elke soort tweetalige woordeboek behoort te verrig.

Mugdan (1992:17) wys daarop dat tweetalige woordeboeke in twee kategorieë, naamlik aktief en passief verdeel kan word en dat woordeboekfunksies 'n groot

rol speel wanneer dit by verskillende soorte tweetalige woordeboeke kom. 'n Aktiewe tweetalige woordeboek se doel is teksproduksie vanaf die moedertaal na die vreemde taal, terwyl die passiewe woordeboek se doel teksproduksie vanaf die vreemde taal na die moedertaal is. Volgens Mugdan (1992:19) word 'n verklarende woordeboek benodig om teksresepsie tussen die brontaal en doeltaal te bewerkstellig. Teksresepsie verwys hier na die funksie waar 'n gebruiker 'n teks in die vreemde taal probeer dekodeer.

Mugdan (1992:19) verskaf onder andere ook die volgende tabel rakende verskillende soorte tweetalige woordeboeke:

Tabel 1

woordeboek	brontaal	doeltaal	doel
aktiewe vertalende woordeboek	moedertaal	vreemde taal	teksproduksie
passiewe vertalende woordeboek	vreemde taal	moedertaal	teksproduksie
verklarende woordeboeke	vreemde taal	moedertaal	teksresepsie

Teksproduksie verwys in hierdie tabel na enige aktiwiteit wat 'n nuwe teks tot gevolg het (in beide tale). Vertaling gaan altyd gepaard met resepsie in een taal en produksie in 'n ander taal. Die klassifikasie in tabel 1 noem nie woordeboeke wat die gebruiker help om teks in die vreemde taal te produseer sonder om vanuit die moedertaal te vertaal nie – 'n aktiwiteit wat beklemtoon word deur Ščerba. Die tabel is dus nie volledig nie en om dié rede hersien Mugdan (1992:19) die woordeboekfunksies deur vier funksies wat na sy mening deur verskillende soorte tweetalige woordeboeke vervul moet word, te verskaf:

- a) die verstaan van 'n teks in die vreemde taal sonder om dit eers na die moedertaal te vertaal (resepsie in T2)
- b) die vertaling van 'n teks vanaf die vreemde taal (T2) na die moedertaal

- (resepsie in T2, produksie in T1)
- c) die skep van 'n teks in die vreemde taal sonder 'n model in die moedertaal
(produksie in T2)
- d) vertaling van 'n teks vanaf die moedertaal na die vreemde taal (resepsie in
T1, produksie in T2)

Tarp (2000:194), aan die ander kant, lys meer hedendaagse funksies wat volgens hom deur tweetalige woordeboeke vervul behoort te word. Hy fokus veral op die behoeftes van verskillende gebruikersgroepe deur 'n profiel van elke groep te skep. Hy fokus veral op hul taalvaardighede, byvoorbeeld – Wat is hul moedertaal? – Tot op watter vlak het hulle onderskeidelik die moedertaal en vreemde taal bemeester? Net soos Kavanagh (2000:110-111) is Tarp (2000:194) van mening dat die gebruikers se algemene kulturele en ensiklopediese kennis ook in ag geneem moet word tydens die samestelling van tweetalige woordeboeke.

Tarp (2000:195) onderskei tussen twee tipes gebruikssituasies wat tydens die samestelling van tweetalige woordeboeke in gedagte gehou moet word, naamlik of die gebruiker suksesvol wil kommunikeer en of hy kennis oor 'n spesifieke onderwerp verlang. Die gebruiker het dus 'n konkrete probleem en raadpleeg 'n woordeboek om inligting te verkry ten einde die probleem op te los. Die gebruiker kan volgens Tarp (2000:195) moontlik die volgende inligting benodig tydens die raadpleging van verskillende woordeboeke:

- inligting oor die moedertaal
- inligting oor die vreemde taal
- 'n vergelyking van die moedertaal met die vreemde taal
- inligting oor die kultuur en die wêreld in die algemeen
- inligting oor 'n spesifieke veld
- 'n vergelyking tussen die vakgebied in die moedertaal en vreemde taal-kultuur

- inligting oor die moeder-TSD
- inligting oor die vreemde-TSD en
- 'n vergelyking tussen die moedertaal en vreemde-TSD

Vêrder onderskei Tarp (2000:196) tussen primêre en sekondêre gebruikersbehoefte. Die funksies wat hierbo gelys word, word geklassifiseer as primêre gebruikersbehoefte. Daar is egter ook ander leksikografiese gebruikersbehoefte wat as sekondêre gebruikersbehoefte bekend staan. Hierdie behoeftes ontstaan wanneer 'n woordeboek gebruik word vir:

- algemene inligting oor leksikografie en woordeboekgebruik
- inligting oor die spesifieke woordeboek en hoe om dit te gebruik

Indien 'n leksikograaf aan al bogenoemde primêre en sekondêre gebruikers behoeftes wil voldoen, moet hy tydens die samestelling van die woordeboek goed bekend wees met die gebruikers se primêre asook sekondêre behoeftes.

Wanneer die leksikograaf hom vergewis het van die gebruikersgroep se karaktereienskappe, gebruiksituasies en behoeftes, kan die sogenaamde leksikografiese funksies geïdentifiseer word. Die funksies van 'n woordeboek kan volgens Tarp (2000:196) net soos die behoeftes in kommunikasiegeoriënteerde en kognitiefgeoriënteerde (kennisgeoriënteerde) situasies verdeel word. Die belangrikste kommunikasiegeoriënteerde funksies wat deur Tarp (2000:196) geïdentifiseer word, is die volgende:

- om die resepsie van tekste in die moedertaal te ondersteun
- om die produksie van tekste in die moedertaal te ondersteun
- om die resepsie van tekste in die vreemde taal te ondersteun
- om die produksie van tekste in die vreemde taal te ondersteun
- om die vertaling van tekste vanaf die moedertaal na die vreemde taal te ondersteun en

- om die vertaling van tekste vanaf die vreemde taal na die moedertaal te ondersteun

Die kognitiefgeoriënteerde funksies volgens Tarp (2000:197) is:

- om algemene kulturele en ensiklopediese inligting te verskaf
- om spesiale inligting oor die spesifieke veld of vakgebied te verskaf
- om inligting oor die taal te verskaf soos byvoorbeeld tydens die bestudering van 'n vreemde taal

Bogenoemde moet natuurlik in fyner besonderhede uitgewerk word tydens die samestelling van 'n spesifieke woordeboek. Ščerba, Mugdan sowel as Tarp identifiseer dus verskillende funksies wat deur verskillende soorte tweetalige woordeboeke vervul behoort te word. Dit is ook duidelik dat een tweetalige woordeboek nie al hierdie verskillende funksies kan verrig nie. Om dié rede word verskillende soorte tweetalige woordeboeke benodig. Prakties gesproke is dit egter ook nie moontlik om vir elke funksie 'n woordeboek te skep nie en daarom word multifunksionele woordeboeke saamgestel. Hier moet egter na my mening klem gelê word op die feit dat so 'n woordeboek hom slegs op 'n sekere aantal funksies moet toespits omdat een woordeboek nie alles vir almal kan wees nie.

Dit is dus moontlik dat 'n woordeboek meer as een funksie op 'n slag kan verrig, maar so 'n woordeboek se mikrostruktuur en toegangstruktuur moet uiters versigtig beplan word (Gouws en Prinsloo, 2005:54). Zgusta (1971:303) skryf dat 'n woordeboek wat slegs poog om een funksie te vervul 'n rare verskynsel is en dat dit slegs regverdig kan word wanneer die tale wat behandel word 'n groot verskeidenheid leksikografiese bronne het of wanneer daar nie 'n ander oplossing gevind kan word nie. In die meeste gevalle word woordeboeke beplan om in meer as een aspek behulpsaam te wees vir die gebruiker. Die leksikograaf moet egter baie versigtig wees betreffende die doelstellings en

funksies van die woordeboek. Hy moet besluit watter funksies is primêr en watter funksies is sekondêr.

Myns insiens het 'n diverse meertalige gemeenskap soos Suid-Afrika eerder meer tipes tweetalige woordeboeke nodig as 'n paar tweetalige woordeboeke wat aan te veel behoeftes van 'n wye reeks gebruikers probeer voldoen. 'n Woordeboek soos *Pharos* (2005) wat in die voorwoord te kenne gee dat dit aan onder andere 'n student sowel as 'n tolk se behoeftes probeer voldoen, sal heel moontlik nie aan een van twee se behoeftes kan voldoen nie. Die rede hiervoor is dat die behoeftes van die twee gebruikers baie uiteenlopend is en hulle agtergrondkennis van die twee tale verskil.

Daar kan dus afgelei word dat *Pharos* (2005) in sekere opsigte alles vir almal probeer wees wat onmoontlik is. Wat die seleksie van kultuurgebonde items betref, behoort die woordeboek myns insiens soveel moontlik of selfs alle kultuurgebonde items in te sluit, aangesien die taalpaar wat in die woordeboek behandel word se kultuurgroepe nie baie uiteenlopend is nie, en daar dus nie baie sulke items sal wees nie. Kultuurgebonde items wat streeksgebonde is, moet egter na my mening uitgelaat word, omdat die woordeboek so 'n wye gebruikersgroep het en dus moet fokus op die kernwoordeskat van die twee tale wat in die woordeboek behandel word.

3.2.3 Die hantering van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke

Wanneer die behandeling van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke ondersoek word, moet daar onder andere aandag geskenk word aan die hoeveelheid inligting wat oor hierdie items in woordeboeke verskaf behoort te word. Daar word onder andere gekyk na hoe die hoeveelheid inligting wat in 'n tweetalige woordeboek verskaf word, verskil van die hoeveelheid inligting wat in 'n ensiklopedie of verklarende woordeboek of aanleerderwoordeboek verskaf

word. Laastens word verskillende maniere waarop die inligting van kultuurgebonde items in 'n tweetalige woordeboek aangebied kan word, bespreek.

3.2.3.1 Ensiklopedie versus woordeboek

Daar bestaan 'n uitgangspunt dat kulturele inligting eerder in 'n ensiklopedie as 'n woordeboek opgeneem behoort te word, maar dit laat die vraag ontstaan – Wat is 'n woordeboek en wat is 'n ensiklopedie? Snijman (1995:171) skryf dat woordeboekwerk in die Weste deur die Grieke begin is met die optekening van woorde wat seldsaam was. Die Romeine het moeilike woorde met hul verduidelikings versamel in glossaria. Dié gebruik is in die Middeleeue voortgesit met Latynse glossaria, verklaar in die moedertaal. Die Middeleeue het ook vokabularia gelewer, met die Latynse woorde in hul grondvorm en gegroepeer in versamelinge wat met 'n idee saamhang. Hierdie ordening is aan die einde van die 16de eeu deur die alfabetiese verdring. Gaandeweg is ook gewone woorde opgeneem en nie net moeilike woorde nie (Snijman, 1995:171).

Kavanagh (2000:105) noem dat woordeboeke tradisioneel veronderstel is om te verklaar wat x beteken, terwyl 'n ensiklopedie moet verklaar wat x is of wie x is of waar x is. Zgusta (1971:198) omskryf 'n ensiklopedie as 'n omvattende stuk werk van verskeie volumes wat aan al die velde van menslike kennis aandag skenk. Hy noem egter ook dat gespesialiseerde woordeboeke ensiklopedies van aard kan wees indien hulle primêr belang stel in die dekodeering van woorde. Kavanagh (2000:105) skryf dat 'n ensiklopedie inligting oor wêreldbekende mense, plekke, institusies, politiek en politici, karakters in literatuur, die teater, die bioskoop, samelewings en sosiale praktyke, die heelal en natuurlike fenomene bevat. 'n Inskrywing soos *landkaart* sal byvoorbeeld nie dieselfde inligting in 'n woordeboek as 'n ensiklopedie bevat nie. Kavanagh (2000:105) noem dan ook dat ensiklopedieë inligting oor die wêreld verskaf, terwyl woordeboeke inligting oor woorde verskaf.

Inligting in ensiklopedieë word in artikels verskaf. Hierdie artikels kan 'n paar reëls of 'n paar bladsye lank wees. Hulle kan alfabeties of tematies gerangskik wees. In teenstelling hiermee is die inligting oor die woorde van 'n taal wat in 'n woordeboek verskaf word, meestal kort en bondig.

Kavanagh (2000:105) skryf dat woordeboeke die boustene van 'n taal verteenwoordig. Hulle is meestal algemene leksikale woordeboeke en hulle verskaf sogenaamde “woordeboekdefinisies”. Wanneer slegs linguistiese inligting verskaf word, dui dit gewoonlik eerder 'n woordeboek as ensiklopedie aan. Alhoewel daar tussen verskillende woordeboeksoorte of tipes onderskei kan word, kan die konsep van wat 'n woordeboek behels, fluktureer. Kavanagh (2000:105) noem byvoorbeeld dat baie woordeboeke definisies insluit wat 'n beskrywende en verklarende element bevat wat nie noodwendig nodig is om 'n bepaalde konsep te onderskei nie. Die inligting wat in sulke definisies voorkom, verwys dikwels na die funksie of gebruik van 'n item. Sulke definisies staan bekend as “ensiklopediese definisies”. Woordeboeke kan dus soms ensiklopediese inligting bevat, maar dit moet met oorleg gedoen word.

Daar is reeds aangetoon dat kulturele inligting soms van kardinale belang is vir suksesvolle kommunikasie om plaas te vind. Myns insiens is kulturele inligting veral van belang in 'n multikulturele samelewing soos Suid-Afrika en tweetalige woordeboeke vorm 'n belangrike fondament wanneer mense van verskillende kultuurgroepe met mekaar moet kommunikeer. Tog weet alle leksikograwe dat gedrukte woordeboeke beperkte spasie het en dat elke woord om dié rede sy insluiting in die woordeboek moet kan regverdig. Kavanagh (2000:108) skryf dat die insluiting van kulturele inligting kan beteken dat daar minder ruimte vir leksikale inligting sal wees. Myns insiens is kulturele inligting soms onmisbaar, alhoewel dit met oorleg ingesluit moet word. Alhoewel spasie in woordeboeke 'n probleem is, kan die hoeveelheid inligting beperk word, aangesien een sin wat kulturele inligting bevat soms voldoende sal wees. 'n Woordeboek soos *Pharos* (2005) wat sê dat dit alle gebruikers sal help om mondelings en skriftelik

sukksesvol te kommunikeer, kan nie kulturele inligting uitlaat nie juis omdat suksesvolle kommunikasie sonder sulke inligting nie kan plaasvind nie.

Die tradisie om kulturele en ensiklopediese inligting in woordeboeke in te sluit, kom veral in verklarende woordeboeke voor. Woordeboeke in Amerika soos *The Random House Dictionary of the English Language* (1987) bevat inligting oor bekende persone, plekke, periodes in die geskiedenis, musiekkomposisies, toneelopvoerings en selfs moderne komedianten. Daar word ook inligting oor nasionale parke en die konstitusie van die VSA in dié woordeboek aangetref. Wat Britse woordeboeke betref, kan die vierde uitgawe van die *Collins Concise Dictionary* (1999) genoem word. Die name van bekende mense van die verlede en hede en feite oor lande, stede en dorpe regoor die wêreld word in die woordeboek verskaf. Die insluiting van kulturele en ensiklopediese inligting in verklarende woordeboeke is nie beperk tot die Engelse taal nie. In Frankryk is Larousse 'n bekende uitgewer van beide woordeboeke en ensiklopedieë. Die *Petit Larousse Illustré* (1998) is 'n eentalige woordeboek sowel as 'n ensiklopedie. Ook in dié woordeboek word inligting oor bekende mense, plekke, geboue, ensovoorts verskaf.²

In Suid-Afrika word kulturele en ensiklopediese inligting in die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* aangetref. Kavanagh (2000:110) noem dat die kulturele inligting veral in die sitate van die woordeboek aangetref word en dat daar selfs 'n aantal kulturele inskrywings in plaas van leksikale inskrywings gevind kan word.

Woordeboeke vir die aanleerders van 'n taal, met ander woorde aanleerderwoordeboeke, is volgens Kavanagh (2000:109) dié plek waar inligting rakende die kultuur van die mense wie se taal aangeleer word die nodigste is. Ongelukkig is inligting rakende grammatika, sinonieme en voorbeeldsinne ook

---

² Hierdie inligting aangaande die tradisie om ensiklopediese inligting in verklarende woordeboeke in te sluit, is afkomstig uit Kavanagh, (2000).

onmisbaar met die gevolg dat kulturele inligting soms weggelaat word. Daar word egter toenemend erken dat die leerders van 'n taal kulturele inligting benodig ten einde suksesvol te kommunikeer.

Ensiklopediese en kulturele inligting word soms in verklarende sowel as aanleerderwoordeboeke aangetref. Die insluiting van die inligting moet egter uiters versigtig plaasvind en hang af van die grootte, doel en gebruikersgroep van die woordeboek. Ensiklopediese inligting, maar veral kulturele inligting, is soms noodsaaklik om suksesvolle kommunikasie te bewerkstellig.

Bergenholtz en Gouws (2007:572) skryf dat waar die leksikografiese praktyk deur taalkundige beskouings oorheers word, is daar veral vroeër dikwels 'n onderskeid gemaak tussen die aanbod van ensiklopediese en semantiese definisies. Hierdie onderskeid is volgens Bergenholtz en Gouws (2007:572) nie relevant vir die leksikografie nie. Wat ter sake is, is dat woordeboekdefinisies die inligting moet verstrek wat vir die teikengebruikers van daardie woordeboek ter sake is. Bergenholtz en Gouws (2007:570) skryf dat daar dikwels bladsye oor 'n gegewe woord geskryf kan word, maar dat daar nie plek of tyd daarvoor is nie. Wanneer daar in hierdie instansie van gehalte gepraat word, gaan dit nie in die eerste plek om dit wat taalkundig korrek is of om 'n mindere of meerdere mate van ensiklopediese inligting of betekenisinligting te verskaf nie. Dit gaan om gehalte met betrekking tot die vervulling van daardie behoeftes wat die bereiking van die werklike doel van die leksikografiese naslaanwerk sal verwesenlik.

Myns insiens behoort 'n tweetalige woordeboek soos *Pharos* (2005) wel kulturele en selfs ensiklopediese inligting in te sluit. Met die beplanning van die woordeboek moet daar besluit word watter kultuurgebonde items ingesluit moet word en hoeveel ruimte daar is om dié items te omskryf. Soos reeds aangedui, verskil die kultuurgroepe van die taalpaar wat in die woordeboek behandel word nie uitermatig nie en sal daar dus nie te veel kultuurgebonde items wees nie. Desnieteenstaande behoort ensiklopediese inligting aangaande wêreldfenomene

na my mening nie opgeneem te word nie aangesien die hoofdoel van 'n tweetalige woordeboek, soos aangedui deur Zgusta (1971:294), steeds is om die leksikale eenhede van die brontaal te koördineer met die leksikale eenhede van die doeltaal. In *Pharos* (2005) wat so 'n wye gebruikersgroep het, behoort die lemmas steeds afkomstig te wees uit die kernwoordeskat van die twee tale en daarom moet streeksgebonde items van 'n kulturele aard uitgelaat word.

Uit die bespreking hierbo kan dus afgelei word dat kulturele inligting wel in tweetalige woordeboeke tuishoort. Die hoeveelheid kultuurgebonde items sowel as die hoeveelheid inligting wat oor dié items verskaf word, moet egter uiters versigtig gekies word. Vervolgens word kortliks verwys na die algemeenste maniere waarop kulturele materiaal in 'n woordeboek ten toon gestel kan word. Kavanagh (2000:111) noem dat 'n ekstra sin of frase wat kulturele inligting bevat dikwels voldoende kan wees om 'n kultuurgebonde item te verklaar.

Een manier waarop kulturele inligting in 'n woordeboek ten toon gestel kan word, is deur 'n kort nota na die leksikale inskrywing in te voeg. Die leksikograaf kan ook die kulturele materiaal in kleur merk. Dit kan die gebruiker help om maklik dié inligting op te spoor. Gekleurde bladsye is egter duur en sal deur die leksikograaf regverdig moet word. Kavanagh (2000:113) noem dat tabelle, bokse en illustrasies nog maniere is om kulturele inligting doeltreffend ten toon te stel.

In 'n volgende hoofstuk word die verskillende maniere waarop zero-ekwivalensie, en by uitstek kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke ten toon gestel kan word breedvoerig ondersoek.

3.3 Grammatiese zero-ekwivalensie

Yong en Peng (2007:42) skryf dat woordeboeke van die twintigste eeu onderskei is van woordeboeke wat in vroeër tydperke geskryf is deurdat hulle grammatiese

inligting van woorde verskaf het. Dit was as't ware 'n kenmerk wat gedui het op die uitstekende navorsing wat op dié gebied gedoen is gedurende die vorige eeu. Vervolgens word die verskynsel van grammatiese zero-ekwivalensie ondersoek. Eerstens word aangedui hoekom grammatiese inligting in woordeboekartikels onmisbaar is ten einde suksesvolle kommunikasie te bewerkstellig waarna aangetoon word dat die grammatiese verskille tussen twee tale soms zero-ekwivalensie tot gevolg het.

Daar is reeds aangedui dat die anisomorfisme van tale volgens Zgusta (1971:294) verwys na die verskille in die organisasie van benamings tussen twee individuele tale asook ander verskille tussen tale. Yong en Peng (2007:137-138) skenk ook aandag aan dié verskynsel. Net soos Zgusta (1971:294) onderskei hulle tussen verskillende tipes anisomorfismes. Onder meer verwys hulle na linguistiese anisomorfisme wat na die verskille tussen die grammatiese strukture van tale verwys.

In die vorige afdeling word daar aangetoon dat suksesvolle kommunikasie deur die gebruik van 'n tweetalige woordeboek afhanklik is van faktore soos kultuur en sosiale norme wat in ag geneem moet word tydens die samestelling van die tweetalige woordeboek. Suksesvolle kommunikasie kan egter ook nie plaasvind indien die grammatiese verskille tussen tale nie ook in ag geneem word nie.

Grammatiese verskille verwys na onder meer die verskillende maniere waarop sekere woordvorme in die afsonderlike tale verander op grond van die grammatiese reëls wat in elke individuele taal toegepas moet word. Wanneer Afrikaans en Engels met mekaar vergelyk word, word dit gou duidelik dat hulle wat grammatiese reëls betref, van mekaar verskil. In Engels verander die vorm van die werkwoord byvoorbeeld op grond van die feit of die voornaamwoord enkelvoud of meervoud is – “He walks” teenoor “They walk”. In Afrikaans verander die vorm van die werkwoord nie – “Hy stap” en “Hulle stap”. Daar word verskeie verskille van hierdie aard tussen die twee tale aangetref. 'n Tweetalige

woordeboek soos *Pharos* (2005) behoort myns insiens hierdie verskille deur onder andere voorbeeldsinne aan die gebruiker te verduidelik. Die gebruiker moet kennis van hierdie verskille, asook die reëls wat bepaal in watter volgorde woorde in sinne geplaas word, neem.

'n Aanleerderwoordeboek sal weliswaar bogenoemde grammatiese verskille deegliker moet bespreek in woordeboekartikels, aangesien die gebruikers van hierdie woordeboeke feitlik geen kennis dra van die taal wat aangeleer word nie. Nietemin moet hierdie inligting in die tweetalige woordeboek nie gering geskat word nie, aangesien gebruikers wat 'n taal aanleer dikwels ook die tweetalige woordeboek raadpleeg. Selfs vir die gebruikers wat wel die een taal in die woordeboek as tweede taal beoefen, kan sulke inligting onmisbaar wees wat suksesvolle kommunikasie betref.

Soos reeds genoem, ontstaan zero-ekwivalensie wanneer die doeltaal nie 'n item het wat as vertaalekwivalent kan dien vir 'n lemma van die brontaal nie. Die verskynsel van zero-ekwivalensie ontstaan myns insiens soms ook as gevolg van die grammatiese verskille tussen tale. Gouws (1989:172) wys daarop dat sommige vertaalekwivalente in 'n meer as een-tot-een ekwivalentverhouding staan, met ander woorde die teenoorgestelde van divergensie wat verwys na 'n een-tot-meer-as-een ekwivalentverhouding. Eersgenoemde ekwivalentverhouding staan as konvergensie bekend. Grammatiese zero-ekwivalensie ontstaan soms as gevolg van konvergensie. Wanneer daar as gevolg van grammatiese reëls in die een taal baie woorde is om 'n bepaalde funksie te verrig teenoor een woord wat dieselfde funksie in die ander taal moet verrig ontstaan 'n vorm van grammatiese zero-ekwivalensie. Die hulpwerkwoord "is" in Afrikaans het byvoorbeeld drie vertaalekwivalente in Engels, naamlik "is", "am" en "are". Laasgenoemde vertaalekwivalente verrig almal presies dieselfde funksie as die woord "is", maar watter een van die Engelse vorme gebruik moet word, word deur grammatiese reëls bepaal. Die voornaamwoorde wat voor die woorde in die sin geplaas word bepaal of "is", "am" of "are" gebruik moet word,

byvoorbeeld “I am”, “He is”, “You are”, “They are” ensovoorts. In Afrikaans word die woord “is” egter altyd gebruik - “Ek is”, “Hy is”, “Jy is”, “Hulle is”, ensovoorts.

Die feit dat daar nie unieke afsonderlike woorde vir “am” en “are” in Afrikaans is nie het myns insiens ’n tipe grammatiese zero-ekwivalensie tot gevolg. Daar is weliswaar nie ’n gaping hetsy van linguistiese of referensiële aard nie, aangesien die woord “is” vir beide as vertaalekwivalent gebruik word. Nietemin is daar nie unieke afsonderlike woorde vir die vertaalekwivalente “am” en “are” nie en om die rede is dit na my mening wel ’n tipe zero-ekwivalensie, naamlik grammatiese zero-ekwivalensie. Grammatiese zero-ekwivalensie ontstaan dus nie as gevolg van gapings deurdat daar nie ’n woord is om na ’n bepaalde konsep te verwys nie, maar eerder omdat die grammatiese sisteem van die een taal meer as een woord het om ’n funksie te verrig teenoor die grammatiese sisteem van die ander taal wat slegs een woord het.

Wanneer Afrikaans en Engels as taalpaar in ’n tweetalige woordeboek behandel word, soos in die geval van *Pharos* (2005), moet gevalle van grammatiese zero-ekwivalensie gemerk word ten einde suksesvolle kommunikasie te verseker. Die hoeveelheid kennis wat die verskillende gebruikers van die twee tale se grammatiese reëls het, sal varieer, veral in die geval van *Pharos* (2005) wat ’n groot gebruikersgroep het, en om dié rede moet die leksikograaf verslag lewer van die grammatiese reëls van beide tale wat in die woordeboek behandel word.

3.4. Gedeeltelike zero-ekwivalensie

Polisemie word deur Gouws en Prinsloo (2005:151) verklaar as die verskynsel waar ’n leksikale item verskillende betekenisonderskeidings het. Hier gaan dit dus, anders as in die geval van grammatiese zero-ekwivalensie, oor semantiek en nie oor die grammatiese reëls wat bepaal hoe en watter woorde in ’n bepaalde sin geplaas moet word nie.

Soms gebeur dit dat daar slegs vir sekere waardes van 'n lemma wat 'n polisemiese leksikale item verteenwoordig vertaalekwivalente in die doeltaal gevind kan word. Wanneer daar vir sekere waardes van 'n lemma wat 'n polisemiese leksikale item verteenwoordig geen doeltaalitem is om die brontaalitem mee te vervang nie, is dit 'n geval van gedeeltelike zero-ekwivalensie. Hierdie gedeeltelike zero-ekwivalensie by polisemiese leksikale items kan uiters verwarrend vir die gebruikers van 'n tweetalige woordeboek wees juis omdat daar wel doeltaalitems of vertaalekwivalente vir sekere betekenisonderskeidings van die brontaalitem is. Anders as in die geval van grammatiese zero-ekwivalensie is daar wel sprake van gapings hetsy van linguistiese of referensiële aard by hierdie vorm van zero-ekwivalensie. Die rede hiervoor is dat daar vir sekere betekenisonderskeidings van die polisemiese leksikale item weliswaar nie 'n woord in die doeltaal bestaan om dit te vervang nie, terwyl daar by grammatiese ekwivalensie dikwels een woord is om die funksie van verskeie woorde in die brontaal te vervul.

Vervolgens word 'n paar voorbeelde verskaf en bespreek om die verskynsel van gedeeltelike zero-ekwivalensie te illustreer:

(1a) **plannetjie** = *tjies* little scheme (→PLAN); trick; *dan is dit jou ~!* so that is your little game!; *watse ~s is dit met jou?* what is your game?

(1b) **humanity** = *ties* die mens(heid); (mede)menslikheid; menseliefde; die menslike aard/natuur; mensliewendheid; humaniteit; (...)

In die voorbeeld van (1a) is die woord “plannetjie” polisemies en die woordeboekartikel verskaf 'n vertaalekwivalent vir een betekenisonderskeiding van die woord, naamlik “trick”, maar wanneer dit kom by die betekenisonderskeiding van *plannetjie*, soos in die kollokasie “beraam 'n plannetjie”, bestaan daar nie in Engels slegs een woord om die woord “plannetjie” mee te vervang nie. Om dié rede word 'n verduideliking van die

bepaalde betekenisonderskeiding in Engels aangetref, naamlik “little scheme”. Laasgenoemde is dus ’n geval van zero-ekwivalensie en daar is ’n linguistiese gaping in Engels, aangesien Engelse sprekers wel dié konsep van ’n “plannetjie” of “little scheme” ken, maar hulle het nie ’n vertaalekwivalent om die woord “plannetjie” mee te vervang in die bepaalde konteks nie.

In die voorbeeld van (1b) is die woord “humanity”. In sekere kontekste kan die vertaalekwivalente “mens(heid)”, “(mede)menslikheid”, “menseliefde”, “mensliewendheid” en “humaniteit” gebruik word om die brontaalitem te vervang, maar in die geval waar dit verwys na “die menslike aard/natuur” is daar nie ’n vertaalekwivalent in Afrikaans nie. Afrikaanssprekendes is wel bekend met dié konsep, maar daar is nie ’n enkele vertaalekwivalent vir die konsep nie. Net soos in die geval van die voorbeeld “plannetjie” is daar dus ’n linguistiese gaping en moet die konsep aan die gebruiker verduidelik word.

Zero-ekwivalensie by lemmas wat polisemiese leksikale items verteenwoordig of eerder gedeeltelike zero-ekwivalensie moet myns insiens in ’n tweetalige woordeboek soos *Pharos* (2005) gemerk word, veral omdat daar wel vir sekere betekenisonderskeidings van die woord vertaalekwivalente in die doeltaal aangetref word. Dit kan uiters verwarrend vir die gebruikers van die tweetalige woordeboek wees, en daarom moet sulke gevalle spesiale aandag van die leksikograaf ontvang.

In hierdie hoofstuk is verklaar wat zero-ekwivalensie behels. Daar is aandag geskenk aan die verskillende faktore wat aanleiding gee tot zero-ekwivalensie, soos die anisomorfisme van tale wat na verskeie verskille tussen tale verwys, soos kulturele verskille wat na onder meer goeie maniere, die wyse waarop sensitiewe kwessies soos die dood en siekte hanteer word, gelowe en die praktyke van verskillende kulture verwys. Daar is gewys dat kulturele faktore zero-ekwivalensie tot gevolg het en dat hierdie verskille in die tweetalige woordeboek aangetoon moet word ten einde suksesvolle kommunikasie te

verseker. Vêrder is 'n vorm van zero-ekwivalensie wat deur die grammatiese verskille tussen tale veroorsaak word, bespreek, naamlik grammatiese zero-ekwivalensie. Laastens is zero-ekwivalensie wat soms by polisemiese leksikale items aangetref word, naamlik gedeeltelike zero-ekwivalensie bespreek. In die volgende hoofstuk word aandag geskenk aan maniere hoe die leksikograaf die raamstruktuur en toegangstruktuur van tweetalige woordeboeke kan verbeter. Daar word dan in hoofstuk 5 gekyk hoe die leksikograaf die verskillende tipes zero-ekwivalensie in die woordeboek kan hanteer deur onder andere die raamstruktuur en toegangstruktuur wat in hoofstuk 4 bespreek is, te gebruik.

Hoofstuk 4

Voorstelle wat in bepaalde gevalle die kwaliteit van tweetalige woordeboeke kan verbeter

In hierdie tesis word daar aandag geskenk aan maniere waarop tweetalige woordeboeke zero-ekwivalensie kan hanteer en sodoende die kwaliteit van dié woordeboeke kan verbeter. Vervolgens word daar in dié hoofstuk voorstelle wat in ander gevalle saam met 'n beter hantering van zero-ekwivalensie die kwaliteit van tweetalige woordeboeke kan verbeter, gemaak. Eerstens word aandag geskenk aan Kromann (1991:2713) se kriteria, naamlik die gebruikersaspek, die linguistiese aspek en die empiriese aspek wat die kwaliteit van tweetalige woordeboeke kan verbeter. Laastens word aspekte wat die raamstruktuur en toegangstruktuur kan verbeter, bespreek.

4.1 Kromann se kriteria wat toepasbaar is op tweetalige woordeboeke

Volgens Gouws (1996:16) kan leksikograwe 'n hele aantal goed geformuleerde kriteria gebruik om die kwaliteit van hul woordeboeke te verbeter. Dit is te danke aan die resultate van metaleksikografiese navorsing.

Kromann (1991:2713) is ten gunste van drie kriteria wat toepasbaar is in die evaluasie en samestelling van tweetalige woordeboeke. Die drie kriteria is die gebruikersaspek, die linguistiese aspek en die empiriese aspek.

Die gebruikersaspek fokus op die bepaling van 'n spesifieke teikengroep en ook die spesifieke leksikografiese behoeftes van hierdie groep. Die verskillende gebruikersbehoefte is reeds in hoofstuk 3 in afdeling 3.2.2 "Die seleksie van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke" bespreek. In bogenoemde afdeling was die fokuspunt egter dat die verskillende funksies wat tweetalige woordeboeke kan vervul deur gebruikersbehoefte vas te stel, verskillende

soorte tweetalige woordeboeke tot gevolg behoort te hê. Gebruikersbehoefte is egter nie slegs van belang by die skep van verskillende soorte tweetalige woordeboeke en die verskillende funksies wat dié woordeboeke behoort te verrig nie. Dit is ook belangrik om 'n profiel van die gebruikers en hul behoeftes op te stel wanneer besluit word hoeveel data en hoe dié data in woordeboekartikels ten toon gestel moet word. Vervolgens word sekere veranderlikes wat 'n rol in behoeftebepaling speel, verskaf. Deurgaans word daar dan ook in dié hoofstuk na die gebruikersaspek en die gebruikersgroep van *Pharos* (2005) verwys.

Alberts (1992:2-3) skryf dat geïdentifiseerde gebruikersbehoefte beter woordeboeke tot gevolg sal hê en dat verskeie faktore in ag geneem moet word by leksikografiese behoeftebepaling, byvoorbeeld: wat is die doel/funksie van die woordeboek, wie is die gebruikers, wat is die gebruikers se persepsie van woordeboeke en wat is die behoeftes wat bevredig moet word?

Volgens Zgusta (1984:154) behoort 'n woordeboek genoeg inligting te verskaf sodat gebruikers in staat gestel word om hul soektog na die tersaaklike inligting suksesvol uit te voer. Alberts (1992:4) noem dat die leksikograaf 'n verantwoordelikheid het om leksikografiese inligting op so 'n wyse aan te bied dat die teikengebruiker se behoeftes daardeur bevredig kan word. Dié behoeftes word volgens Alberts (1992:5) deur die volgende veranderlikes bepaal: gedragsfaktore, sosiale faktore, asook onderrig en opleiding. Laasgenoemde beteken dat 'n woordeboekgebruiker oor bepaalde kennis moet beskik om die beskikbare leksikografiese inligting effektief te benut. Gebruikers moet volgens Alberts (1992:11) die volgende weet:

- waar om die tersaaklike inligting te soek;
- hoe om die tersaaklike inligting in 'n bepaalde bron te ontsluit;
- hoe om die aangebode inligting te interpreteer en te evalueer;
- hoe om die inligting vir 'n besondere taak in te span;
- hoe om geldige/tersaaklike inligting te skep of te soek indien die geraadpleegde

bronne nie die inligting verskaf nie.

Daar is reeds in hoofstuk 3 in afdeling 3.2.2 “Die seleksie van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke” daarop gewys dat ’n gebruiker ’n woordeboek raadpleeg as gevolg van ’n behoefte om suksesvol te kommunikeer of om kennis oor ’n spesifieke konsep te verkry. Die verskillende kommunikasie georiënteerde funksies en kognitief georiënteerde funksies is ook in bogenoemde afdeling breedvoerig bespreek. Vervolgens word *Pharos* (2005) se teikengroep geïdentifiseer.

Pharos (2005) se teikengroep sluit onder meer skrywers, redakteurs, vertalers, onderwysers, studente, sakelui en tolke in, kortom almal wat doeltreffend wil kommunikeer en hulself mondelings en skriftelik idiomaties korrek wil uitdruk (*Pharos*, 2005). Daar kan dus afgelei word dat *Pharos* (2005) se teikengroep tweetalig is. Hiermee word bedoel dat die teikengroep kennis dra van beide Afrikaans en Engels, en die twee tale waarskynlik as eerste en tweede taal gebruik. Dit is egter belangrik om by te voeg dat die teikengroep se hoeveelheid kennis van die twee tale sal varieer. ’n Skoolleerder se tweetalige vermoë sal verskil van byvoorbeeld ’n tolk se vermoë. Dit beteken dat die leksikograaf steeds nie te veel mag steun op die teikengebruiker se intuïsie nie.

Die empiriese aspek sluit die vasstelling van relevante databasisse en die versameling van materiaal in. *Pharos* (2005) het gebruik gemaak van elektroniese bronne met betrekking tot die empiriese aspek. By die samestelling van die woordeboek is *Pharos-NB* en *Pharos-Media 24* se manuskrip-, koerant- en tydskrifversameling gebruik (*Pharos*, 2005).

Vervolgens vereis die linguistiese aspek ’n sistematiese benadering van die leksikograaf in die hantering van ekwivalentverhoudings tussen leksikale velde van die bron- en doeltaal, maar ook die behandeling van ander sintagmatiese en paradigmatische verhoudings wat tussen bogenoemde velde bestaan.

Gouws (1996:18) is van mening dat beide die empiriese en die linguistiese aspekte nie geïsoleer mag word van die raamwerk wat deur die gebruikersaspek vasgestel is nie. Die posisie van die gebruiker is só belangrik dat Hartmann (1989:103) hipotetiseer dat 'n analise van die gebruiker se behoeftes woordeboekontwerp moet voorafgaan.

Dit impliseer dat die ontwerp van 'n woordeboek in terme van beide sy makro- en mikrostruktuur in ooreenstemming met die behoeftes en naslaanvaardighede van die beoogde teikengebruiker vasgestel moet word.

Die gebruikersperspektief kan tot gevolg hê dat die leksikograaf moet afwyk van tradisionele kriteria van sekere woordeboektipies. Dit lei tot 'n herevaluering van bestaande tipologiese klassifikasies en 'n meer funksionele differensiasie binne hierdie kategorieë. Die gebruik van tweetalige woordeboeke in 'n meertalige gemeenskap vereis dus 'n volledige profiel van die teikengebruiker, sy behoeftes en naslaanvaardighede.

4.2 Die raamstruktuur

'n Gebruikersgedrewe benadering in leksikografie verplig die leksikograaf om alle moontlike middels tot sy/haar beskikking te gebruik om die kwaliteit van die woordeboek te verbeter, en om 'n optimale oordrag van inligting te verseker. 'n Suksesvolle onttrekking van inligting kan slegs bereik word indien daar maklike toegang tot data is. Toegang tot data word nie slegs bepaal deur die gebruik van 'n goed gedefinieerde toegangstruktuur wat die gebruiker na 'n spesifieke afdeling van die woordelys van die woordeboek lei nie, maar dit word ook bepaal deur die funksionele posisionering van data (Hausmann en Wiegand, 1989:330-333). Gouws (2004:68) skryf dat woordeboekgebruikers 'n woordeboek evalueer op grond van hoe maklik en vinnig hulle die inligting wat hulle benodig in die woordeboek kan opspoor. Die meeste gebruikers besef egter nie dat die sukses van 'n woordeboekraadplegingsprosedure nie slegs afhang van die insluiting van

die relevante data in die woordeboek nie, maar ook hoe dié data aangebied word.

'n Woordeboek word beskou as die draer van verskillende tekstipes, en die verskillende tekste en tekstipes word in verskillende posisies binne die woordeboek geplaas. Volgens die raamstruktuurbenadering bestaan 'n woordeboek uit drie dele, naamlik die voortekste, sentrale lys en die agtertekste. Volgens Gouws (2004:68) het woordeboekgebruikers, leksikograwe en metaleksikograwe tradisioneel slegs gefokus op die inhoud van woordeboekartikels in die sentrale lys van die woordeboek. In meer onlangse metaleksikografiese navorsing het die struktuur van woordeboeke egter die fokuspunt geword.

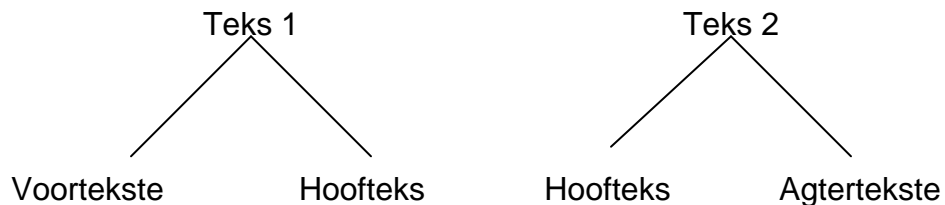
Die sentrale lys bevat die woordeboekartikels wat in verskillende artikeltrajekte van A-Z geplaas is. Laasgenoemde sisteem word die alfabeties geordende sisteem genoem. Die sentrale teks is die afdeling van 'n woordeboek wat die meeste vir algemene woordeboekraadplegingsprosedures gebruik word. Gevolglik moet hierdie tekstuele komponent 'n struktuur bevat wat die gebruiker vinnige en ondubbelsinnige toegang tot die data wat hy/sy benodig, gee.

Die eksterne toegangstruktuur sal die gebruiker tot by 'n spesifieke trajek van artikels lei en binne daardie trajek weer na 'n spesifieke lemmateken lei. Vandaar lei die interne toegangstruktuur die gebruiker via 'n interne artikelroete na die relevante soeksone en die spesifieke datatipe. Die afdeling wat die voortekste bevat, bevat al die tekste wat die sentrale lys voorafgaan en die agtertekste bevat weer al die tekste wat op die sentrale lys volg. Die tekste in die voorste en agterste gedeeltes van die woordeboek staan as die buitetekste van die woordeboek bekend.

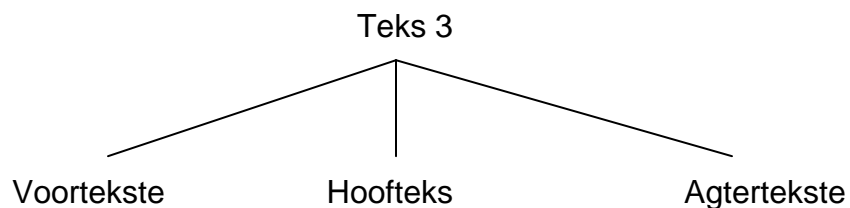
Gouws (2004:68) skryf dat die sentrale lys sowel as enige data in die voor- en agtertekste van 'n woordeboek uitgebrei kan word en hierdie uitbreiding kan

volledig of gedeeltelik wees. 'n Gedeeltelike uitbreiding behels dat 'n gegewe teks gekomplementeer word deur voor- of agtertekste terwyl 'n volledige uitbreiding gekomplementeer word deur beide voor- en agtertekste. *Pharos* (2005) word gekomplementeer deur beide voor- en agtertekste en is dus 'n voorbeeld van 'n volledige uitgebreide teks. Gouws (2004:69) verskaf grafiese voorstellings van gedeeltelike uitgebreide tekste sowel as 'n volledige uitgebreide teks:

Gedeeltelike uitgebreide tekste

Volledige uitgebreide teks

Beide die voor- en agtertekste is nie funksionele dele van die woordeboek, alhoewel beide individuele tekste mag bevat wat spesifieke funksies in die woordeboek het. 'n Raamteks kwalifiseer 'n woordeboek as 'n tipe teksdraer of 'n omvattende teks, omdat die voortekste, sentrale lys en agtertekste 'n verskeidenheid tekstipes bevat.

Gouws (2001:103) is van mening dat die konseptualiseringsplan van enige leksikografiese poging 'n dataverspreidingsplan moet insluit waarvolgens die data wat die leksikograaf wil insluit, versprei kan word na al die fokuspunte van

die beplande woordeboek. Bogenoemde het dus tot gevolg dat 'n dataverspreidingstruktuur tot stand kom. Gouws (2001:103) noem dat woordeboeke tradisioneel voor- en agtertekste gebruik het om die buitetekste van woordeboeke voor te stel. Hierdie buitetekste was egter dikwels nie funksionele tekste nie, en het geen bydrae tot die werklike doel van die woordeboek gelewer nie.

Die funksionele gebruik van beide die sentrale lys en die buitetekste kan bydra tot 'n meer volledige oordrag van data. Daar kan byvoorbeeld lysse van woorde in die agtertekste van die woordeboek ingesluit word. Die insluiting en verspreiding van meer data in verskillende strukturele fokuspunte van 'n woordeboek vereis dat daar 'n duidelike en ondubbelsinnige toegang tot die data moet wees. Die toegangstruktuur van 'n woordeboek moet verbeter word om die sukses van 'n raadplegingsprosedure van 'n spesifieke gebruiker van 'n spesifieke woordeboek te verseker. Toegangstrukture word nie slegs benodig om die gebruiker na spesifieke artikeltrajekte te lei nie, aangesien hulle die gebruiker ook moet bystaan in die benutting en onttrekking van inligting vanuit die voortekste en agtertekste.

4.2.1 Buitetekste

Volgens Hausmann en Wiegand (1989:331) moet elke woordeboek twee verpligte tekste bevat, naamlik die sentrale lys wat uit die lemmas bestaan en wat as makrostrukturele inskrywings en primêre behandelingseenhede voorgestel word asook die buitetekste, gewoonlik in die voortekste-afdeling waarin die gebruiksaanwysing gegee word. In hierdie buitetekste moet die redaksionele sisteem van die woordeboek verduidelik word sodat die gebruiker aan die struktuur en komponente sowel as die manier waarop data in die woordeboek verskaf word, gewoond kan raak. Hierdie teks het dus alreeds 'n toeligtingsfunksie, omdat dit die gebruiker inlig oor die dataversameling, en die ordening en die voorstelling van datatipes verduidelik. Bogenoemde stel die

gebruiker in staat om vinniger inligting te onttrek wanneer hy/sy die woordeboek raadpleeg. Gouws (2001:104) skryf dat 'n tipiese komponent van die gebruikersriglyne 'n voorbeeldartikel is wat aan die sentrale lys onttrek is om die artikelstruktuur, mikro-argitektuur en soeksones van die woordeboek te illustreer. Bogenoemde buitetekste verhoog dus die toegangsmoontlikhede van die eksterne en interne toegangstruktuur.

Gouws (2001:104) beweer vêrder dat die voor- en agtertekste die woordeboek moet ondersteun. 'n Voorbeeld waar voortekste die woordeboek ondersteun, is wanneer dit gebruikersriglyne of 'n inhoudsopgawe verskaf wat die dele waaruit die woordeboek bestaan, ten toon stel. Laasgenoemde kan dus beskou word as 'n primêre buitetekste, omdat dit die volle woordeboek in sy bestek het. Dit word ook 'n geïntegreerde buitetekste genoem, en dit het dikwels 'n direkte verbinding met die sentrale lys. 'n Voorbeeld hiervan is 'n woordeboek wat sinopsisartikels bevat en die gebruiker ondersteun deurdat dit lemmata wat met die sinopsisartikels skakel in die sentrale teks lys. Dié lys lemmata wat verbind word met die sinopsisartikels in die agtertekste skep nog 'n toegangsmoontlikheid vir die gebruiker. Geïntegreerde buitetekste in die voorste en agterste gedeeltes van die woordeboek kan dus op dié manier politoeganklike woordeboeke skep. Gouws (2001:104) skryf dat die lemmas wat kultureel gebonde leksikale items in tweetalige woordeboeke voorstel, die beste in sinopsisartikels behandel kan word, omdat dit 'n meer volledige behandeling toelaat as die algemene artikels in die woordeboek. 'n Agtertekste wat al die kultuurgebonde items wat in die sentrale lys voorkom bevat, verhoog immers die toegang wat die gebruiker tot hierdie items het.

Die relevansie en funksionele waarde van 'n buitetekste hang nie net af van die integrasie betreffende die werklike doel van die woordeboek nie. Gouws (2001:104) dui aan dat 'n buitetekste sy eie werklike doel kan hê wat nie noodwendig ooreenstem met die werklike doel van die woordeboek of die woordeboek se geïntegreerde buitetekste nie. Hierdié nie-geïntegreerde

buitetekste kan 'n belangrike rol in die algehele oordrag van data in 'n leksikografiese teks speel, en hulle seleksie en voorstelling mag nie op 'n arbitrêre wyse geskied nie. Nie-geïntegreerde buitetekste komplementeer die sentrale lys en word nie benodig om inligting wat in die artikels van die sentrale lys verskaf word, op te spoor nie. Die dataverspreidingstruktuur van 'n woordeboek bepaal die tipe data wat in die buitetekste verskaf word en die teikengebruiker van 'n woordeboek moet bewus gemaak word van hulle inhoud, en moet toegang tot die data in hierdie tekste verkry. Die gemiddelde woordeboekgebruiker bestudeer en raadpleeg egter volgens Gouws (2001:104) dikwels nie die buitetekste van 'n woordeboek nie. Die funksionele waarde en relevansie van woordeboeke moet egter nie slegs onder die aandag van die woordeboekgebruiker gebring word nie, maar leksikograwe moet ook poog om optimale toegang tot dié tekste te bevorder.

Bogenoemde vereis dat 'n innoverende benadering gevolg moet word ten opsigte van die toegangstruktuur. Die toegangstruktuur behoort nie net van toepassing te wees op die sentrale lys nie. As 'n noodsaaklike komponent van die woordeboekstruktuur behoort dit 'n soekroete na al die dele wat deur die dataverspreidingstruktuur wat vir die akkommodasie van leksikografiese data vasgestel is, tot stand te bring. In hierdie opsig speel die inhoudsopgawe wat die woordeboek in die buitetekste ten toon stel 'n belangrike rol deurdat dit 'n sistematiese verklaring van die verskillende tekste wat in die woordeboek ingesluit is, gee.

'n Teks wat die inhoudsopgawe ten toon stel, het 'n wye strekking, omdat dit die woordeboek as 'n draer van tekstipes voorstel, en inligting aangaande die funksionering van die tekste binne die verskillende fokusareas van die woordeboekstruktuur verskaf. Volgens Hausmann en Wiegand (1989:333) funksioneer 'n inhoudsopgawe as 'n spesiale tipe toegangstruktuur wat bekend staan as 'n uitwendige styl eksterne toegangstruktuur. Dit is dus 'n komponent van die eksterne toegangstruktuur wat nie deel vorm van die sentrale lys van die

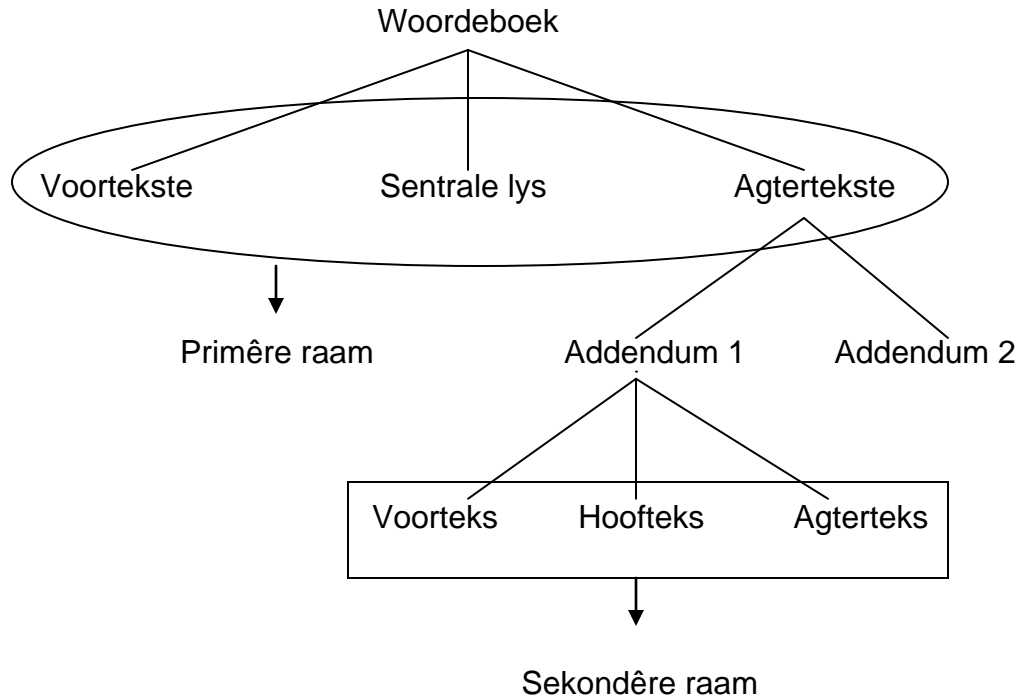
woordeboek nie. Waar die tipiese eksterne toegangstruktuur 'n gebruiker na 'n lemmateken lei, sluit die inhoudsopgawe inskrywings in wat die gebruiker na die verskillende dele van die raamstruktuur lei. Vêrder lei dit die gebruiker na die individuele tekste wat in die verskillende komponente van die raamstruktuur verskaf word. Só 'n inhoudsopgawe is deel van die primêre raamstruktuur van die woordeboek, en kan beskou word as 'n primêre buitetekst (Gouws, 2001:104). Dit steun dus die werklike doel van die woordeboek. Die funksionele waarde van 'n inhoudsopgawe wat die toegang van die woordeboek verbeter, mag nooit onderskat word nie. Dié teks kan die beoogde teikengebruiker se soektog na inligting op 'n belangrike wyse ondersteun.

Toegang tot die buitetekste kan op verskillende maniere verkry word. Gouws (2001:105) skryf dat die gebruik van sekondêre tekste dikwels nie genoeg plaasvind nie. Menigte woordeboeke bevat primêre tekste met hul eie buitetekste, byvoorbeeld 'n inhoudsopgawe of gebruikersriglyne wat nie op die woordeboek gerig is nie, maar slegs gerig is op 'n spesifieke buitetekst. Hierdie sekondêre buitetekste lewer nie 'n direkte bydrae tot die woordeboek as 'n omvattende teks nie, aangesien dit direk op 'n spesifieke buitetekst gerig is. 'n Primêre buitetekst met sy eie voor- en agtertekste bring 'n sekondêre raamstruktuur tot stand (Gouws, 2001:527). 'n Belangrike funksie van sekondêre buitetekste is om toegang tot data wat buite die sentrale lys van die woordeboek verskaf word, te verbeter. Gouws (2004:71) verskaf grafiese voorstellings van 'n primêre en sekondêre raamstruktuur.

Primêre raamstruktuur:

Vervolgens word die buitetekste van die volgende woordeboeke bespreek: *Dictionary of Basic English* (1983), *Prisma Handwoordeboek Engels Nederlands* (1990) en *Pharos* (2005).

Die *Dictionary of Basic English* (1983) se raamstruktuur bestaan uit voortekste, die sentrale lys en agtertekste en is dus 'n volledige uitgebreide teks. Die voortekste van die woordeboek bestaan uit die voorwoord of inleiding, die metode waarop woordeboekartikels aangebied word, bedankings en afkortings wat in die woordeboek gebruik word.

In die voorwoord word die teikengroep van die woordeboek geïdentifiseer as leerders wat Engels as 'n tweede of vreemde taal bestudeer waarna verduidelik word hoe die seleksie van lemmas plaasgevind het. Die buitetekste dra dus by tot die bereiking van die werklike doel van die woordeboek en is om dié rede 'n geïntegreerde buitetekste. Die metode waarop woordeboekartikels aangebied word, volg op die voorwoord en verbeter die kwaliteit van die woordeboek, aangesien dit baie deeglik 'n voorbeeld van 'n woordeboekartikel wat aan die

sentrale lys onttrek is, verduidelik. Dié buitetekst is ook baie gebruikersvriendelik deurdat dit elke afdeling wat verduidelik word met Romeinse syfers aandui. Die eerste afdeling van hierdie betrokke buitetekst is veral belangrik, omdat dit die woordeboek se unieke numeries-alfabetiese sisteem vir die gebruiker uiteensit. Daar word verduidelik dat daar nommers, byvoorbeeld "A1" voor die kernwoorde in die sentrale lys geplaas is en dat dié nommers na ekwivalente van die Engelse woorde in die gebruiker se moedertaal verwys. Die ekwivalente word in 'n spesiale bylae in die agtertekste van die woordeboek verskaf. Die voortekst wat die metode waarop woordeboekartikels aangebied word, verduidelik, verbeter dus die toegangsmoontlikhede van die woordeboek en is onmisbaar aangesien die unieke numeries-alfabetiese sisteem andersins verwarrend vir gebruikers sou wees.

Die volgende buitetekst wat verskaf word, is die bedankings en alhoewel dit 'n belangrike tekst is, ondersteun dit nie die werklike doel van die woordeboek nie en is dit dus 'n nie-geïntegreerde buitetekst. Die afkortings wat in die woordeboek gebruik word, volg op die bedankings en is noodsaaklik om die effektiewe gebruik van die woordeboek te verseker.

Soos reeds genoem, word ekwivalente van die Engelse kernwoorde in die gebruiker se moedertaal, naamlik Tsonga in 'n spesiale bylae aan die einde van die woordeboek verskaf. Hierdie bylae is die enigste tekst in die agtertekste afdeling van die woordeboek. Daar word gebruikersriglyne verskaf wat slegs van toepassing is op die agtertekst en om dié rede is die gebruikersriglyne 'n sekondêre buitetekst. 'n Lys van ekwivalente in die gebruiker se moedertaal volg wat korrespondeer met die lys van Engelse woorde in die sentrale lys van die woordeboek. Voor elke ekwivalent is 'n nommer geplaas wat korrespondeer met 'n nommer in die sentrale lys en dié sisteem vergemaklik dus die soektog van die gebruiker. Hierdie buitetekst is dus 'n geïntegreerde buitetekst, aangesien dit die sentrale lys en by uitstek die werklike doel van die woordeboek ondersteun. Die

buiteteks het tot gevolg dat die woordeboek as 'n uitgebreide teks gekwalifiseer kan word.

Al die bogenoemde buitetekste van die betrokke woordeboek verbeter dus die kwaliteit van die woordeboek en het tot gevolg dat die woordeboek 'n uitgebreide teks met verskeie toegangsmoontlikhede word. Kritiek wat teen die buitetekste uitgespreek kan word, is dat daar nie 'n inhoudsopgawe in die voortekste verskaf word nie. Die gebruiker kan dus nie onmiddellik die verskillende afdelings wat in die woordeboek verskaf word, uitken nie, en die gebruiker sal ook nie weet waar dié verskillende afdelings gevind kan word nie. Vêrder is die voortekste slegs in Engels en myns insiens sou dit meer gebruikersvriendelik vir Tsonga sprekers wees as dit ook in hul moedertaal verskaf word.

Die *Prisma Handwoordenboek Engels Nederlands* (1990) bevat beide voor- en agtertekste en het dus ook 'n volledige uitgebreide struktuur. Eerstens word daar in die voortekste 'n inhoudsopgawe verskaf waarna afkortings volg wat in die sentrale lys gebruik word. Beide hierdie voortekste ondersteun die werklike doel van die woordeboek en is dus geïntegreerde buitetekste. Dit is ook belangrik om daarop te let dat die afkortings wat verskaf word 'n kommunikasie-georiënteerde funksie verrig. Dieselfde geld vir die twee voortekste wat volg, naamlik simbole wat in die sentrale lys gebruik word en riglyne wat uitspraak betref.

In die agtertekste word daar eerstens verduidelik hoe Amerikaanse Engels van Britse Engels verskil. Woorde van Britse Engelse oorsprong word in sommige gevalle in die sentrale lys verskaf. Dit is myns insiens egter 'n nie-geïntegreerde buiteteks omdat dit nie die werklike doel van die woordeboek ondersteun nie.

Die volgende agterteks is 'n lys van onreëlmatige werkwoorde wat die sentrale lys ondersteun en 'n kommunikatiewe funksie vervul en dus 'n geïntegreerde buiteteks is. Dan word daar nege reëls verskaf wat toegepas moet word wanneer Engelse woorde afgebreek word. Dit is dus ook 'n kommunikasie-

georiënteerde en 'n geïntegreerde teks, aangesien dit verduidelik hoe die Britse Engelse woorde wat soms in die sentrale lys aangetref word, afgebreek moet word.

Die laaste agterteks is 'n lys mates en gewigte wat verskaf word. In dié teks word inligting aan die gebruiker verskaf wat 'n kognitief-georiënteerde funksie het en die teks is ook 'n nie-geïntegreerde buitetekst, aangesien dit nie die werklike doel van die woordeboek ondersteun nie.

Die buitetekste van die *Prisma Handwoordenboek Engels Nederlands* (1990) het dus beide kommunikatief-georiënteerde en kognitief-georiënteerde funksies wat myns insiens die kwaliteit van die woordeboek verbeter.

Pharos (2005) bevat voortekste en agtertekste. Die woordeboek se voortekste bevat 'n primêre buitetekst in die vorm van 'n inhoudsopgawe. Hierdie teks sal 'n gebruiker help om maklik toegang te verkry tot spesifieke inligting in die buitetekste, aangesien die verskillende afdelings in hoofletters gedruk is en Romeinse bladsynommers ook verskaf word. Die verskillende afdelings, soos die voorwoord en die gebruiksriglyne, is dus primêre buitetekste.

Die redaksionele span se name word na die inhoudsopgawe verskaf waarna die voorwoord volg. Hierdie teks verskaf inligting aangaande die teksbronne wat gebruik is met die samestelling van die woordeboek, en noem dat dit 'n naslaanwerk is wat skrywers, redakteurs, vertalers, onderwysers en studente gebruik om hulself mondelings en skriftelik korrek uit te druk. Dit verskaf nuttige inligting vir 'n gebruiker deurdat daar reeds genoem word dat stippels tussen die lettergrepe van trefwoorde as 'n nuttige riglyn vir woordafbreking dien, terwyl onderstreping aandui waar die klem op woorde val. Die voorwoord is dus 'n geïntegreerde buitetekst, aangesien dit die gebruiker help om die sentrale lys meer effektief te gebruik en daardeur bydra tot die werklike doel van die woordeboek.

Die gebruikersriglyne volg op die voorwoord en is ook 'n geïntegreerde buitetekst, aangesien dit die gebruiker help om die sentrale lys beter te benut. Eerstens word verduidelik hoe die struktuur van 'n woordeboekartikel lyk deur 'n voorbeeld te verskaf wat aan die sentrale lys onttrek is. Daar word ook aangedui hoe fleksievorme en/of woordsoortlike funksies in die woordeboek aangebied word. Die funksies van struktuurmerkers soos die weglaatteken, hakies en die tilde word verduidelik asook hoe etikette en kruisverwysings aangeteken word in die woordeboek. Dié buitetekst help dus ook die gebruiker om die sentrale lys van die woordeboek beter te verstaan en daarom is dit myns insiens ook 'n geïntegreerde buitetekst.

Redaksionele afkortings volg na die gebruikersriglyne en dra ook by tot die sentrale doel van die woordeboek deurdat dit help om data in die sentrale lys so effektief moontlik ten toon te stel vir die gebruiker. Daar word egter ook genoem dat hierdie afkortings saam met die afkortings wat in die agtertekste geplaas is, gebruik kan word. Daar word ook aangedui hoe kruisverwysings en etikette in die woordeboek gebruik word wat die eksterne toegangstruktuur van die woordeboek verbeter. In die volgende afdeling word die eksterne toegangstruktuur van woordeboeke bespreek. Die afkortings wat in die agtertekste van beide die Afrikaans/Engels en English/Afrikaans afdelings geplaas is, is 'n geïntegreerde buitetekst. Die rede hiervoor is dat dit die werklike doel van die woordeboek ondersteun deur vertaalekwivalente vir dié afkortings aan die gebruiker te verskaf.

4.3 Die toegangstruktuur van tweetalige woordeboeke

Woordeboeke bestaan uit drie groot strukturele komponente volgens Hausmann en Wiegand (1989), naamlik die makrostruktuur, mikrostruktuur en toegangstruktuur. Die makrostruktuur kan beskou word as die versameling lemmatekens in die woordeboek, terwyl die mikrostruktuur die totale stel datakategorieë is wat die lemma volg. Die gebruiker moet by die data wat hy

benodig, uitkom en die struktuur van die woordeboek moet daarmee help. Laasgenoemde komponent staan bekend as die toegangstruktuur.

Daar word 'n onderskeid getref tussen die eksterne toegangstruktuur en die interne toegangstruktuur. Die eksterne toegangstruktuur bied die soekroete wat die gebruiker lei tot by die lemma, terwyl die interne toegangstruktuur die soekroete bied wat die gebruiker na spesifieke data binne die artikel lei. Die toegangstruktuur bied dus 'n pad wat die gebruiker volg om die inligting wat hy benodig, op te spoor in die woordeboek.

Dit is belangrik dat die leksikograaf die gebruikersvriendelikheid van die woordeboek probeer verhoog. Dit kan gedoen word deur die kwaliteit van die toegangstruktuur op so 'n manier te verbeter dat die pad wat die gebruiker volg hom lei tot onmiddellike toegang tot die relevante data. Behalwe die onderskeid tussen die eksterne en interne toegangstruktuur moet die leksikograaf volgens Gouws (1996:20) ook aandag aan 'n derde komponent van die toegangstruktuur gee. Dié komponent word die kommunikatiewe toegangstruktuur of uitgangstruktuur genoem. Hierdie komponent moet die gebruiker vanaf die interne toegangstruktuur na die kommunikatiewe konteks lei waar die spesifieke leksikale item omskryf word. Die hoeveelheid kennis wat die gebruiker het van die twee tale wat in die woordeboek behandel word, moet dus ook in ag geneem word.

Gouws (1996:20) noem dat Afrikaans en Engels in die vorige politieke bedeling van Suid-Afrika die enigste twee amptelike tale was. Afrikaans- en Engelssprekende Suid-Afrikaners kon in beide tale redelik goed kommunikeer. Gouws skryf vêrder ook dat Afrikaanse tweetalige woordeboeke dikwels te veel op die intuïsie van die teikengroep gesteun het as gevolg van bogenoemde. Die resultaat was dikwels dat gebruikers slegs een pad tot hul beskikking gehad het met betrekking tot beide die interne en eksterne toegangstruktuur in Afrikaans-English / English-Afrikaans woordeboeke.

In die nuwe politieke bedeling het Suid-Afrika elf amptelike tale. naamlik Afrikaans en Engels; die Nguni tale: isiXhosa, isiZulu, siSwati en isiNdebele, die Sotho tale Sesotho sa Leboa en Sesotho, Setswana sowel as Tsivenda en Xitsonga. Bogenoemde feit het definitiewe gevolge vir die aard van tweetalige woordeboeke. Een van die gevolge is volgens Gouws (1996:20) dat leksikografe nie langer mag aanneem dat gebruikers beide tale verstaan wat in tweetalige woordeboeke behandel word nie. Dit beteken dat gebruikers meer leiding sal benodig om inligting suksesvol aan die woordeboek te onttrek. Een manier hoe bogenoemde bereik kan word, is om die toegangstruktuur van die woordeboek te verbeter.

Soos reeds genoem, is die teikengroep van *Pharos* (2005) mense wat in 'n meerdere of mindere mate in beide Afrikaans en Engels kan kommunikeer. Die leksikograaf kan egter steeds nie op die intuïsie van die gebruikers steun nie omrede die teikengroep baie wyd strek en hul kennis van die twee tale verskil. Sommige gebruikers mag dalk Afrikaans as moedertaal praat, maar 'n ander gebruiker se moedertaal is moontlik Engels en hy het dalk baie min kennis van Afrikaans. Vervolgens word maniere waarop die eksterne en interne toegangstruktuur van tweetalige woordeboeke verbeter kan word, bespreek.

4.3.1 Verbetering van die eksterne toegangstruktuur

Veranderinge aan die eksterne toegangstruktuur kan op verskeie maniere bewerkstellig word. Die leksikograaf kan byvoorbeeld spesiale inskrywings byvoeg of die voorstelling van makrostrukturele elemente verander. Op dié manier kan die leksikograaf 'n politoeganklike woordeboek tot stand bring.

Spesiale inskrywings in die vorm van struktuurmerkers sowel as tipografiese innovasie kan gebruik word om die aanbod van lemmas te verbeter. 'n Woordeboek kan byvoorbeeld 'n struktuurmerker soos 'n asterisk gebruik om lemmas wat 'n hoë gebruiksfrekwensie het vir die gebruiker te merk. Daar kom

dus 'n kitstoegangstruktuur tot stand deurdat die gebruiker onmiddellik toegang tot bogenoemde lemmas verkry.

Gouws (1996:21) noem dat die *Kenkyusha's Lighthouse English-Japanese Dictionary* bogenoemde metode gebruik om die gebruikers toegang tot die kernwoordeskat van die taal te gee. Hy noem verder dat dié sisteem sekere lemmas gradeer met tussen een en vier asteriske. Een asterisk dui aan dat die lemma tot die 3000 basiese woorde van die algemene taal behoort; twee asteriske dui op die feit dat die lemma tot die 2000 basiese woorde behoort; drie asteriske merk 'n lemma as deel van die eerste 1000 woorde vir hoërskoolgebruik, terwyl vier asteriske aandui dat die woord een van die 1000 basiese woorde is wat deur junior hoërskoolleerders gebruik word. Die sisteem verleen ook maklike toegang tot die laaste twee kategorieë deur die lemmas in 'n groter lettertype en in die kleur rooi te druk. Die gebruiker kan dus deur die eksterne toegangstruktuur te volg maklik hierdie lemmas onderskei van die res van die makrostruktuur sonder om die woordeboekartikel intern te ondersoek.

Gouws (1996:21) verwys ook na 'n ander woordeboek, naamlik die *Tweetalige Woordeboek/Bilingual Dictionary* van Readers Digest en hoe dié woordeboek se eksterne toegangstruktuur verander is. Die woordeboek was tradisioneel gemik op tweetalige gebruikers en om dié rede is te veel pragmatiese en linguistiese insig vereis vir 'n gebruiker wat nie goed bekend is met een van die twee tale in die woordeboek nie. Daar mag egter as gevolg van kontraktuele redes nie veranderings aan die sentrale lys van die woordeboek aangebring word nie. Later het dit geblyk dat bogenoemde 'n leksikografiese bonus was, omdat dit tot 'n innoverende alternatief gelei het deur te poog om die kommunikatiewe ekwivalensie van die woordeboek te verbeter.

Oorspronklik was die makrostruktuur in twee kolomme in die middel van elke bladsy geplaas. 'n Addisionele kolom is ingevoeg aan beide kante van die sentrale lys van die woordeboek en "Woorde in aksie" is hier vir die gebruiker

beklemtoon deur 'n woord uit die makrostruktuur te herhaal en addisionele inligting aangaande pragmatiek, semantiek, grammatika, ensovoorts in te voeg. Dié inligting is teen 'n blou agtergrond in die Afrikaans/English afdeling verskaf, terwyl die inligting in die English/Afrikaans afdeling teen 'n pienk agtergrond verskaf is. Hierdie kolomme bevat dus 'n addisionele toegangstruktuur, naamlik 'n verkorte makrostruktuur.

Hierdié behandeling van lemmas is gerig op die gebruiker wat nie die korrekte vertaalekwivalent kan kies uit die voorstelling van die artikel in die hoofteks nie. Die woordeboekartikels in die hoofteks bevat dikwels nie genoeg kontekstuele data nie; vandaar die byvoeging van twee ekstra kolomme. Dit is bygevoeg sodat die gebruiker die korrekte vertaalekwivalent kan kies vir 'n spesifieke konteks. Die insluiting van hierdie addisionele toegangstruktuur verhoog die funksionaliteit van die woordeboek, omdat dit die gebruiker help om die inligting wat hy benodig vinniger en sonder enige verwarring op te spoor.

Uit bogenoemde kan daar dus afgelei word dat leksikograwe die eksterne toegangstruktuur kan verbeter deur addisionele inskrywings en struktuurmerkers in te voeg.

Pharos (2005) sou dus bogenoemde kon oorweeg om inligting meer doeltreffend oor te dra, aangesien van sy gebruikers moontlik minder bekend sal wees met een van die twee tale wat in die woordeboek behandel word.

4.3.1.1 Die eksterne toegangstruktuur: makrostrukturele prosedures

Woordeboeke maak nie altyd van dieselfde makrostrukturele ordeningsprosedures gebruik nie. 'n Tipiese onderskeid wat getref word tussen woordeboeke wat 'n alfabetiese ordening gebruik, is tussen 'n streng alfabetiese ordening en 'n kronkelordening (Hausmann en Wiegand, 1989). Wolski (1989), soos aangedui in Gouws (2001:105), skryf dat dié verskillende metodes van

ordening verskillende lemmata tot gevolg het. 'n Woordeboek met 'n streng alfabetiese ordening verskaf hooflemmata terwyl 'n woordeboek met 'n kronkelordening sublemmata bevat wat die hooflemmas komplementeer, of anders gestel, ondersteun. Sublemmas is lemmas wat slegs via die hooflemmas bereik kan word.

Sublemmata word in lemmaniste of -neste georden. Gouws (2001:106) skryf dat sublemmata dikwels die sogenaamde onverklaarde leksikale items in verklarende woordeboeke is. Dié lemmas se semantiese deursigtigheid het tot gevolg dat hulle as sublemmata ten toon gestel word. Hierdié linguistiese motivering word ondersteun deur 'n pragmatiese motivering, naamlik om ruimte te spaar.

4.3.1.2 Nisting en nesting

Geniste lemmata stel volgens Gouws (2001:106) 'n streng alfabetordening voor en die nis handhaaf die alfabetiese ordening van die voorafgaande en daaropvolgende hooflemmata. Die ordeningsrigting, naamlik horisontaal versus vertikaal, het geen invloed op die alfabetiese ordeningsbeginsel nie. Die volgende voorbeelde van geniste lemmata is afkomstig uit *Pharos* (2005)

Vgl. (2a) **Florentyn** (...)

(2b) **floret** =*rette* (fencing) foil. ~**band**, ~**lint** ferret. ~**sy** floret/floss silk.

(2c) **floribunda** (...)

Gouws (2001:106) noem vêrder dat nesting, op ten minste een maar dikwels twee maniere, van nisting verskil. Lemmaneste wyk af van die steng alfabetiese ordening. Alhoewel 'n lemmanes intern soms dieselfde alfabetiese ordening as 'n nis voorstel, verskil die eksterne ordening in dié opsig dat die alfabetiese posisionering van die geneste lemmata betreffende die voorafgaande en daaropvolgende vertikaal geordende lemmata nie 'n eenvoudige alfabetiese

ordening voorstel nie. Vergelyk die volgende voorbeeld wat afkomstig is uit die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*:

Vgl. (3a) **doop** (...) **doop**: ~bak, ~bediening, ~boek, ~diens, ~formulier, ~kleertjies, ~styl, ~water. **doopformulier**.

(3b) **doop'ge-lof-te** (...)

Vervolgens word ook 'n voorbeeld uit *Pharos* (2005) verskaf:

Vgl. (4a) **kramp** (...) ~aanval attack/fit/seizure of cramp, convulsion. ~druppels (*chiefly hist.*) cramp drops. ~hoes convulsive/spasmodic cough. ~lag convulsive laugh. (...)

(4b) **krampagtig** (...)

'n Streng alfabetiese ordening sou vereis het dat die lemma *doopgelofte* tussen die lemmas *doopformulier* en *doopkleertjies* geplaas word. Net soos in die geval van (3a) en (3b) moet die lemma *krampagtig* eintlik voor *kramphoes* geplaas word. Intern volg die nes van die woordeboekartikels egter wel 'n eenvoudige alfabetiese ordening. Gouws (2001:106) skryf dat 'n nes intern ook mag afwyk van die alfabetiese ordening. Dit staan bekend as *tweedevlaknesting* en dit vind meestal as gevolg van morfosemantiese oorsake plaas.

Lemmanisting en veral lemmanesting gaan gepaard met prosedures van teksverdigting wat 'n gebruiker vinnig en maklik toegang gee tot die data wat hy of sy benodig. 'n Eenvoudige alfabetiese ordening is volgens Gouws (2001:107) baie meer gebruikersvriendelik as 'n ordening van geniste of geneste lemmata. Hy skryf verder dat die woordeboektipologie en die teikengebruiker die aard van die voorstelling, ordening en tekstuele kondensasie moet bepaal.

Daar kan dus afgelei word dat die gebruik van nisting en eerstevlaknesting in *Pharos* (2005) voldoende is, aangesien daar baie voorbeelde daarvan voorkom in dié woordeboek en die leksikograaf daardeur spasie bespaar. 'n Streng

alfabetiese volgorde word gebruik behalwe in die geval van sekere neste soos aangetoon by (4a) en (4b).

4.3.2 Verbetering van die interne toegangstruktuur

'n Mikrostruktuur verskaf gewoonlik 'n lineêr geordende stel datakategorieë en die soekroete van die interne toegangstruktuur lei 'n woordeboekgebruiker van bo na onder deur bogenoemde datakategorieë. Een van vele probleme wat woordeboekgebruikers ervaar, is die feit dat die datakategorieë se verdeling onduidelik is. Gouws (1996:23) noem dat dit veral die geval is in woordeboeke met 'n hoë datalading, omdat dit tyd neem om 'n spesifieke mikrostrukturele kategorie te identifiseer voordat die gebruiker in 'n posisie is om inligting te onttrek.

'n Woordeboek wat op die behoeftes van die gebruikers fokus, moet poog om gebruikers te bemagtig deur die artikel op so 'n manier te konstrueer dat 'n vinnige, korrekte en ondubbelsinnige onttrekking van inligting kan volg. Dit moet voorafgegaan word deur 'n suksesvolle identifikasie van die mikrostrukturele kategorie wat benodig word. Laasgenoemde beteken dat die gebruiker bekend moet wees met die interne struktuur van die artikels in die woordeboek asook die volgorde van verskillende artikelposisies. Die interne toegangstruktuur kan verbeter word deur addisionele struktuurmerkers te verskaf om die grense tussen datakategorieë en die posisie en omvang van verskillende soekareas aan te dui.

Gouws (1996:23) noem dat die Afrikaans-English / English Afrikaans *Tweetalige Aanleerderswoordeboek / Bilingual Learners Dictionary*, hierna afgekort TAW, se interne toegangstruktuur struktuurmerkers bevat wat die verskillende tipes mikrostrukturele kategorieë aandui. Gouws (1996:23) skryf verder dat die TAW dieselfde sisteem as eentalige woordeboeke gebruik om te onderskei tussen die verskillende polisemiese waardes van die lemma deur 'n nommer vir elke vertaalekwivalent te gee wat 'n ander polisemiese waarde van die lemma aandui.

In dié woordeboek word 'n diamant voor kollokasies geplaas en die soekarea wat artikelposisies bevat wat die uitspraak en inligting aangaande die vorming van meervoude en ander afgeleide vorme bevat, word deur 'n klein vierkant aangedui.

Gouws (1996:23) verwys ook na die verklarende eentalige woordeboek, naamlik die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Hy skryf dat dié woordeboek aangehaalde voorbeelde merk deur 'n omgekeerde driehoek. Hierdié struktuurmerkers is deel van die toegangstruktuur en hulle funksie is om die gebruikers na 'n spesifieke datakategorie te lei.

Vêrder verwys Gouws (1996:23) ook na die feit dat Wiegand (1995) voorsiening maak vir die insluiting van ingevoegde binnetekste as deel van die artikel en dat Wiegand hierdié tekste veral as nuttig beskou in aanleerderwoordeboeke. Hierdie ingevoegde binnetekste kan maklik van die res van die artikel onderskei word, omdat hulle op 'n ander manier aangebied word, byvoorbeeld in bokse of tabelle. Indien die leksikograaf die aandag van sy gebruiker op 'n spesifieke aspek van die lemma wil vestig, sal die insluiting van ingevoegde binnetekste 'n duidelike aanduiding wees op die soekroete van die interne toegangstruktuur. Gouws (1996:23) noem dat die TAW bogenoemde sisteem gebruik om addisionele inligting van meestal 'n pragmatiese aard te verstrek.

Die ingevoegde binnetekste in die TAW word nie net gebruik op mikrostrukturele vlak nie, aangesien hulle ook in die makrostruktuur van die woordeboek gebruik word. Ingevoegde tekste help om die makrostruktuur van die woordeboek te vorm en is ook deel van die eksterne toegangstruktuur. Die TAW plaas onder meer artikels in blokvorm om addisionele inligting aan die gebruiker te verskaf.

Bogenoemde ingevoegde tekste verleen diversiteit aan die makrostruktuur van die woordeboek. Die artikels wat in blokvorm ten toon gestel word binne die

eksterne toegangstruktuur verbeter die prosedure waardeur 'n spesifieke kategorie van makrostrukturele elemente geïdentifiseer word.

Gouws (1996:24) is van mening dat die gebruik van bogenoemde artikelformasie, waar ingevoegde tekste gebruik word, 'n benadering illustreer wat gemik is op 'n meer volledige oordrag van inligting met 'n sterk kommunikatiewe fokus. Hy noem verder dat leksikograwe binne 'n meertalige gemeenskap ingevoegde binnetekste moet insluit in woordeboeke in 'n poging om die kommunikasievaardighede van die beoogde woordeboekgebruiker te verhoog.

Die interne toegangstruktuur behoort ook inligting te bevat wat die gebruiker na verwante artikels of na die praktiese toepassing van mikrostrukturele inligting in die ware taalkonteks lei. Verder moet die leksikograaf strukturele merkers gebruik om die relevante artikel aan te dui. Bogenoemde is belangrik om gebruikers wat die soekroete van die interne toegangstruktuur volg vinnige toegang tot mikrostrukturele inskrywings te gee.

Die TAW gebruik byvoorbeeld pyle as strukturele merkers om die gebruiker na 'n ander lemma te lei. Gouws (1996:25) verwys na die *Kenkyusha's Lighthouse Dictionary* waar 'n gepunte hand kruisverwysings voorafgaan en dus 'n duidelike baken is op die interne soekroete.

Intra-artikel strukturele merkers plaas die lemma en sy vertaalekwivalente binne kommunikatiewe kontekste terwyl inter-artikel strukturele merkers die gebruiker help om verder as die geïsoleerde te kyk deur die leksikon as 'n netwerk van semantiese verhoudings, en die woordeboek as 'n teks met definitiewe kohesie voor te stel.

In hierdie hoofstuk is sommige kriteria wat die kwaliteit van tweetalige woordeboeke kan verbeter, bespreek. Daar is aangetoon watter belangrike rol

die teikengebruiker speel wanneer 'n woordeboek saamgestel word. Die vaardighede en kennis van die gebruiker moet as basis dien wanneer die makrostruktuur, mikrostruktuur en toegangstruktuur van 'n woordeboek beplan word. Daar is verwys na Kromann se kriteria wat gebruik kan word by die samestelling van 'n woordeboek asook wyses waarop 'n woordeboek se raamstruktuur en toegangstruktuur verbeter kan word.

Hoofstuk 5

Die hantering van zero-ekwivalensie in tweetalige woordeboeke

In hierdie hoofstuk word die verskillende maniere waarop zero-ekwivalensie in tweetalige woordeboeke hanteer kan word, ondersoek. Daar word gewys watter opsies die leksikograaf tot sy beskikking het om die verskillende tipes zero-ekwivalensie wat in hoofstuk 3 geïdentifiseer is, te hanteer. Dié verskillende opsies word teen mekaar opgeweeg en daar word ook telkens voorstelle gemaak rakende maniere waarop dié verskillende tipes zero-ekwivalensie in *Pharos* (2005) hanteer behoort te word. Daar word ook aangedui hoe die leksikograaf die buitetekste en toegangstrukture wat in hoofstuk 4 bespreek is, kan gebruik om zero-ekwivalensie te hanteer.

5.1 Die hantering van zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan

Zgusta (1971:205) skryf dat wanneer daar geen leksikale eenheid in die doeltaal vir 'n leksikale item van die brontaal is nie, alternatiewe maniere deur die leksikograaf gevind moet word om dié leksikale eenhede met mekaar te koördineer. Hy noem vêrder dat daar in so 'n geval gewoonlik 'n definisie wat soortgelyk is aan die definisies wat in eentalige woordeboeke verskaf word deur die leksikograaf gebruik moet word om die betekenis van die leksikale item aan die gebruiker te verklaar. Dié definisie word egter in die doeltaal aan die gebruiker verskaf.

5.1.1 Die kwessie van leenwoorde versus die skep van nuwe woorde

Volgens Zgusta (1971:324) kan die leksikograaf ook 'n woord van die brontaal leen of 'n nuwe woord gebruik wanneer daar geen ekwivalente vir 'n leksikale eenheid in die brontaal gevind kan word nie. Nong, De Schryver en Prinsloo

(2002:2) skryf dat die gebruik van leenwoorde versus hulle (meer) inheemse ekwivalente in verskeie dissiplines soos die wetenskap, tegnologie, semantiek en morfologie asook leksikografie bestudeer word. Vanuit 'n leksikografiese perspektief skakel bogenoemde kwessie met preskriptiwiteit en deskriptiwiteit. Die skep van nuwe woorde deur taalrade is per slot van sake 'n voorskrywende aktiwiteit op sigself. Volgens Nong, De Schryver en Prinsloo (2002:2) is dit vanuit 'n deskriptiewe benadering noodsaaklik om te weet hoe baie leenwoorde in plaas van hulle sogenaamde “tradisionele” en “oorspronklike” ekwivalente aktief gebruik word. Hulle is ook van mening dat die leksikograaf bewus moet wees van veranderinge in gebruikers se voorkeure rondom die gebruik van leenwoorde versus die gebruik van nuwe woorde in die inheemse taal. Dié twee moontlikhede is volgens Zgusta (1971:324) veral 'n belangrike opsie by kultuurgebonde items wat zero-ekwivalensie tot gevolg het. Hierdie verskynsel van kultuurgebonde items wat referensiële gapings tot gevolg het, is reeds in hoofstuk 3 in afdeling 3.2 “Die verskynsel van kultuurgebonde items wat aanleiding gee tot zero-ekwivalensie” volledig bespreek. Daar is eerstens uitgewys dat kulturele faktore in ag geneem moet word tydens die samestelling van die tweetalige woordeboek ten einde suksesvolle kommunikasie te verseker, vgl. 3.2.1 “Kulturele faktore en suksesvolle kommunikasie”. Tweedens is die wyse waarop kultuurgebonde items geselekteer word, bespreek, vgl. 3.2.2 “Die seleksie van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke”. Laastens is aandag geskenk aan die hoeveelheid inligting wat oor bogenoemde items in tweetalige woordeboeke verskaf moet word en hoeveel ensiklopediese inligting oor die items verskaf moet word, vgl. 3.2.3 “Die behandeling van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke”. In hierdie afdeling word die maniere waarop die tweetalige woordeboek kultuurgebonde items kan hanteer volledig ondersoek. Eerstens word die opsie van leenwoorde versus die skep van nuwe woorde ten opsigte van bogenoemde bespreek. Dit is egter belangrik om daarop te wys dat Zgusta (1971:324) pertinent noem dat daar saam met die leenwoorde of nuwe woorde wat geskep is ook 'n verduideliking verskaf moet word wat die konsep aan die gebruiker verklaar.

Vervolgens word sekere vraagstellings geïdentifiseer rondom die kwessie van leenwoorde versus die skep van nuwe woorde:

- Wanneer moet leenwoorde gebruik word en wanneer moet nuwe woorde geskep word?
- Wat gebeur wanneer gebruikers aanvanklik nie bekend is met 'n spesifieke konsep nie, maar later wel bekend daarmee is, omdat dit waarna die konsep verwys algemeen in die gebruikers se daaglikse lewens geword het?
- Word nuwe woorde wat geskep is noodwendig deur gebruikers gebruik?
- Hoe groot is die kwessie van leenwoorde versus die skep van nuwe woorde in Afrika-tale?

Myns insiens is dit voldoende om leenwoorde vir kultuurgebonde items te gebruik wat nie gereeld in die daaglikse lewens van die ander kultuurgroep wat in die tweetalige woordeboek aan bod kom, gebruik word nie. 'n Woord soos *lobola* is per slot van sake nie deel van die alledaagse lewens van Afrikaanssprekendes nie, aangesien dit deel van die Xhosa kultuur is. In só 'n geval is dit myns insiens voldoende om bloot 'n leenwoord in die woordeboek te verskaf veral wanneer die betrokke taalgemeenskap nie 'n "oorspronklike" woord vir die konsep het nie. Die twee tale wat in *Pharos* (2005) behandel word se kultuurgroepe verskil egter soos reeds aangedui in afdeling 3.2.2 "Die seleksie van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke" nie uitermate van mekaar nie en deel dieselfde milieu al vir 'n paar eeue. Ek is van mening dat selfs wanneer 'n kultuurgebonde item deel word van die alledaagse lewens van die ander taalgroep wat in die woordeboek behandel word, leenwoorde in plaas van nuwe woorde in die doeltaal gebruik kan word. Die voorbeelde wat hierdie idee staaf, is *sokkie*, *bobotie*, *boerewors*, *biltong* en *braaivleis*. Alhoewel *biltong* en *braaivleis* nie voorbeelde van zero-ekwivalensie is nie, dui dit net soos *sokkie*, *bobotie* en *boerewors* aan dat leenwoorde vir kultuurgebonde items deur Engelssprekendes in Suid-Afrika gebruik word. Engelssprekendes van Suid-

Afrika is vandag nie onbekend met bogenoemde konsepte nie en 'n groot hoeveelheid was al by 'n sokkie en het al bobotie, boerewors, biltong en braaivleis geëet.

Daar kan natuurlik nuwe woorde vir bogenoemde konsepte deur 'n taalraad geskep word, maar indien die leenwoorde reeds deur die gebruikers aangeneem is, sal die nuwe woorde eenvoudig nie gebruik word nie. Soos reeds genoem, kom daar nie baie kultuurgebonde items voor tussen die twee tale wat in *Pharos* (2005) behandel word nie, en dit is nog 'n rede hoekom die gebruik van leenwoorde vir kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke na my mening voldoende is.

Dit beteken geensins dat die skep van nuwe woorde nie belangrik is by die hantering van zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan nie. Intendeel, die skep van nuwe woorde kan só suksesvol wees dat dit die zero-ekwivalensie ophef. Indien sprekers aanvanklik nie bekend is met 'n spesifieke konsep wat nie kultuurgebonde is nie, en dit later deel word van hul alledaagse bestaan, moet nuwe woorde myns insiens juis geskep word. Dit is veral van toepassing op konsepte in die tegnologie, byvoorbeeld *computer*, *mouse*, *e-mail*, *keyboard*, *internet* ensovoorts. Hierdie konsepte was aanvanklik onbekend aan Afrikaanssprekendes, maar staan nou sentraal in hul alledaagse bestaan. Nuwe woorde in Afrikaans is vir bogenoemde konsepte geskep naamlik *rekenaar*, *muis*, *e-pos*, *sleutelbord* en *internet* sonder dat daar surrogaatekwivalente of leenwoorde gebruik is en dit was só suksesvol dat die zero-ekwivalensie wat aanvanklik voorgekom het, opgehef is. Nuwe woorde moet dus om dié rede vir konsepte geskep word wat aanvanklik onbekend is aan sprekers, maar later deel word van hul daaglikse bestaan.

Indien dit nie gedoen word nie, sal leenwoorde vir die konsepte deur sprekers gebruik word, byvoorbeeld *facebook*, *ipod*, *twitter*, *bluetooth* ensovoorts. Die doel is nie hier om 'n oordeel oor bogenoemde uit te spreek nie, alhoewel

taalpuriste sekerlik sal protesteer. Die tegnologie vorder egter so vinnig dat Afrikaans en ook ander tale met baie nuwe konsepte gekonfronteer word en te veel leenwoorde vir dié konsepte kan myns insiens tog die status van 'n taal negatief beïnvloed. Die feit is egter dat 'n taalraad nuwe woorde vir konsepte kan skep, maar dat dit uiteindelik van die sprekers van 'n taal afhang of dit gebruik sal word.

Vervolgens word gekyk na hoe groot die kwessie van leenwoorde versus die skep van nuwe woorde in Afrika-tale is. Linguistiese kulture het volgens Webb, Deumert en Lepota (2005:21) verskillende houdings wat die leen van woorde betref en dié houdings verander oor tyd. Die verskillende linguistiese kulture is ook nie eenvormig wanneer besluit moet word uit watter tale woorde geleen moet word nie.

Die huidige dominerende en verspreiding van Engels het in verskeie Afrika-lande puriste-bewegings tot gevolg. Alhoewel verskeie Afrika-tale steun op inheemse woorde om nuwe konsepte te beskryf, byvoorbeeld Kiswahili en Luganda het Madiba (2001), aangehaal in Webb, Deumert en Lepota (2005:22), 'n pragmatiese argument ten gunste van die leen van woorde vanuit tale soos Engels en Frans in sub-Sahara Afrika gemaak. Hy noem dat die behoefte vir nuwe terme in die inheemse tale van Suid-Afrika nie 'n lang en intensiewe soektog na inheemse woorde toelaat om nuwe woorde en vreemde konsepte te beskryf nie. Webb, Deumert en Lepota (2005:22) maak weer die aanbeveling dat woorde uit Engels geleen word, maar dat die geleende woorde oor tyd vervang moet word deur inheemse uitdrukkings en terme.

Die feit dat Madiba sy mening oor die kwessie van leenwoorde versus die skep van nuwe woorde uitspreek, dui aan hoe belangrik en omvangryk dié kwessie in Suid-Afrika en by uitstrek Afrika is. Daar kan verder afgelei word dat die kwessie verskillende reaksies in Afrika uitlok en dat elke taalgroep hul eie voorkeure het en dat hierdie voorkeure verander oor tyd.

5.1.2 Die leksikografiese definisie as hulpmiddel by die hantering van zero-ekwivalensie

Daar is reeds daarop gewys dat daar in 'n woordeboek saam met die leenwoord of nuwe woord wat geskep word vir zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan dikwels ook 'n definisie verskaf moet word wat soortgelyk is aan die definisies wat in eentalige woordeboeke voorkom. Vervolgens word kenmerke van die leksikografiese definisie geïdentifiseer en uitgewys hoe dié definisie verskil van die logiese definisie. 'n Paar basiese leksikografiese definisies word dan geklassifiseer waarna aangedui word hoe dié definisies toegepas kan word by die hantering van zero-ekwivalensie wat as gevolg van kulturele verskille ontstaan. Daar word laastens in dié afdeling aandag gegee aan kriteria wat die kwaliteit van leksikografiese definisies kan verbeter.

Lombard (1991:159) skryf dat woordeboeke die meeste van die tyd vir betekenisverklarings gebruik word, en dat die definiëring van lemmas een van die belangrikste take van die leksikograaf is, aangesien die leksikografiese definisie steeds as die sentrale inskrywing van 'n woordeboek beskou word. Die soort definisie wat in woordeboeke gebruik word, staan bekend as die leksikografiese definisie.³ 'n Definiens word saamgestel nadat die betekenis van 'n leksikale item ontleed is. Die optrede van die leksikale item in die taalgebruik van sprekers en skrywers moet in ag geneem word by die betekenisontleding daarvan. Dit is die leksikograaf se plig om die definiens van 'n leksikale item uit die taalwerklikheid te “distilleer”. Die skep van 'n leksikografiese definisie berus daarom nie op die vindingrykheid van die leksikograaf nie, maar op drie persone se betrokkenheid, naamlik die leksikograaf, die gebruiker vir wie die betekenis gedefinieer word, en die gebruiker wat aan die woord sekere betekenisse heg. 'n Definiens is dus uiteindelik niks anders as 'n beskrywing van wat gebruikers van

---

³n Gedeelte rakende leksikografiese definisies in hierdie hoofstuk is gebaseer op Lombard (1991)

'n woord daarmee bedoel het nie. Die leksikograaf se formulering is 'n verwoording van die abstraksie wat hy maak uit die gemeenskaplike wete van die taalgebruikers.

Gouws en Prinsloo (2005:143) noem dat wanneer die leksikografiese definisie, wat ook bekend staan as die betekenisparafrase, bespreek word daar eerstens na die definisies van die woorde *definisie*, *parafrase* en *betekenis* gekyk moet word. Die *Dictionary of Lexicography* (1998) verskaf die volgende definisies vir bogenoemde terme:

(1a) **definition** A component part in the microstructure of a reference work which gives an explanation of the meaning of a word, phrase or term (...).

(1b) **paraphrase** The process or result of reformulating a phrase or text to explain or translate its meaning.

(1c) **meaning** The relationship between words or phrases and the objects or ideas which they designate (...).

Leksikograwe streef konstant daarna om die kwaliteit van definisies in eentalige woordeboeke te verbeter en aan te pas om aan die behoeftes en naslaanvaardighede van hul teikengebruikers te voldoen. Landau (2001:162) aangehaal in Gouws en Prinsloo (2005:143) beklemtoon dat die definisie moet definieer en nie net moet praat oor die woord en die gebruik daarvan nie. Dit moet die vraag “wat is dit” direk en onmiddellik beantwoord. Dit is belangrik dat die betekenis van 'n gegewe lemma in makliker taal as die lemma self verskaf word. Dié kwessie is volgens Gouws en Prinsloo (2005:143) kontroversieel, aangesien dit moeilik is om in alle gevalle makliker woorde as die lemma wat gedefinieer word, te gebruik maar daar moet volgens hulle wel daarna gestreef word.

Zgusta (1971:252) skryf dat die leksikografiese definisie in sekere opsigte ooreenstem met die logiese definisie, maar dat daar ook opvallende verskille tussen die twee definisies voorkom. Hy skryf dat een van die belangrikste verskille die feit is dat die logiese definisie die gedefinieerde objek ondubbelsinnig maak, moet identifiseer en dit teen alles wat dit definieerbaar, positief en ondubbelsinnig maak moet kontrasteer. Hierteenoor verskaf die leksikografiese definisie slegs die belangrikste semantiese kenmerke van die gedefinieerde leksikale eenheid wat dit onderskei van ander eenhede.

Die verskil tussen die logiese definisie en die leksikografiese definisie korrespondeer volgens Zgusta (1971:253) met die verskil tussen die wetenskaplike konsep en die designatum. Die designatum verwys na die idee of konsep wat die sprekers van 'n taal van die denotum of "ding" het. Designata van verskillende leksikale eenhede oorvleuel dikwels. Leksikografiese definisies van die Afrikaanse woorde *pret* en *plesier* sal nie aandui dat die woorde areas van oorvleueling het nie en om slegs die verskille tussen sulke woorde aan te dui sal volgens Zgusta (1971:253) foutief wees. Die designata het dikwels nie die akkuraatheid of sistematiese koördinasie van die wetenskaplike klassifikasie nie. Daarom gebruik metaleksikograwe dikwels eerder die term betekenisparafrase. Na gelang van 'n woordeboeksoort en die behoeftes en vaardighede van die geïdentifiseerde teikengebruikers, word die aard en omvang van die betekenisparafrase van dieselfde leksikale item in verskillende woordeboeke verskillend aangebied (Bergenholtz & Gouws, 2007:570-571).

Aan die ander kant is Zgusta (1971:253) van mening dat dit verkeerd sou wees om te ontken dat daar ooreenkomste tussen die leksikografiese definisie en die logiese definisie is. Die belangrikste ooreenkoms volgens hom kom voor as gevolg van die feit dat dit van waarde is om die naaste hiponiem of sinoniem en die semantiese kenmerk of kenmerke wat dit onderskei, te verskaf.

5.1.2.1 Tipes definisies

Gouws en Prinsloo (2005:145) onderskei tussen vier basiese leksikografiese definisies, naamlik die genus en differentiae definisie, die sinoniemdefinisie, die sirkeldefinisie sowel as die beeldillustrasie of ostensiewe definisie.

5.1.2.1.1 Die genus differentiae definisie

Die genus differentiae definisie poog om eerstens 'n semantiese kategorie/klas of superordinaat te identifiseer waaraan die lemma behoort (die genus) waarna 'n lys spesifieke kenmerke wat dit onderskei van ander lede wat aan hierdie kategorie of klas behoort (die differentiae) verskaf word. Vervolgens word 'n voorbeeld uit die *HAT* (2000) verskaf:

(2a) **agtertand** (...) Tand wat agter in die mond is; kiestand; teenoor voortand

(2b) **voortand** (...) Tand voor in die gebit; een van die middelste snytande

In voorbeeld (2a) en (2b) word die genus *tand* vir die *agtertand* sowel as die *voortand* geïdentifiseer, maar hulle verskil ten opsigte van waar in die mond, naamlik “voor” of “agter” hulle gevind word.

Dié werkswyse is volgens Lombard (1991:160) so eenvoudig dat dit die leksikograaf tot 'n oorvereenvoudigde definiens kan verlei. Hierdie manier van definieer vereis daarom dat die leksikograaf sy genus en die daaropvolgende differentiae sorgvuldig moet kies sodat sy gebruikers nie moeite het met die verstaan van enige aspek van die definiens nie. Dié manier van definieer het daarom sy beperkinge. Lombard (1991:160) wys uit dat dit byvoorbeeld nie op abstrakte begrippe toegepas kan word nie.

5.1.2.1.2 Die sinoniemdefinisie

Die sinoniemdefinisie aan die ander kant verskaf weer 'n sinoniem, met ander woorde 'n woord wat dieselfde betekenis as die gegewe lemma het in plaas daarvan om 'n volle verduideliking van die woord te gee. Dit gebeur dikwels dat woordeboeke van sinoniemdefinisies gebruik maak ter wille van bondigheid, byvoorbeeld:

HAT (2000)

(3a) **keelderm** s.nw. slukderm

Die semantiese kommentaar vir die lemma *keelderm* is beperk deurdat daar slegs die sinoniem *slukderm* verskaf word. In sulke gevalle word die betekenis van die lemma nie verklaar nie, maar 'n kruisverwysing word verskaf na 'n lemma wat 'n sinoniem verteenwoordig en waar 'n volledige betekenisparafrase gegee word. Dit beteken dat indien die gebruiker die betekenis van die sinoniem ken, suksesvolle onttrekking van inligting plaasgevind het en indien nie, die inligting wat verlang word in die artikel van die sinoniem *slukderm* gevind kan word. Die leksikograaf moet soos in alle gevalle waar kruisverwysings gebruik word seker maak dat die ander lemma wel in die woordeboek ingesluit en behandel is.

Lombard (1991:162) skryf dat daar 'n aantal probleme rondom die gebruik van sinoniemdefinisies geïdentifiseer kan word. Bondigheid behoort as beginsel volgens Lombard (1991:162) nie voorkeur bo helderheid en akkuraatheid te kry nie, maar ongelukkig gebeur dit soms met die aanbod van sinoniemdefinisies. Korrekte sinoniemdefinisies waar sirkeldefiniëring deur 'n onbesproke kruisverwysingsstelsel vermy word, is egter 'n ekonomiese en sinvolle wyse van definiëring.

Lombard (1991:163) is van mening dat daar tussen sinonieme wat gedeeltelik ooreenstem en sinonieme wat absoluut ooreenstem, onderskei moet word. Baie

woordeboeke bied woorde as absolute sinonieme aan, terwyl hulle net gedeeltelike sinonieme van mekaar is. Die leksikograaf moet dus baie versigtig te werk gaan wanneer hy van sinoniemdefiniëring gebruik maak.

Die ideaal ten opsigte van sinoniemdefiniëring is dat die kruisverwysingsstelsel die gebruiker so tegemoet moet kom dat hy geen probleme sal hê met die opspoor en verstaan van die sinoniem waarna verwys word nie. Lombard (1991:165) skryf dat die gebruiker by die definiendum wat deur middel van 'n sinoniem verklaar word na 'n ander definiendum verwys moet word. In die geval van verskeie polisemiese waardes behoort daar na 'n bepaalde betekenisonderskeiding verwys te word. By die sinoniemdefiniendum moet die verwysde definiendum dan volledig verklaar word. Woordeboeke behoort te streef na die gebruik van absolute sinonieme in sinoniemdefinisies. Absolute sinonieme kom egter selde voor en waar daar twyfel oor die sinonimiteit van twee definiendums bestaan, kan afsonderlike definisies eerder gemaak word.

5.1.2.1.3 Die sirkeldefinisie

Die sirkeldefinisie word deur Gouws en Prinsloo (2005:145) omskryf as 'n definisie waar die lemma gedeeltelik in terme van homself gedefinieer word, en indien hierdie definisie nie korrek hanteer word nie kan dit 'n mislukking wees. Die volgende is 'n voorbeeld van 'n sirkeldefinisie:

HAT (2000)

(4a) **paleontoloog** (...) Beoefenaar, kenner van die paleontologie

(4b) **bioloog** (...) Iemand met kennis van die biologie

In bogenoemde voorbeelde word *paleontoloog* en *bioloog* bloot verbind met *paleontologie* en *biologie*. Dit sal van geen waarde vir die gebruiker van die woordeboek wees wat nie die betekenis van *paleontologie* en *biologie* ken nie. Die gebruikers wat nie bekend is met die betekenis van die woorde wat in die

sirkeldefinisie gebruik word nie kan egter wel die betekenis in die artikels van die lemmas *paleontologie* en *biologie* vind. Dit is weereens noodsaaklik dat dié woorde dan wel ingesluit en volledig in die woordeboek behandel word.

5.1.2.1.4 Die ostensiewe of beeldillustrasie definisie

Die laaste definisie wat deur Gouws en Prinsloo (2005:146) geïdentifiseer word is die ostensiewe of beeldillustrasie definisie. By hierdie definisie word 'n illustrasie saam met die verklaring van die woord verskaf. Birir (2005:39) skryf dat kulturele inligting die insluiting van illustrasies in woordeboeke regverdig. Hy noem verder dat dié illustrasies as ensiklopediese inligting geklassifiseer kan word en dat dit die betekenis van kultuurgebonde items ondubbelsinnig en duidelik kan oordra. Aanleerderwoordeboeke of pedagogiese woordeboeke kan volgens Birir (2005:39) besondere voordeel uit die insluiting van ensiklopediese inligting soos illustrasies trek. Die *Nuwe Woordeboek sonder grense* (2004) verskaf byvoorbeeld illustrasies by sommige trefwoorde om die gebruiker te help om die betekenis van 'n woord beter te verstaan. Dié woordeboek is saamgestel vir leerders van graad 4 tot 12 wat addisionele taalsprekers van Afrikaans is. Die gebruik van illustrasies is dus baie nuttig vir hierdie gebruikers, aangesien hulle nie eerstetaalsprekers van Afrikaans is nie en die gebruik van illustrasies hulle onmiddellike toegang tot die inligting wat hulle benodig, gee. Byvoorbeeld:

(5a)

In bogenoemde voorbeeld ondersteun die illustrasie die verklaring wat van die lemma verskaf word. Soos reeds genoem, is die woordeboek vir addisionele sprekers geskryf en daarom help die illustrasie om die definisie wat in die woordeboek se brontaal verskaf word, te verstaan. Daar word ook vêrder koteksleiding in die spreker se doeltaal verskaf wat enige onduidelikheid by die gebruiker uit die weg sal ruim.

Illustrasies kan ook nuttig wees in tweetalige woordeboeke, maar daar moet omsigtig daarmee gewerk word, omdat ruimte 'n probleem kan wees. Wanneer die twee kulture van die taalpaar wat in 'n spesifieke tweetalige woordeboek behandel word uitermate van mekaar verskil kan illustrasies baie nuttig wees om konsepte wat onbekend is aan gebruikers te verklaar. Birir (2005:39) noem dat die kriteria vir die insluiting van illustrasies varieer na aanleiding van verskillende tipes woordeboeke asook die basis van die kulturele verskille van die gebruikers vir wie dié woordeboek saamgestel is. 'n Voorbeeld waar twee kulture baie verskil is wanneer 'n tweetalige woordeboek saamgestel word vir Engelse en Japannese sprekers. Vervolgens word 'n voorbeeld uit die *Kenkyusha's Lighthouse English Japanese Dictionary* (1990) verskaf:

(6a)

In die voorbeeld hierbo word 'n foto van die "Golden Gate Bridge" aan die gebruiker verskaf. Die "Golden Gate Bridge" is 'n landmerk wat in Amerika voorkom en die foto is dus 'n uiters effektiewe middel om gebruikers onmiddellik te laat verstaan waarna dit verwys. Dié woordeboek maak ook soms van getekende illustrasies gebruik om konsepte aan gebruikers te verklaar. In

voorbeeld (7a) wat volg, word 'n illustrasie van 'n gholfbaan en 'n gholfspeler verskaf:

(7a)

Stein (1991:106) onderskei tussen vier hoofstipes illustrasies wat in woordeboeke voorkom:

- Illustrasies wat diere, objekte en plante wys wat algemeen voorkom. Vgl. (8a) "The Golden Gate Bridge"
- Illustrasies wat dinge wys wat nie maklik met woorde omskryf kan word nie, soos vorms, komplekse aksies of klein verskille tussen woorde wat in sommige opsigte dieselfde is, byvoorbeeld die illustrasie van die gholfbaan hierbo. Vgl. (9a).
- Illustrasies wat groepe verwante objekte onderskei met die doelstelling om die verskille tussen dié objekte aan te toon.
- Illustrasies wat die basiese of fisiese betekenis van woorde wat algemeen op 'n abstrakte of figuurlike manier gebruik word.

Illustrasies kan dus baie nuttig wees by die hantering van kultuurgebonde items, maar daar moet nie vergeet word dat die hoofdoel van 'n tweetalige woordeboek is om vertaalekwivalente van woorde aan gebruikers te verskaf nie. Om dié rede moet daar na my mening slegs illustrasies by kultuurgebonde items of zero-ekwivalente wat referensiële gapings tot gevolg het, in 'n woordeboek soos *Pharos* (2005), verskaf word. Die hoeveelheid inligting wat oor sulke items

verskaf word, sal egter ook altyd afhang van die woordeboeksoort en sy gebruikers. Myns insiens is die konsepte wat kulturgebonde is in *Pharos* (2005) van so 'n aard dat illustrasies oneffektief sal wees. Die gebruikers van hierdie woordeboek verskil, soos reeds genoem, nie baie van mekaar nie. Dit maak illustrasies onnodig. Woorde soos *sokkie*, *bobotie*, *boerewors*, *biltong* en *braaivleis* kan nie deur illustrasies wat nie van kleur gebruik kan maak optimaal verduidelik word nie. Die twee kultuurgroepe wat in dié woordeboek aan bod kom, verskil ook nie so uitermatig dat illustrasies nodig is om die verskille aan te toon nie.

5.1.2.2 Definisiekeuse

Gouws en Prinsloo (2005:146) skryf dat die keuse van 'n definisie meestal arbitrêr geskied en dat daar nie streng riglyne is wat neergepen kan word nie. Daar kan egter wel verwag word dat woorde wat eindig met –oloog en –graaf dikwels van sirkeldefinisies gebruik sal maak. Dit is egter ook nie wat altyd in die praktyk gebeur nie, byvoorbeeld:

HAT(2000)

(8a) **biograaf:** (...) Iemand wat die geskiedenis van iemand se lewe beskryf

In bogenoemde voorbeeld is daar nie van 'n sirkeldefinisie: “iemand wat 'n biografie skryf” gebruik gemaak nie.

Dit is dus moeilik om te bepaal watter leksikografiese definisies gebruik moet word by zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan omdat daar nie vaste riglyne is wat geïdentifiseer kan word nie. Myns insiens sal die genus differentiae definisie dikwels nuttig wees by die verklaring van kulturgebonde items terwyl die sinoniemdefinisie nie baie effektief sal wees nie. Vervolgens word voorbeelde verskaf van definisies wat in *Pharos* (2005) gebruik kan word om kulturgebonde items te hanteer:

- (9a) **boerewors** s.nw. (*Afr*) sausage made from different combinations of herbs on farms by boers.
- (9b) **bobotie** s.nw. (<*Maleis and SA*) Dish of minced meat with curry, bread, onions and eggs.

Die definisies in (9a) en (9b) is genus differentiae definisies. Die genus is onderskeidelik *sausage* en *dish*. Die differentiae in (9a) kom voor waar aangedui word hoe dié wors verskil van ander wors; “made from different combinations of herbs on farms by boers”. In (9b) word weer verduidelik hoe die spesifieke kossoort verskil van ander kosdisse; “minced meat with curry, bread, onions and eggs”. Dié definisies word in die doeltaal aan die gebruiker verskaf, aangesien dit die Engelse sprekers is wat onbekend met die kultuurgebonde item sal wees. Bogenoemde definisies is dus een van die maniere waarop die leksikograaf zero-ekwivalensie wat op grond van referensiële gapings ontstaan, kan hanteer.

Daar is reeds in afdeling 3.2.2 “Die seleksie van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke” daarop gewys dat *Pharos* (2005) kultuurgebonde items wat nie streeksgebonde is nie moet opneem, aangesien dit noodsaaklik vir suksesvolle kommunikasie is en daar nie ’n groot hoeveelheid van hierdie verskille sal wees nie, omdat die taalpaar wat behandel word wat kultuur betref nie uitermatig van mekaar verskil nie. Die woorde *boerewors* en *sokkie* is egter glad nie opgeneem in *Pharos* (2005) nie, waarop kritiek gelewer kan word. *Bobotie*, *biltong* en *braaivleis* is egter wel opgeneem wat bewys dat *Pharos* (2005) nie konsekwent is wat die opneem van kultuurgebonde items betref nie. In die afdeling waar die behandeling van gedeeltelike zero-ekwivalensie bespreek word, word ’n moontlike definisie vir die woord *sokkie* verskaf.

Die woord *bobotie* word nie omskryf nie waarop daar ook kritiek gelewer kan word, aangesien daar, soos reeds aangedui, ’n verklaring benodig word by die hantering van kultuurgebonde items wat zero-ekwivalensie tot gevolg het. By dié

inskrywing word egter slegs 'n etiket verskaf wat aandui dat die woord 'n Maleise afkoms het.

Aan die ander kant is die hantering van die terme *braaivleis* en *biltong* in *Pharos* (2005) myns insiens wel voldoende, aangesien dié kultuurgebonde items nie voorbeelde van zero-ekwivalensie is nie, en volle verklarings van die woorde te veel ensiklopediese inligting in die tweetalige woordeboek tot gevolg sal hê. Na my mening behoort daar slegs verklarings van kultuurgebonde woorde gegee te word wanneer dié woorde zero-ekwivalensie tot gevolg het. Woorde soos *braaivleis* en *biltong* kan egter slegs deur etikette as kultuurgebonde items gemerk word waarna vertaalekwivalente vir die items verskaf kan word. Die leksikograaf moet dus uiters omsigtig te werk gaan by die opneem van kultuurgebonde items in die tweetalige woordeboek en die hantering daarvan.

5.1.2.3 Definisiecriteria

Vervolgens word die kriteria waaraan bogenoemde leksikografiese definisies moet voldoen, bespreek. Lombard (1991:167) skryf dat 'n definisie volledig, akkuraat, kort, helder en kontemporêr moet wees. Hy noem dat 'n definisie volledig is wanneer dit werklik tersaaklike inligting volledig aanbied sonder om noodsaaklike besonderhede te verswyg en akkuraat is as die lemma semanties presies en ondubbelsinnig vir die gebruiker geplaas kan word. Die definisie is kort wanneer onnodige besonderhede nie vermeld word nie en net die semantiese essensie aangebied word in 'n taal wat die gebruiker verstaan. Kontemporêre definisies is dié wat voldoen aan die eise van die tyd waarin die woordeboek geskryf word.

Volgens Lombard (1991:167) kan 'n leksikograaf op 'n hele paar maniere fouteer wanneer hy definisies skep. Rondom die volledigheid van definisies kan op twee maniere fouteer word, deur dit óf te volledig óf onvolledig aan te bied. Hy noem dat 'n definisie alles wat nodig is moet bevat ten einde die betrokke lemma

uniek te definieer, sodat dié lemma van alle ander lemmas onderskei kan word. Dit moet die semantiese essensie vasvang sonder dat daar onnodige inligting verskaf word. Lombard (1991:71) skryf dat 'n definisie hom nie skuldig moet maak aan oorspesifisering nie. Hy noem vêrder dat definisies helder moet wees wat beteken dat dit maklik verstaanbaar moet wees. Dit moet akkuraat wees wat beteken dat dit wat feite betref, korrek moet wees. Dit moet ook onafhanklik wees wat volgens Gouws en Prinsloo (2005:148) beteken dat dit nie vir 'n gebruiker nodig moet wees om meer as een definisie te raadpleeg om die betekenis van 'n woord vas te stel nie. Die doel van kruisverwysings moet wees om meer inligting omtrent die lemma op te spoor en nie om genoeg inligting in te samel ten einde die woord te verstaan nie. Ten slotte wys Lombard (1991:180) daarop dat 'n definisie objektief en neutraal moet wees wat beteken dat die leksikograaf moet waak teen persoonlike voorkeure en die definisie nie ideologiese, rassistiese, religieuse of seksistiese konnotasies moet bevat nie.

Die leksikograaf moet hom dus vergewis van die opsies tot sy beskikking om zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan te hanteer. Sovêr is aandag geskenk aan die kwessie rondom leenwoorde versus die skep van nuwe woorde en die gebruik van leksikografiese definisies ter ondersteuning van dié leenwoorde of nuwe woorde wat geskep is. Daar is aangedui dat beide die opsies grootliks afhang van die spesifieke teikengroep vir wie die onderskeie tweetalige woordeboeke saamgestel word. Vervolgens word maniere waarop kultuurgebonde items en hul definisies uitgelig kan word, bespreek, byvoorbeeld deur die aanwending van buitetekste, tabelle, bokse en ingevoegde binnetekste, wat in hoofstuk 4 bespreek is.

5.1.3 Die aanwending van buitetekste, toegangstrukture en ingevoegde binnetekste by die hantering van kultuurgebonde items

In hoofstuk 4 is kriteria wat die kwaliteit van tweetalige woordeboeke kan verbeter, bespreek. Daar is eerstens aandag aan Kromann (1991:2713) se

kriteria gegee waarna daar op die raamstruktuur en toegangstruktuur van tweetalige woordeboeke gefokus is. Vervolgens word maniere waarop die leksikograaf bogenoemde strukture kan gebruik by die behandeling van zero-ekwivalensie, wat referensiële gapings tot gevolg het.

In afdeling 4.2 “Die raamstruktuur” is aangedui dat suksesvolle onttrekking van inligting deur gebruikers slegs bereik kan word indien daar maklike toegang tot data is. Die woordeboek moenie net ’n goeie toegangstruktuur hê nie, maar data ook funksioneel posisioneer.

Die buitetekste, dit is die voortekste en agtertekste, kan die funksionele posisionering van data ondersteun. Hierdie tekste kan onder meer die gebruiker help om aan die struktuur en komponente van die woordeboek gewoond te raak sodat die onttrekking van inligting vinniger kan plaasvind, vgl. 4.2.1 “Buitetekste”.

Daar is ook in bogenoemde afdeling onderskei tussen primêre en sekondêre buitetekste asook geïntegreerde en nie-geïntegreerde buitetekste. Een van die maniere waarop die buitetekste met die hantering van kultuurgebonde items of zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan kan help, is deur etikette of struktuurmerkers te gebruik.

Deur kultuurgebonde items met etikette te merk, kan die gebruikers maklik en onmiddellik toegang tot hierdie items verkry. Svensén (2009:315) skryf dat etikettering in ’n leksikografiese konteks impliseer dat ’n spesifieke leksikale item afwyk van die meer algemene items wat in ’n woordeboek behandel word. In ’n algemene woordeboek kan ’n tegniese term byvoorbeeld afwyk van die algemene taalkarakter van die woordeboek. In só ’n geval word ’n leksikale item met ’n etiket gemerk.

Referensiële gapings wat zero-ekwivalensie tot gevolg het, ontstaan dikwels tussen die taalpaar wat in die tweetalige woordeboek behandel word as gevolg van kultuurgebonde items, vgl. 3.2 “Die verskynsel van kultuurgebonde items wat aanleiding gee tot zero-ekwivalensie”. Die leksikograaf kan dus deur kultuurgebonde items met etikette te merk die gebruiker waarsku dat dit moontlik ’n geval van zero-ekwivalensie is en dat daar ’n definisie in plaas van ’n vertaalekwivalent gaan volg. Die buitetekste kan deur die leksikograaf aangewend word om aan die gebruiker te verduidelik dat kultuurgebonde woorde dikwels nie vertaalekwivalente het nie en dat dié woorde met ’n sekere etiket in die woordeboek gemerk is.

Verskillende woordeboeke gebruik verskillende etiketteringsisteme. Svensén (2009:316) noem dat ’n etiketteringsstelsel ’n kontinuum verander na ’n stel grade op ’n skaal, byvoorbeeld formeel, informeel en vulgêr. ’n Uitdrukking wat vulgêr is kan vulgêr in verskillende grade wees. Feinauer (1981:3) onderskei byvoorbeeld ten opsigte van bogenoemde tussen taboewoorde en vloekwoorde. ’n Taboewoord is volgens Feinauer (1981:3) ’n woord wat nie totaal verbied is nie, maar onsêbaar en/of onskryfbaar is onder bepaalde omstandighede en/of deur ’n bepaalde persoon. Alle vloekwoorde is taboewoorde, maar nie alle taboewoorde is vloekwoorde nie. Feinauer (1981:5) skryf dat vloekwoorde in Afrikaans die hoogste taboewaarde van alle taboewoorde het. Daar kan dus van ’n taboehiërargie gepraat word en dit is om dié rede moeilik om die gemerkte inligting van verskillende woordeboeke met mekaar te vergelyk. Daar is volgens Svensén (2009:316) verskeie redes hiervoor. Eerstens kan verskillende woordeboeke verskillende etikette gebruik en die kategorieë wat deur die etikette verteenwoordig word, kan verskillende verspreidingsgrense in die verskillende woordeboeke hê. In een woordeboek kan daar byvoorbeeld meer of minder leksikale items gemerk wees as formeel of informeel of taboe of skeltaal.

’n Etiket kan verder volgens Svensén (2009:317) twee verskillende funksies hê. Dit kan inligting oor ’n enkele leksikale item verskaf of dit kan deur hierdie

inligting te verskaf die item onderskei van ander soortgelyke items. Differensiasie tussen leksikale items deur dit met etikette te merk, vind meestal plaas om betekenis aan te dui. Svensén (2009:317) noem dat hierdie differensiasie dikwels in tweetalige woordeboeke voorkom waar daar tussen verskillende vertaalekwivalente onderskei moet word. Die volgende voorbeelde is afkomstig uit *Pharos* (2005):

(10a) **keelhaul** (*hist.*) kielhaal; (*infml.*, *skerts.*) skrobbeer.

(10b) **ratting** rot(te)vangery; (*infml.*, *neerh.*) oorlopery.

In bogenoemde voorbeelde verskaf die etikette inligting omtrent die onderskeie vertaalekwivalente wat die gebruiker help om die betekenis daarvan te verstaan asook in watter konteks die woorde geskik sal wees om te gebruik. Daar word saam met die feit dat die woorde in informele situasies gebruik kan word, aangedui dat dit skertsende of neerhalende woorde is om te gebruik.

Vervolgens word kortliks na die etiketteringsstelsel in *Pharos* (2005) gekyk. Daar word gekyk na watter etikette die woordeboek gebruik waarna daar aandag geskenk word aan die etikette wat by sommige kultuurgebonde items aangetref word. *Pharos* (2005) omskryf die verskillende etikette wat in die woordeboek voorkom in die gebruikersriglyne van die woordeboek wat 'n primêre buitetekst is, vgl. 4.2.1 "Buitetekste". Dié woordeboek maak onder meer van stilistiese etikette gebruik om die sosiolinguistiese waarde en gebruiksfase van woorde te merk, byvoorbeeld informeel "(infml.)", formeel "(fml.)", neerhalend "(derog.)", plat "(coarse)" en vulgêr "(vulg.)" asook sleng "(sl.)". Verder word temporele etikette deur die woordeboek gebruik om woorde wat nie meer tot die standaardtaal behoort nie, te merk. Dit sluit argaïese "(arch.)" en verouderde "(obs.)" woorde in. Vaktaal-etikette word weer gebruik om woorde binne vaktaalverband te merk, byvoorbeeld "(psyc.)= psychology".

Wanneer daar na kultuurgebonde items soos *braai* en *bobotie* in *Pharos* (2005) gekyk word, word slegs geografiese etikette in die artikels van die woorde aangetref. Die woord *braai* is kultuurgebonde, maar nie 'n voorbeeld van zero-ekwivalensie nie, terwyl die woord *bobotie* kultuurgebonde asook 'n voorbeeld van zero-ekwivalensie is. In die voorwoord van *Pharos* (2005) word geskryf dat dié etikette slegs aandui dat die woorde in 'n sekere gebied gebruik word, byvoorbeeld:

(11a) **braai** n., (SA) braai(vleis) barbeque (...)

(11b) **bobotie** (SA, cook) bobotie.

Bogenoemde etiket "(SA)" is myns insiens nie spesifiek genoeg vir die merk of hantering van kultuurgebonde items nie. Eerstens word hierdie tipe etikettering ook aangetref by leksikale items wat nie noodwendig kultuurgebonde is nie, maar eerder streeksgebonde is byvoorbeeld "**bra** (SA township sl.;brother)". Laasgenoemde is 'n trippeletiket wat aandui dat die woord in Suid-Afrikaanse "townships" gebruik word en 'n slengwoord is. Dit is dus streeksgebonde deurdat dit slegs in "townships" gebruik word. Tweedens word die spesifieke kultuur, byvoorbeeld Afrikaans of Xhosa, nie aangedui in dié etiket nie. Daar moet myns insiens meer spesifieke inligting in die etikette verskaf word, byvoorbeeld:

(12a) **braai** n., (Afr., c.) barbeque (...)

(12b) **bobotie** (Afr., cook, c.) (...) Vgl. "(9b)"

In bogenoemde voorbeelde word daar met 'n klein "(c)" aangedui dat dié items kultuurgebonde is en by uitstek deel van die Afrikaanse kultuur is. Die woordeboek kan dus steeds woorde wat tot 'n spesifieke geografiese gebied beperk is met dieselfde etikette as voorheen merk, maar meer spesifieke inligting by kultuurgebonde woorde verskaf.

In 'n woordeboek soos *Pharos* (2005) is die gebruik van etikette myns insiens 'n effektiewe manier om kultuurgebonde items vir die gebruiker te merk omdat die twee kulture wat in die woordeboek aan bod kom, soos reeds genoem, nie baie van mekaar verskil nie. In tweetalige woordeboeke waar daar meer kultuurgebonde items voorkom, kan alternatiewe maniere egter gebruik word om dié items vir die gebruiker uit te lig, byvoorbeeld struktuurmerkers of ingevoegde binnetekste.

Die leksikograaf kan byvoorbeeld 'n driehoek of asterisk gebruik om kultuurgebonde items te merk. In die buitetekste kan daar verklaar word dat dié spesifieke struktuurmerker kultuurgebonde items in die betrokke tweetalige woordeboek aandui. Só verbeter die leksikograaf dan ook die interne toegangstruktuur van die woordeboek, vgl. 4.3.1 “Verbetering van die eksterne toegangstruktuur.” Die volgende is 'n voorbeeld van hoe bogenoemde in 'n woordeboek sal lyk:

(13a) ▲ **boeremusiek** n., (*Afr.*) *Light music made by Afrikaners usually in an orchestra.*

In hierdie voorbeeld dui die driehoek aan dat *boeremusiek* 'n kultuurgebonde item is terwyl die etiket “(*Afr.*)” spesifiseer dat dit deel van die Afrikaanse kultuur is. Die gebruik van 'n etiket is in hierdie geval eintlik oorbodig en kan uitgelaat word omdat die woord reeds Afrikaans is en dus reeds impliseer dat die woord deel van die Afrikaanse kultuur is. Soos reeds genoem, is kultuurgebonde items dikwels voorbeelde van zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan. In (13a) is die woord *boeremusiek* kultuurgebonde en daar bestaan nie 'n woord waarmee die gebruiker dit in Engels kan vertaal nie. Die leksikograaf kan dus met die beplanning van die woordeboek se toegangstruktuur besluit of hy struktuurmerkers of etikette of albei wil gebruik by die hantering van kultuurgebonde items. Hier moet myns insiens gewaak word teen oorspesifisering, aangesien dit voldoende is om slegs aan te dui dat 'n

woord kultuurgebonde is wanneer die woord reeds die kultuur spesifiseer byvoorbeeld *lobola*. Dit verskil dus van die hantering van kultuurgebonde items in 'n woordeboek soos *Pharos* (2005) waar daar van algemene geografiese etikette gebruik gemaak word wat weer nie spesifiek genoeg is nie, aangesien verwarring oor die kultuur waaraan die woord behoort by die gebruiker kan ontstaan, byvoorbeeld die etiket (“SA”) in plaas van Afrikaans “(Afr.)”, Xhosa “(Xh.)” of Zulu “(Z)”. Die aanwending van struktuurmerkers en etikette is maniere waarop die leksikograaf nog toegangsmoontlikhede vir die gebruiker skep. Daar word as’t ware ’n kitstoegangstruktuur geskep, aangesien die gebruiker bloot vir die spesifieke struktuurmerkers of etikette moet soek om kultuurgebonde items in die woordeboek te vind. Bogenoemde maniere waarop kultuurgebonde items gemerk kan word verbeter die interne toegangstruktuur van die woordeboek, vgl. 4.3.2 “Verbetering van die interne toegangstruktuur”. Dié kitstoegangstruktuur waarsku in die eerste plek die gebruiker dat ’n kultuurgebonde item volg, maar ook dat daar moontlik nie ’n vertaalekwivalent vir die woord in die doeltaal is nie. Deur hierdie woorde te merk, hanteer die leksikograaf dus ook zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan.

Nog ’n manier waarop die leksikograaf kultuurgebonde items kan hanteer, is deur gebruik te maak van ingevoegde binnetekste. Ingevoegde binnetekste kan maklik van die res van ’n artikel onderskei word, omdat hulle op ’n ander manier aangebied word, byvoorbeeld in bokse of tabelle. Indien die leksikograaf die aandag op ’n spesifieke aspek van ’n lemma wil vestig, sal die insluiting van ingevoegde binnetekste ’n duidelike aanduider wees op die soekroete van die interne toegangstruktuur, vgl. 4.3.2 “Verbetering van die interne toegangstruktuur”.

Vervolgens word voorbeelde van ingevoegde binnetekste wat afkomstig is uit die *Nuwe Woordeboek sonder grense* (2004) verskaf:

(14a)

aanhalingsteken naamwoord ■
(aanhalingstekens, aanhalingstekentjie)
Wanneer 'n mens die woorde wat iemand sê, wil neerskryf, gebruik jy 'n aanhalingsteken aan die begin en einde van die woorde, byvoorbeeld ".....".
⇒ Daar is geen aanhalingstekens [quotation marks] in die indirekte rede nie.

Nomathembu sê: "Ek wil ook 'n woordeboek hê."

 Wanneer gebruik jy 'n aanhalingsteken?
Wanneer jy mense se direkte woorde aanhaal, byvoorbeeld:
⇒ Bets vra: "Kan ek asseblief saamgaan fliek toe?" ⇒ My ma sê: "Julle moet al julle kos eet."

(14b)

aanmekaar adjektief ■
en bywoord
(-; -, -)

● Wanneer iets aanmekaar is, is dit vas.
⇒ Woorde wat sinne aanmekaar [join] las, noem ons voegwoorde. ⇒ As ek sinne aanmekaar [join] skryf, moet ek leestekens gebruik.

● Dit beteken om nie op te hou met iets nie. ⇒ My broer praat aanmekaar [continuously] en gee my nie 'n kans om iets te sê nie.

 Pasop vir aanmekaar en aan mekaar:
Aan mekaar word in die volgende geval as twee woorde geskryf:
Wanneer iemand letterlik iets vir iemand anders gee, gee hulle dit aan mekaar.
⇒ Hulle gee tydens die huwelikeremonie die ringe aan mekaar [to one another].

In bogenoemde voorbeelde word twee tipes bokse onderskei, naamlik een wat gemerk is met die tekening van 'n skilpad en een wat gemerk is met die tekening van 'n by. Hierdie tekste is deel van die artikels waarin die betrokke lemmas, naamlik *aanhalingsteken* en *aanmekaar* behandel word en is vir die gebruiker 'n merker in sy of haar soektog via die interne toegangstruktuur. Die skilpad verskaf bykomende inligting, veral oor die leksikale item wat deur die lemma voorgestel word, terwyl die by leerders teen tipiese foute waarsku.

In 'n tweetalige woordeboek waar die twee kultuurgroepe wat aan bod kom uitermate van mekaar verskil, kan die leksikograaf op 'n sisteem besluit om kultuurgebonde items wat zero-ekwivalensie tot gevolg het, en kultuurgebonde items wat wel vertaalekwivalente het, te hanteer deur ingevoegde binnetekste te gebruik. Een struktuurmerker kan byvoorbeeld referensiële gapings aan die gebruiker uitlig wat deur kultuurgebonde items veroorsaak word, terwyl 'n ander struktuurmerker kultuurgebonde items wat wel vertaalekwivalente het, kan uitlig aan die gebruiker. Die tipe woordeboek en die spesifieke gebruikersgroep speel ook met betrekking tot bogenoemde 'n belangrike rol. Die leksikograaf kan ook besluit om hierdie inligting in bokse (ingevoegde binnetekste) te plaas en daardeur die items aan die gebruiker uitlig.

Die gebruik van bokse as ingevoegde binnetekste word in verskeie woordeboeke aangetref, byvoorbeeld die *Kenkyusha's Lighthouse English-Japanese Dictionary* (1990).

Kultuurgebonde items kan dus deur die gebruik van ingevoegde binnetekste aan die gebruiker uitgelig word. Die leksikograaf hoef die gebruik van sulke tekste nie tot kultuurgebonde items te beperk nie en kan op 'n sisteem besluit wat ander verwarrende inligting ook aan die gebruiker uitlig en die interne toegangstruktuur nog vêrder sal verbeter.

Die *Kenkyusha's Lighthouse English-Japanese Dictionary* (1990) merk byvoorbeeld kultuurgebonde woorde sowel as ander woorde wat verwarring by die gebruiker kan veroorsaak met bokse. Myns insiens kan 'n tweetalige woordeboek 'n sisteem skep waar kultuurgebonde items in 'n boks met 'n spesifieke struktuurmerker aangedui word, terwyl ander moeilike of verwarrende inligting in 'n boks met 'n ander struktuurmerker ten toon gestel word. Só 'n sisteem sal na my mening uiters effektief in 'n tweetalige woordeboek wees waar die twee kulture uitermate van mekaar verskil en daar 'n verskeidenheid konsepte is wat nie kultuurgebonde is nie, maar wel verwarring kan veroorsaak.

In 'n tweetalige woordeboek soos *Pharos* (2005) waar die kultuurgroepe nie baie verskil nie sal die gebruik van etikette of struktuurmerkers of albei na my mening egter voldoende wees. Die leksikograaf kan myns insiens woorde soos *bobotie*, *boerewors*, *boeremusiek*, *sokkie* deur byvoorbeeld 'n ingekleurde driehoek merk en in die buitetekste aan die gebruiker verduidelik dat dit 'n aanduider is van kultuurgebonde items waarvoor daar nie vertaalekwivalente gevind kan word nie is. Kultuurgebonde items soos *braaivleis* en *biltong* kan weer deur 'n driehoek wat byvoorbeeld nie ingekleur is nie, gemerk word.

Woordeboeke kan volgens Kavanagh (2000:113) sommige kulturele inligting die beste in 'n lys, tabel of grafiek ten toon stel. Inligting soos lyste van simbole, lande en hul hoofstede, geldeenhede en raad oor punktuasie kan byvoorbeeld in addendums in die voor- of agtertekste van die woordeboek verskaf word. Inligting aangaande 'n spesifieke kultuur se geskiedenis of belangrike persone soos generaals of presidente kan ook in die buitetekste van woordeboeke verskaf word. Die leksikograaf moet weereens omsigtig te werk gaan en die betrokke tweetalige woordeboek se kultuurgroepe moet in ag geneem word. Myns insiens kan 'n woordeboek ook 'n lys van die kultuurgebonde woorde wat in die woordeboek voorkom in die buitetekste verskaf en op hierdie manier kan die leksikograaf nog 'n toegangstruktuur tot stand bring. Hierdie lys kultuurgebonde woorde moet met die sentrale lys van die woordeboek skakel en daarom sal só 'n geïntegreerde buitetekst nog 'n toegangsmoontlikheid vir gebruikers verskaf.

In *Pharos* (2005) waar die twee kultuurgroepe al vir etlike eeue dieselfde milieu deel, sal inligting aangaande geskiedenis oorbodig wees en nie die woordeboek se werklike doel, naamlik om suksesvolle kommunikasie tussen gebruikers van die twee tale te verseker nie. Dit beteken egter nie dat inligting soos die hoofstede van lande of 'n lys wat maateenhede omskakel nie nuttig sou wees in die buitetekste nie. Sulke inligting is myns insiens wel nie 'n vereiste nie, maar

kan nuttig wees vir gebruikers en moet om dié rede nie geringgeskat word deur leksikograwe van tweetalige woordeboeke nie.

In hierdie afdeling is die verskillende maniere waarop die leksikograaf van 'n tweetalige woordeboek zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan, kan hanteer. Daar is eerstens aandag aan die kwessie van leenwoorde versus nuwe woorde gegee waarna die verskillende leksikografiese definisies wat saam met dié leenwoorde of nuwe woorde gebruik moet word bespreek is. In 'n woordeboek word referensiële gapings dikwels deur kultuurgebonde woorde veroorsaak en hierdie woorde verwys dikwels na konsepte wat aan een van die kultuurgroepe wat in 'n tweetalige woordeboek behandel word, onbekend is. In hierdie afdeling is aandag geskenk aan maniere waarop hierdie woorde aan die gebruiker uitgelig kan word. Daar is veral aandag geskenk aan maniere waarop die leksikograaf die buitetekste en toegangstrukture van 'n woordeboek kan gebruik by die hantering van kultuurgebonde items wat zero-ekwivalensie tot gevolg het.

5.2 Die hantering van zero-ekwivalensie wat as gevolg van linguistiese gapings ontstaan

In hoofstuk 3 is aangedui dat 'n linguistiese gaping ontstaan wanneer twee tale met mekaar vergelyk word, byvoorbeeld tydens die samestelling van 'n tweetalige woordeboek soos *Pharos* (2005) en die sprekers van beide tale bekend is met 'n spesifieke konsep, maar die een taal nie 'n woord vir die konsep het nie. Wanneer sulke gapings ontstaan, word daar dikwels 'n surrogaatekwivalent in die vorm van 'n kort verduideliking gebruik om die woord se betekenis aan die gebruiker te verklaar en te verseker dat die gebruiker suksesvol sal kan kommunikeer, vgl. 3.1 “Wat is zero-ekwivalensie?”.

Die gebruik van surrogaatekwivalente in die vorm van kort verduidelikings is myns insiens 'n effektiewe manier om zero-ekwivalensie wat as gevolg van

linguistiese gapings ontstaan, te hanteer. Daar hoef na my mening ook nie ekstra merkers soos etikette of struktuurmerkers gebruik te word om hierdie items vir die gebruiker uit te lig nie. Die rede hiervoor is dat die konsep reeds bekend aan die gebruiker sal wees en dit nie die tweetalige woordeboek se doel is om verklarings van woorde te verskaf nie, maar eerder om vertaalekwivalente te verskaf. Ensiklopediese inligting sal dus oorbodig wees en kort verduidelikings sal genoegsame inligting ontvang om suksesvol te kommunikeer in die ander taal.

Indien die leksikograaf egter voel dat die konsep wel verwarring by die gebruiker kan veroorsaak, omdat die konsep nie op dieselfde wyse in die doeltaal gebruik word nie of die konsep 'n ingewikkelde proses voorstel, kan daar wel ekstra inligting verskaf word in die vorm van 'n illustrasie of leksikografiese definisie.

Indien die twee tale wat vergelyk word baie sulke gapings, wat verwarring by die gebruiker kan veroorsaak tot gevolg het, sal die gebruik van struktuurmerkers, etikette of ingevoegde binnetekste nie onvanpas wees nie. Die tipe woordeboek, teikengroep en twee tale wat aan bod kom, sal bepaal of ekstra inligting vereis word. In *Pharos* (2005) sal die gebruik van surrogaatekwivalente in die vorm van kort betekenisparafrases myns insiens voldoende wees omdat die hoeveelheid linguistiese gapings beperk is en nie ingewikkelde prosesse of aksies voorstel nie.

Vervolgens word 'n paar voorbeelde van linguistiese gapings uit *Pharos* (2005) verskaf:

- (15a) **collingual** dieselfde taal praat
- (15b) **deaccession** uit die versameling onttrek
- (15c) **decommission** buite diens stel
- (15d) **decommunise** van die kommunisme bevry

In bogenoemde voorbeelde is die behandeling van die woorde wat linguistiese gapings in die ander taal tot gevolg het myns insiens voldoende. Dié woordeboek is, soos reeds genoem, saamgestel vir 'n wye teikengroep en die woorde word myns insiens genoegsaam verklaar deur die kort verduidelikings vir dié teikengroep, aangesien hulle in 'n meerdere en mindere mate eerste- en tweedetaalsprekers sal wees. In 'n aanleerderwoordeboek sou 'n meer intensiewe verduideliking egter benodig word.

Laastens kan kritiek gelewer word op die feit dat die woord *padkos* nie in *Pharos* (2005) opgeneem is nie. Dié woord het nie 'n vertaalekwivalent in Engels nie, wat lei tot 'n linguistiese gaping. Hierdie woord word dikwels in Afrikaans gebruik en om dié rede behoort dit na my mening in *Pharos* (2005) opgeneem te word. Die behandeling sou as volg moes wees:

(16a) **padkos** food for the road

5.3 Die hantering van grammatiese zero-ekwivalensie

In afdeling 3.3 “Grammatiese zero-ekwivalensie” is aangedui dat die grammatiese verskille tussen tale, en by uitstek konvergensie, soms zero-ekwivalensie tot gevolg het. Wanneer daar as gevolg van grammatiese reëls in die een taal baie woorde is om 'n bepaalde funksie te verrig teenoor een woord wat dieselfde funksie in die ander taal moet verrig, ontstaan grammatiese zero-ekwivalensie. Vervolgens word die hantering van hierdie tipe zero-ekwivalensie bespreek.

Zgusta (1971:340) skryf dat voorbeelde vir grammatiese doeleindes in tweetalige woordeboeke gebruik kan word. Dié woordeboek kan verskeie grammatiese inligting oor die lemma of ekwivalent of beide verskaf. Hierdie inligting sal handel oor die maniere waarop die lemma of ekwivalent met ander woorde gekombineer moet word in 'n sin.

Die aard en hoeveelheid grammatiese inligting moet volgens Zgusta (1971:340) korreleer met die doel van die woordeboek. 'n Woordeboek wat byvoorbeeld geskryf word om die brontaal te verstaan, kan slegs grammatiese inligting verskaf om die verskeie betekenis van die lemma te elimineer. Wanneer die woordeboek die brontaal moet beskryf, word meer grammatiese inligting vereis en 'n woordeboek wat moet help om tekste in die brontaal te genereer, moet instruksies verskaf oor hoe die ekwivalent gebruik moet word.

Kotzé (1992:139) skryf dat aanleerderwoordeboeke dikwels nie genoeg aandag gee aan grammatiese ekwivalensie nie. Hy skryf dat aanleerderwoordeboeke meer sistematiese kontekstuele voorbeeldmateriaal moet verskaf wat nie slegs morfologiese of woordekwivalente moet illustreer nie, maar ook 'n verskeidenheid sintaktiese ekwivalente moet verskaf, veral wanneer die twee tale in die woordeboek tipologies baie van mekaar verskil.

Myns insiens is grammatiese inligting onmisbaar in tweetalige woordeboeke. Die wyse waarop sulke inligting hanteer moet word, sal weliswaar afhang van hoe groot die tipologiese verskille tussen die twee tale is en die spesifieke doel van die woordeboek.

Daar is reeds telkemale aangedui dat *Pharos* (2005) 'n wye reeks doelwitte het deurdat die woordeboek te kenne gee dat dit die gebruiker wil help om tekste in beide tale te skep en te verstaan. Ook die gebruikersgroep strek oor 'n wye spektrum, vgl. 3.2.2 “Die seleksie van kultuurgebonde items in tweetalige woordeboeke.” Om dié rede is dit my aanbeveling dat dié woordeboek grammatiese zero-ekwivalensie deur die mildelike gebruik van voorbeeldsinne moet illustreer. *Pharos* (2005) is immers 'n tweetalige woordeboek en dit sal onvanpas wees om grammatiese reëls in die woordeboek te verduidelik, veral aangesien ruimte 'n probleem sal wees. Deur 'n vertaalekwivalent te verskaf en met voorbeeldsinne te illustreer hoe die vertaalekwivalent(e) in 'n sin geplaas

moet word, sal die gebruiker myns insiens wel in staat wees om suksesvol te kommunikeer. Vervolgens word 'n paar voorbeelde in *Pharos* (2005) bespreek:

(17a) **is** is, are; (*p.t.*) was, were; as *daar* – if any; **dit** ~ ... it is ...; *dikwels/ens.*

dit ... frequently/etc. it is ...; (...) *ek ~ laat, nie waar nie?* I am late aren't I? (...).

(17b) **am** is; word; →BE; ~ *I to ...?* Moet ek ...?; *I don't know where I* ~ ek weet nie waar ek staan (of hoe ek dit het) nie.

(17c) **are** *ww.* (...) is; →BE; *they ~ coming* hulle kom, hulle is aan die kom (of) aan't kom [me.]; *how much ~ the pears?* hoeveel kos die pere?

(17d) **is** *was has been* is; →BE; **as** ~ soos dit is (...)

Daar kan die volgende kritiek op voorbeeld (17a) gelewer word: eerstens word die vertaalekwivalent *am* nie aangetref by die artikel nie, terwyl daar wel 'n voorbeeldsin in die artikel is om dié woord te verduidelik en dié woord *is* as vertaalekwivalent in die Engels/Afrikaans afdeling verskaf. In die leksikografie word die verskynsel waar 'n voorbeeldsin van 'n vertaalekwivalent verskaf word wat nie by die lys vertaalekwivalente langs die lemma opgeneem is nie, ooradressering genoem. In die res van die voorbeelde word daar egter wel genoeg voorbeeldsinne verskaf. Myns insiens is die hantering van grammatiese zero-ekwivalensie in *Pharos* (2005) wel voldoende, maar daar is ruimte vir verbetering. Die voorbeeldsinne moet myns insiens meer versigtig gekies word sodat die gebruiker in staat sal wees om suksesvol te kommunikeer.

5.4 Die hantering van gedeeltelike zero-ekwivalensie

Soms gebeur dit dat daar slegs vir sekere waardes van 'n lemma wat 'n polisemiese leksikale item verteenwoordig vertaalekwivalente in die doeltaal gevind kan word. Wanneer daar vir sekere waardes van 'n lemma wat 'n polisemiese leksikale item verteenwoordig, geen doeltaalitem is om die brontaalitem mee te vervang nie, is dit 'n geval van gedeeltelike zero-

ekwivalensie. Anders as in die geval van grammatiese zero-ekwivalensie is daar wel sprake van gapings hetsy van linguistiese of referensiële aard by hierdie vorm van zero-ekwivalensie, vgl. 3.4 “Gedeeltelike zero-ekwivalensie”.

Vroeër in die hoofstuk is die verskillende maniere genoem waarop zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings sowel as linguistiese ontstaan, deur die leksikograaf hanteer behoort te word. My voorstel is dat die leksikograaf dieselfde sisteem implementeer waarop hy besluit het by onderskeidelik referensiële gapings en linguistiese gapings.

Vervolgens word ’n voorbeeld waar zero-ekwivalensie by lemmas wat polisemiese waardes verteenwoordig en referensiële gapings tot gevolg het, bespreek. In Afrikaans het die woord *sokkie* verskillende polisemiese waardes. Een verwys na ’n *sock* of *sokkie* wat mens aan jou voete saam met skoene dra terwyl die ander waarde verwys na ’n informele dans waar mense meestal langarm dans en hierdie betekenisonderskeiding verteenwoordig ’n kultuurgebonde item. Dié woord is nie in *Pharos* (2005) opgeneem nie waarop daar kritiek gelewer word, omdat dit ’n woord is wat algemeen in die Afrikaanse taal gebruik word. Indien die leksikograaf besluit het om kultuurgebonde items met etikette te merk moet dié bepaalde betekenisonderskeiding van die woord *sokkie* as volg hanteer word:

(18a) **sokkie** (*Afr., infml., c.*) An informal dance where Afrikaans people dance mostly in couples. ~musiek; music played at a ~. *Ek hou daarvan om saam met my meisie na ’n sokkie te gaan* I enjoy going with my girlfriend to a sokkie.

In *Pharos* (2005) kom die verskynsel van zero-ekwivalensie by lemmas wat polisemiese waardes verteenwoordig egter meestal voor in die vorm van linguistiese gapings. Hierdie woorde word met surrogaatekwivalente in die vorm

van kort verduidelikings of betekenisparafrases hanteer wat myns insiens voldoende is. Vgl.:

(19a) **dematerialise, -ize** onstoflik word; onstoflik maak; verdwyn

(19b) **enamour** (*Am.*) **enamor** verlief maak; bekoor (...)

(19c) **encroach** inbreuk maak; oortree, die grense oorskry; (...)

(19d) **please** tevrede stel; geval, aanstaan, behaag (...)

Gevolgtrekkings

In hierdie hoofstuk is die verskillende opsies wat die leksikograaf tot sy beskikking het om die verskillende tipes zero-ekwivalensie wat in hoofstuk 3 bespreek is, geïdentifiseer. Die opsies is teen mekaar opgeweeg en voorstelle is gemaak rakende die maniere waarop *Pharos* (2005) hierdie tipes zero-ekwivalensie behoort te hanteer.

Daar is bevind dat daar baie ruimte vir verbetering is by zero-ekwivalensie wat referensiële gapings tot gevolg het, aangesien sommige kultuurgebonde items wat in die woordeboek hanteer moet word nie in die woordeboek verskyn nie. Daar is ook bevind dat daar nie genoegsame inligting rakende kultuurgebonde items wat wel in die woordeboek verskyn, verskaf word nie. Die items moet onder meer deur die gebruik van etikette, struktuurmerkers of ingevoegde tekste vir die gebruiker uitgelig word.

Wat linguistiese gapings betref, is die surrogaatekwivalente wat *Pharos* (2005) verskaf oor die algemeen voldoende, maar soms verskyn hierdie tipe woorde wat referensiële gapings tot gevolg het nie in die woordeboek nie.

Grammatiese zero-ekwivalensie kan met die gebruik van voorbeeldsinne behandel word. Dit is myns insiens 'n effektiewe manier waarop 'n tweetalige woordeboek soos *Pharos* (2005) sulke items kan hanteer. Soms korrespondeer

die voorbeeldsinne egter nie met die vertaalekwivalente wat verskaf word nie waarop kritiek gelewer kan word.

Laastens is aangedui dat die verskynsel van zero-ekwivalensie by lemmas wat polisemiese waardes verteenwoordig, en referensiële of linguistiese gapings tot gevolg het, dieselfde sisteem moet volg waarop die leksikograaf sulke gapings by lemmas wat nie polisemies is nie, hanteer.

Hoofstuk 6

Slot

Die hoofdoel van die tweetalige woordeboek is om die leksikale eenhede van een taal te koördineer met die leksikale eenhede van die ander taal. Wanneer twee tale met mekaar vergelyk word, byvoorbeeld tydens die samestelling van tweetalige woordeboeke soos *Pharos* (2005) word dit gou duidelik dat daar talle verskille tussen enige twee tale voorkom. Hierdie verskille skep probleme vir die leksikograaf van die tweetalige woordeboek.

In hierdie tesis is daar eerstens aandag geskenk aan die verskillende tipes ekwivalentverhoudinge wat in tweetalige woordeboeke voorkom, naamlik absolute ekwivalensie, gedeeltelike ekwivalensie en zero-ekwivalensie. In die afdeling wat handel oor absolute ekwivalensie is die verskil tussen kongruensie en absolute ekwivalensie bespreek, terwyl daar by gedeeltelike ekwivalensie onderskei is tussen semantiese en leksikale divergensie asook polidivergensie.

Die ekwivalentverhouding wat in die leksikografie bekend staan as zero-ekwivalensie is in hoofstuk 3 bespreek. Daar word eerstens verduidelik wat zero-ekwivalensie is en dat dit meestal as gevolg van linguistiese of referensiële gapings ontstaan. Linguistiese gapings kom voor waar sprekers van beide tale bekend is met 'n spesifieke konsep, maar die een taal nie 'n woord vir die konsep het nie. Referensiële gapings kom weer voor wanneer die sprekers van een taal nie bekend is met 'n sekere kulturele verskynsel nie en om dié rede nie 'n woord daarvoor het nie. Die verskillende faktore wat aanleiding tot die verskynsel van zero-ekwivalensie gee, word volledig in dié hoofstuk bespreek asook watter verskillende tipes zero-ekwivalensie onderskei kan word.

Daar word aangedui dat die anisomorfisme van tale dikwels veroorsaak dat referensiële of linguistiese gapings ontstaan wanneer twee tale met mekaar vergelyk word. Hierdie gapings het soos reeds genoem zero-ekwivalensie tot

gevolg. Kulturele verskille tussen die taalpaar wat in die woordeboek hanteer word, lei tot zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan. 'n Aantal vraagstellings wat kulturele verskille betref, word dan bespreek waarna grammatiese zero-ekwivalensie en gedeeltelike zero-ekwivalensie as nog tipes zero-ekwivalensie geïdentifiseer word.

In hoofstuk 4 word middele geïdentifiseer wat die raamstruktuur en toegangstruktuur van die tweetalige woordeboek kan verbeter. Bogenoemde strukture word volledig bespreek en daar word aangetoon hoe die buitetekste, interne en eksterne toegangstruktuur die kwaliteit van 'n woordeboek soos *Pharos* (2005) kan verbeter.

Laastens is die hantering van zero-ekwivalensie in tweetalige woordeboeke bespreek. Verskillende opsies word teen mekaar opgeweeg by die bespreking van zero-ekwivalensie wat as gevolg van referensiële gapings ontstaan. Die opsies sluit die volgende in: leenwoorde versus die skep van nuwe woorde, die leksikografiese definisie asook struktuurmerkers, etikette, bokse en tabelle wat die buitetekste en toegangstrukture van die woordeboek kan verbeter. Daar word dan aangedui dat zero-ekwivalensie wat as gevolg van linguistiese gapings ontstaan deur surrogaatekwivalente wat kort verduidelikings behels, hanteer kan word. Laastens volg grammatiese zero-ekwivalensie wat deur voorbeeldsinne behandel kan word en gedeeltelike zero-ekwivalensie wat op grond van die spesifieke gaping wat dit veroorsaak, behandel moet word. Die gapings is soos reeds aangedui linguisties of referensieel van aard.

Daar word telkens op *Pharos* (2005) gefokus asook op die spesifieke gebruikersgroep en hulle behoeftes. 'n Gebruikersgedrewe benadering word as't ware gevolg.

Hierdie tesis dui aan dat daar op die huidige teorie van zero-ekwivalensie uitgebrei kan word. Verskillende tipes zero-ekwivalensie kan geklassifiseer word

op grond van die faktore wat aanleiding tot dié verskynsel gee. Zero-ekwivalensie ontstaan meestal as gevolg van linguistiese en referensiële gapings, maar daar kan ook as gevolg van grammatiese verskille konvergensie ontstaan wat grammatiese zero-ekwivalensie tot gevolg het. Gedeeltelike zero-ekwivalensie kan ook geïdentifiseer word waar 'n lemma polisemies is en daar vir van die polisemiese waardes nie 'n vertaalekwivalent gevind kan word nie. Tydens die samestelling van tweetalige woordeboeke word daar nie genoeg aandag geskenk aan die verskillende tipes zero-ekwivalensie wat voorkom en die verskillende maniere waarop dit behandel kan word nie. Dié verskillende maniere waarop die leksikograaf die verskillende tipes zero-ekwivalensie kan behandel, is in hierdie tesis bespreek, en daar is aangedui dat hierdie behandeling ten nouste saamhang met die spesifieke gebruikers van 'n tweetalige woordeboek en hulle behoeftes.

Bibliografie

- Alberts, M. 1992. Behoeftebepaling in die leksikografie. *Lexikos* 2:1-27.
- Bergenholtz, H. & Gouws, R. 2007. Korrek, volledig, relevant. Dit is die vraag aan leksikografiese definisies. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 47(4):568-586.
- Birir, L.G. 2005. The Use of Pictorial Illustrations in African Language Dictionaries. *Lexikos* 15:38-51.
- Dagut, M. 1981. Semantic Voids as a Problem in the Translation Process. In: *Poetics Today* 2/4:61-71.
- Feinauer, A.E. 1981. *Die taalkundige gedrag van vloekwoorde in Afrikaans*. Stellenbosch: Universiteit van Stellenbosch.
- Gouws, R.H. 1989. *Leksikografie*. Kaapstad: Academica.
- Gouws, R.H. 1996. Bilingual Dictionaries and Communicative Equivalence for a Multilingual Society. *Lexikos* 6:14-31.
- Gouws, R.H. 2001. The use of an improved Access Structure in Dictionaries. *Lexikos* 11:101-111.
- Gouws, R.H. 2004. Outer texts in Bilingual Dictionaries. *Lexikos* 14:67-88.
- Gouws, R.H. & D.J. Prinsloo. 2005. *Principles and practice of South African lexicography*. Stellenbosch: SunMedia.
- Hartmann, R.R.K. (red.). 1984. *LEX'eter '83 Proceedings*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Hartmann, R.R.K. 1989. Sociology of the Dictionary User: Hypothesis and Empirical Studies. Hausmann, F.J. et al. (reds.). 1989-1991: 102-111.
- Hausmann, F.J. en H.E. Wiegand. 1989. Component Parts and Structures of Monolingual Dictionaries. In: Hausmann, F.J. et al. (Reds.). 1989-1991 328-360.
- Hausmann, F.J. et al. (reds.). 1989-1991. *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionaries. An International Encyclopedia of Lexicography*. Berlin: De Gruyter.
- Kavanagh, K. 2000. Words in a Cultural Context. *Lexikos* 10:99-118.

Kotzé, E.F. 1992. The Lexicographical Handling of Grammatical Equivalence: The Case of Afrikaans and Zulu. *Lexikos* 2:137-147.

Kromann, H.P. et al. 1991. Principles of Bilingual Lexicography. Hausmann, F.J. et al. (Eds.). 1989-1991:2711-2728.

Lombard, F.J. 1991. Die aard en aanbieding van die leksikografiese definisie. *Lexikos* 1:158-182.

Mugdan, J. 1992. On the Typology of Bilingual Dictionaries. *Symposium on Lexicography V*. Tübingen: Max Niemeyer: 17-24.

Nong, S., Gilles-Maurice de Schryver en D.J. Prinsloo. 2002. Loan Words versus Indigenous Words in Northern Sotho – A Lexicographic Perspective. *Lexikos* 12:1-20.

Ščerba, L.V. 1940 (1995). Towards a General Theory of Lexicography. (Vertaal deur Donna M.T. Cr. Farina). *International Journal of Lexicography* 8(4):314-350.

Snijman, F.J. 1995. *Die leksikograaf as eksegeet: Opstelle en lesings*. Stellenbosch: Buro van die WAT.

Stein, G. 1991. Illustrations in Dictionaries. *International Journal of Lexicography* 4(2):99-127.

Svensén, B. 2009. *A Handbook of Lexicography - The Theory and Practice of Dictionary-Making*. New York: Cambridge University Press.

Tarp, S. 2000. Theoretical Challenges to Practical Specialized Lexicography. *Lexikos* 10:189-208.

Webb, V., Ana Deumert & Biki Lepota. 2005. *The Standardisation of African Languages in South Africa*. Pretoria: Universiteit van Pretoria.

Yong, H. en J. Peng. 2007. *Bilingual Lexicography from a Communicative Perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Zgusta, L. 1971. *Manual of Lexicography*. Den Haag: Mouton.

Zgusta, L. 1984. Translational Equivalence and the Bilingual Dictionary. Hartmann, R.R.K. (red.). 1984: 147-154.

Zöfgen, E. 1994. *Lernerwörterbücher in Theorie und Praxis*. Tübingen: Max Niemeyer.

Woordeboeke

Bolinger, D.L., Robert F. Ilson (reds.). 1990. *Kenkyusha's Lighthouse English-Japanese Dictionary*. Japan: Kenkyusha.

Du Plessis, M., Fred Pheiffer, Wanda Smith-Müller en Jana Luther (reds.). 2005. *Pharos Afrikaans-Engels/English-Afrikaans woordeboek*. Kaapstad: Pharos.

Gouws, R., Mariza Stark en Liezl Gouws (reds.). 2004. *Nuwe Woordeboek sonder grense*. Kaapstad: Maskew Miller Longman.

Grobbelaar, P. (red.). 1987. *Reader's Digest Afrikaans-Engelse Woordeboek/English-Afrikaans Dictionary*. Kaapstad: The Reader's Digest Association, South Africa (Pty) Ltd.

Hartmann, R.R.K. Hartmann en James, G. (reds.). 1998. *Dictionary of Lexicography*. London and New York: Routledge.

Hartshorne, K.B., Swart, J.H.A en Posselt, E. (reds.). 1983. *Dictionary of Basic English*. Johannesburg: Educum Publishers.

Kromhout, J. (red.). 2007. *Klein Woordeboek/Little Dictionary*. Kaapstad: Pharos.

Odendal, F.F. en Gouws, R.H. (reds.). 2000. *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Kaapstad: Perskor Uitgewers.

Snyman, J.W., Shole, J.S en Le Roux, J.C. (reds.). 1990. *Dikišinare ya Setswana English Afrikaans Dictionary Woordeboek*. Pretoria: Via Afrika Limited.

Soanes, C. (red.). 2001. *New Pocket Oxford Dictionary*. Oxford University Press: New York.

Van Dale Lexicografie. 1990. *Prisma Handwoordenboek Engels Nederlands*. Utrecht: Uitgeverij Het Spectrum BV.